

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vera Concilii Tridentini Historia

Contra falsam Petri Suauis Polani narrationem

Pallavicino, Sforza

Antverpiae, 1670

Historiae Concilii Tridentini Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11642

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

H OEDVS Leonis X. cum Carolo V. eiusque effecta. Reditus Caroli in Hispaniam, & Germanorum languor in exequendo Edicto Vormatiensi. Obitus Romani Pontificis, & Adriani Sexti creatio. Eius consilia & solertia ad Aulam reformandam, & inopinata difficultates obrecta. De Indulgentiis earumque vi disputatio. Norimbergensis Conuentus, quò delegatur Nuntius Franciscus Cheregatus; ei que mandata. Responsum, exitusque Conuentus. Lutheri VVittembergam regressus. Obitus Adriani; cui sufficitur Clemens Septimus. Legatio Campegij Cardinalis ad alterum Norimbergensem Conuentum. Quid ibi Statutum. Ecclesiasticorum emendatio à Legato habita. Varietas pullulantium heresum. Dissensio inter Clementem & Casarem. Prouocatio Casaris ad futurum Concilium. Spira Conuentus, & orta in eo discordia. Bella. Clementis captiuitas, ac liberatio. Diuortium à Britannia Rege tentatum. Noua Legatio Campegij Cardinalis. Auocatio causæ ad Pontificem. Inter hunc & Casarem coniunctio. Novus Spira Conuentus: ipsius Decretum. Contestatio sex Principum & quatuordecim Ciuitatum aduersus illud Decretum. Casaris indignatio. Fœdus Smalcaldicum, & Protestantium origo.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

*Varia per Italiam ac Germaniam effecta Edicti Cæsaris
in Lutherum promulgati.*

ROMANVS Pontifex, cùm intelligeret, ea quæ in Lutherum egerat, maiori fidelibus venerationi, maioriq̃ue innouantibus terrori futura, publico Imperij accedente consensu, duas Romæ Lutheri imagines comburi iussit; ^a alteram vultus in eius statua, alteram animi in eius libris.

^a Extat inter monumenta felicitis Cælestis.
^b Iouius lib. 4. in Vita Leonis, & Guicciardinus lib. 13.
^c In Actis Consistorialibus die 28. Iunii 1521. & in Diario in scripturis apud Ludouicos.

Ac adeò vberem conceperat animo voluptatem, ^b tum ex Edicto Wormatiæ edito, tum à Caroli studio in Romanam Sedem aduersus quorundam politicorum suasiones, vt huius præsertim rei gratiâ statuerit apud se in rebus Italiae ipsi fauere. Ac primò quidem, ^c ex Patrum Purpuratorum sententia indul- sit, vt Imperium simul ac Regnum Neapolitanum Carolus obtineret, solutus lege pactionis ab eo iureiurando firmatæ, cùm in illius possessionem missus est; eodem vicissim assentiente, aucturum se censum annum septem millium scutorum; frumentum, si annonæ caritas acciderit, suppeditaturum; ac tercentos etiam habitatos, ad rebelles, si opus fuerit, coërcendos: fuitq̃ue disertè expositum, eam concessionem diutius retardatam propter obiecta à Rege Gallia, qui legitimum illius Regni ius sibi tribuebat; sed tunc ad ea deuentum esse, & ob offensiones ab altero Sedi Apostolicæ illatas, & ob alterius merita in Lutherana hæresi deprimenda. Præterea Pontifex res Cæsaris apud Insu- bres maximè promovit. In quo sibi visus est præter Italici Principis, simul Christi Vicarij munus implere: propterea quòd, quæ se cum Cæsare coniungebat, Insu- briae ditionem Italico Duci recuperabat, cuius gratiâ tamquam ex supremo sibi iure subiecti Cæsar bellum gerebat (erat hic Franciscus Sfortia:) eadem contra Gallo subtrahebatur, cuius ingens ac vicina potentia adiectâ illâ ditione, quasi turgidus torrens intumisset, nullo alio coërcitus aggere, nisi moderatione voluntariâ, ne vniuersam Italiam occuparet: quæ verò magnitudo Caroli ex eo augebatur, accessio fiebat in eo Principe, qui se Petri clauium defensorem, non æmulum exhibebat. At cùm è diuerso Regis Gallia Ministri rem Mediolani curarent, bellicosi magis quam pij, Sacerdotia indignis impertiebant, aditumq̃ue ad Romanam Curiam prohibebant, non mediocri Clericorum disciplina, sum-

Iouius & Guicciardinus ubi supra.

miq̄ue Pontificatus detrimento. Et quamquam id iniussu Regis eueniret, qui semper meritis fauit, pietatiq̄ue consuluit, eius tamen longinquitas, & administrantium arrogantia ea damna Ecclesiæ intulere, quæ ceteroqui, vt verisimile erat, neque tentata, neque per vim tolerata fuissent, si ad veterum suorum Ducum potestatem Insubria reuenteretur.

2 Quapropter inter Pontificem ac Cæsarem iniro scedete, tamen primi conatus non admodum prosperè cessere, celeriter tamen Florentiâ in Insubriam missus Mediceus Cardinalis cum amplissima potestate, atque ingenti pecunia, qui, reconciliatis copiarum Ducibus antea dissidentibus, succentisq̄ue præsentia & auro militum animis, peperit insignem illam victoriam, in qua Lautrechius, Gallici exercitus imperator, prius se sensit Mediolano pulsus, quàm armis petitum. Quod contigit cum accessione ditonis facta Pontifici, recuperatis per illud fœdus Placentiâ & Parmâ.

3 Cùm hæc in Italia gererentur, varij in Germania ex Edicto Cæsareo motus oriebantur. Necessè fuerat Cæsari confestim inde in Hispaniam regredi, ad componendas eorum Regnorum turbas; vbi Ceurij, Belgarumq̄ue ministrorum avaritia, postremis mensibus cùm ibi Carolus moraretur, spiritus exciuerant haud minùs turbulentos, quàm eos quos postea Hispanorum Burgundorumq̄ue administratio excitauit in Belgio, cum Philippus Rex, Caroli filius, inde secessit. Euentu tamen valdè dispari. Sicut enim Belgæ, Nobilitatis Principes seditionis suæ principes nacti sunt, quibus inuicti persistere; ita è contrario Hispani quosdam ex popularibus iudices constituerunt, qui primores abiicere contendebant; vnde hi ab eorum factione recedentes, coniunctiq̄ue cum Castellæ Comestabili, Castellanaq̄ue classi imperante, qui rem bellicam pro Rege administrabant, vilem illum rebellantium gregem profigarunt, ipsorum ducibus laqueo suspensis. Adhuc tamen adeò malè affecti animi agitabantur, vt opus planè fuerit præsentia Caroli, quâ sanguis exæstuans tepesceret; & auctoritate, quâ tabidus educeretur.

4 Itaque à Superiore Germania * profectus Cæsar, per Belgium regreditur, iisdem Pontificiis Nuntius comitantibus, ibique & illius vigore, & horum diligentia, ex Diplomatis Edictiq̄ue præscripto quamplurima Lutheri voluminum exemplaria manu carnificis folementer flammis tradita sunt, quæ Magistratum industriâ conquisita, quæ ab iis apud quos erant sponte delata. Idem actum Antuerpiæ, Bruxellis, ac præcipuè Gandau, adstantibus quinquaginta

* Totum extat in editato Syllabo Alexandri ad Cardinalem Iulium Mediceum.

Pars I.

R

ginta

3721. ginta propemodum millibus hominum, atque ipso Cæsare, qui dum illac transiret, ore subridenti spectaculo plaufit. Idem in Superiori Germania contigisset, si Cæsar ibi fuisset commoratus: id enim apud se firmissimè statutum ostendit paulò antè quàm Edictum vulgaretur, ita suum Confessarium allocutus dum fenestram inniteretur: *Sanctè iuro* (dexterâ pectori admotâ) *quicumque se primò Lutheranum prodet post euulgatum Edictum, eum ex hac fenestra meo iussu suspensum iri.* Sed leges æquè ac machinæ quò validiores sunt, eò potentiore opus habent vi quâ pertractentur, priusquam, ut sic loquar, fuerint ab usu dedolata.

Cæsareum igitur Edictum, post abitum Cæsaris plus retinuit fragoris quàm ponderis. Nonnulli ipsum exequi non audebant, alij non curabant, alij planè nolebant. Præcipuè verò accidit importunè, ut penes duos Septemuiros Luthero beneuolos, Saxonem scilicet ac Palatinum, esset absente Cæsare legitima Germaniæ administratio, in duos Vicariatus partita. Tales autem solent effectus procedere, qualis est causarum conditio, non tam superiorum, quàm propiorum. Accedebat vulgi fauor, ad licentiam, ad nouitates, ad prædas propensus, atque insuper deceptus populari quâdam ratione, quòd Luthero, disputationis experimentum, prout ipse flagitauerat, negatum fuisset. Imperiti siquidem, uti sibi persuadent, quicumque ratione præpolleat, eundem etiam robore præpollere, ideoque monomachiam furenter induxerant, ita inducunt in animum, inesse veritati vim quamdam magicam ad occultandum os aduersario in congressibus literariis; neque intelligunt, in ipsis fortiùs obstrepere non eum qui causâ, sed qui literibus præstat.

Vix ergo Cæsar extra Imperium pedem extulerat, cum Lutherani voce, scripto, ac re ipsâ denuò tumultuari sunt. Id ubi Romæ rescitum, elanguit latina, quæ ibi concepta erat ex Edicti promulgatione, perinde quasi eius pondere oppressa planeque conpulta hæresis iacuisset. Quare Mediceus Cardinalis Aleandro iniunxit, ut ea de re cum Cæsare in Belgio commorante vehementer conquereretur, eique ob oculos poneret, si nondum exsiccatio eius subscriptionis atramento, ipsoque penè spectante, Lutherani auid fuerant Edictum parui pendere, quidnam expectandum, ubi primus vigor defluxisset, & ubi Cæsar in Regnis adèd remotis versaretur? Ex tam celebri Caroli V. totiusque Imperij conspirantis studio, nullum aliud emolumentum exiturum, nisi deridiculo futuram petulanti turbæ geminam Christiani Orbis supremam Mactantiam.

1521.

iestatem, Romanum Pontificem atque Cæsarem. Sed frustra de morbo cum eo querimur, in cuius potestate remedium non est.

7 Inter hosce molestiarum aculeos, quos antecedens oppositæ spei iucunditas acerbiores reddebat, non nihil lætitiæ asperit Pontifici singulare munus Henrici VIII. Britanniarum Regis. Hic non modò Lutheranæ hæresi aditum in sua Regna seuerissimis denuntiatio- nibus interdixerat; sed etiam, ut iunior disciplinis operam dede- rat ad vitam Ecclesiasticam exercendam, dum frater natu maior adhuc viueret; ita studuit conquisita sibi literarum decora in causa tam celebri palàm facere. Doctum ergo volumen in aliquot Marti- ni errata lucubrauit, voluitque ut à suo Romæ Legato in Senatù Vaticano Pontifici offerretur vi. Non. Octobris, binis hisce versi- bus, qualescumque illi sint, adiectis:

*Anglorum Rex Henricus, Leo Decime, mittit
Hoc opus, & fidei testem & amicitie.*

Bzouius.

Magno hinc gaudio affectus est Leo, re non tam per se ipsam æsti- mata, quam ob faustum auspiciam optati negotij, quod ipse cum Henrico agitabat. Animaduertebat Pontifex hæresim, studio mul- titudinis, ac patrocinio quorundam Principum communitam, affligi non posse, nisi sacra potentia præualida præsidia contrahe- ret à profana. Idcirco in Heluetia, vbi minus certamen futurum censuerat, Duci Sabaudiarum negotium dederat illius seminis euellen- di: pro sumptu ad id necessario tribuerat illi aureorum tria millia & sexcenta ex annuis censibus, ceterisque prouentibus Ecclesiasticis ipsius ditionis. At pro Germania, vbi multò validius robur obsti- turum præuidebat, negotium instituerat faciendi fœderis inter Cæsarem & Britanniarum Regem, eius cognatum atque amicum, ad- uersus eos omnes qui Pontificio Diplomati, Edictoque Cæsareo ar- mis obistere ausi fuissent, delegato ad eum Regem huiusce rei cau- sâ Nuntio Hieronymo Ghinuccio Senensi, Episcopo Asculano, & Auditore Camera (fuit hic postea Purpurâ exornatus à Paulo) qui ab initio diem Luthero dixerat, ab eoque repudiatus fuerat, tam- quam iudex ineptus ad ferendam de Theologicis doctrinis senten- tiam; qui que adeò peculiari quodam sensu erga eam causam affe- ctus, putabatur efficacius mandata sui Principis impulsu priuati studij promoturus. Exceptus ibi est honorificè à Rege, euectusque etiam ad nobilem in eo Regno Episcopi Sedem. Sed inceptum ne- gotium intercisum vnâ cum vita Pontificis, qui, ut dicimus, pau- lò post decessit.

8 Interim Leo, gratis amplissimè Regi actis, Indulgentiam imper-
R 2 Bzouius
an. 1521.

1521. tuit cuicumque eius librum lecturo; ipsi verò auctori exoptatum ab eo titulum, FIDEI DEFENSORIS: quem ne quis forte per leuitatem concessum existimet, & quasi parui pretij donum, quippe tantummodò aurâ sonoque conflatum, haud equidem reticebo, Romæ diu & accuratè super eo consultum. Etenim Thomas Cardinalis Volsæus, Eboracensis Archiepiscopus, qui tunc non modò Regi fidissimus, sed penè arbiter eius sensa moderabatur, à Leone petierat, vt illum Principem specioso aliquo titulo decoraret, prout ab Apostolica Sede duo maximi Christiani Orbis Reges. * In confessu Purpuratorum, eâ petitione propositâ, variatum sententiis. Alij censebant, nullam causam adesse noui nominis conferendi: alij dixerè, à Iulio Secundo Regem Gallix titulo CHRISTIANISSIMI spoliatum, donatumque Britannix Regem, vt de Romana Ecclesia benemeritum; vnde tunc etiam videri, Regis illius studio in proscribendo Luthero parem aliquam remunerationem rependam. Varij tunc tituli excogitati, ceu, APOSTOLICI, qui minimè placuit; quippe qui, quamquam alicui priùs Regi concessus, proprius Pontificis videbatur; PROTECTORIS FIDEI, ORTHODOXI, vel FIDELIS vel ANGELICI, alludendo ad nomen *Anglici*; quod tamen plus iocis quàm decoris pro se gerebat. Considerauit Pontifex, eiusmodi titulum seligendum esse, qui ceteris Regibus offensionem non foret: atque ad eam rem commemorauit Ægidius Cardinalis Viterbiensis, conquestum Maximilianum Cæsarem ob insignem CHRISTIANISSIMI titulum Regi Gallix datum; propterea quòd Cæsares in publicis Ecclesiæ precibus eodem appellabantur. Nihil tamen aliud tunc decretum, nisi vt Pontifex varios notaret titulos, scriptosque ad singulos Cardinales mitteret, quò impendentes quantum par erat operæ, tandem statuerent an ex iis aliqui comprobandi; quibus cum Volsæo communicatis, Rex quem præ ceteris mallet, eligeret. Cùm verò quarto post mensè * offerretur Regis nomine ab eius Oratore laudatus Henrici liber in Senatu Purpuratorum, emicaretque in Patribus singularis voluptas ex ea Regiæ pietatis in Fide tuenda significatione; Pontifex opportunum duxit, de integro ibi proponere tituli concessionem. Improbabant plerique conflatum vocibus, cuiusmodi erat DEFENSOR FIDEI, eumque maluissent qui vnicâ voce proferretur, ceu aliorum Regum tituli; vnde tres huius formæ politi & comprobati: ORTHODOXVS, FIDELISSIMVS, GLORIOSVS. Verumtamen quâ maioris benevolentix declaratione Patres Regi responderent, sancitus est titulus FIDEI DEFENSOR, si nomina-

Totum id
receptetur
in Actis
Consistoria-
libus.

* 20. Iunij
1521.

* 20. Octo-
bris 1521.

tim expeteretur à Rege. Illum autem Rege petente, diploma fuit editum, vnaque litera Pontificiæ conscriptæ, & vtraque in alio Senatu recitata * & comprobata. Adeo Rex cognomen illud expetiit, quo aliquot annis cohonestatus, perennem impietatis infamiam sibi cumulauit eodem turpius violato.

1523,
* 26. Octo-
bris 1522.

9 Hunc Æmulum tam excelsum aliquamdiu reuerenter, quamuis inuitus, tolerauit Lutherus; sed post aliquot annos illi Principi contumeliosè respondit, eodem planè contemptu, quo in priuatos aduersarios utebatur: quæ insolens petulantia fauorem illi existimationemque apud vulgus conciliabat; quasi infra Reges non sit, qui Reges non veretur.

C A P V T II.

Leonis obitus, & Adriani electio.

1 Paucos post dies obiit Pontifex. Quare Mediceus Cardinalis è militari Legatione celeriter Urbem repetiit, humanæque indulgens ambitioni, studuit ad defuncti Patruelis Principatum assurgere. Ad id spem fouebat & existimatio suarum dotium haud vulgarium, & fauor iuniorum Cardinalium; quippe quos nec æmulos dignitatis, & acceptæ Purpuræ beneficio sibi obligatos habebat. Et quamquam seniores numero præstarent; tamen cum ad se quisque rem traheret, non ita omnes coalescebant, vt factioni iuuenum possent obistere, ad vnus electionem conspirantium. Nec inter seniores erubuit Carauaius Cardinalis pristinum Pontificatus ambitum palàm excitare, vnde idem paucos ante annos stabellum seditionis euaserat, nomenque Ecclesiæ nefastum. Veterani, tamen in promouendo vno sene minimè concordabant, conspirabant tamen in excludendo quocumque iuniore. Quapropter post multos dies, cum esset in comperto, nec absque factione Medicei Cardinalis, nec ab ea sola Pontificem creati possent; petierunt ab eo seniores, per Cardinales à Monte & Caietanum, vt æquo animo cum ipsis conueniret in eligendo Pontifice; ne quid Ecclesia sine Capite detrimenti pateretur tam difficili tempore; virumque designaret, ætate meritisque cunctis acceptum. Is verò per summam animi moderationem respondit: Quamquam esset exploratum ex amicorum studio, quàm firmo sua spes fundamento niteretur, eam tamen bono publico, eorumque voluntati se libenter immolare, idque proximà suffragatione satis ostensurum. Vbi hoc promisso generatim se obstrinxit, voluit in seligendo Capi-

R 3

te

1521.

te diuinis simul humanisque rationibus satisfacere. Conscientiæ monitu sollicitabatur, vt eum proueheret, qui probitate, doctrinâ, studioque pietatis futurus esset idoneus ad recentem Christiani populi contagionem operâ exemploque curandam. Ab humana utilitate admonebatur, vt faueret alicui non dubiæ erga Cæsarem voluntatis, qui proinde ipsum metu solueret, ne quid sibi fraudi essent offensiones postremò Gallis illatæ. Quapropter beneuolos suos rogauit, vt postridie manè Adriano Cardinali suffragarentur.

Hic sanè arbitror non abs re fore, nec quasi vanum diuerticulum, aliquid breuiter exponere de hominis moribus, gradibusque quibus ille ascendit, seu veriùs euectus est ad supremum Ecclesiæ fastigium. Etenim si hoc fortasse ad mei operis argumentum non adeò facit, multum tamen ad finem conducit, qui finis est in cunctis actionibus opportuni mensura: cum per huiusmodi narrationem innotescat, quænam dotes illis etiam temporibus minùs seueris allicerent Vaticani Senatores ad constituendum sibi Caput ac Principem: & an hinc fiat, quòd huius Principatus fundamenta supra virtutem studiumque Religionis iaciantur, an supra fraudem, rerumque fluxarum utilitatem: in quo magna ex parte controversia inter me & Suauem agitur. Atque id etiam generatim proderit, ad ea quæ in progressu Operis à me proferentur, aptius confirmanda. Natus est Adrianus Traiecti, quæ vrbs vni ex Belgarum Prouincijs nomen facit, ex genere adeò humili, vt cum cognomine careret, illius loco proprium patris nomen, nimirum *Florentij*, assumpserit. Par fuit generi fortuna natalium. Quare Louanium adolescens profectus studiorum causâ, necesse habuit, in vno ex his Collegijs quæ gratuito studiosos inopes alunt, sibi locum conquirere. Ac breuè quidem mirificè profecit, sed in seuerioribus magis quàm amœnioribus disciplinis: atque in ætate magis lubrica & rudi, æquè doctrinæ præstantiâ ac innocentæ laude preluxit. Quo factum est, vt cum vice Maximiliani Cæsaris Margarita eius filia Belgio presset, accidissetque Paraciæ cuiusdam apud Batauos vacatio, de dignioribus facta certior, ad eam Adrianum promouerit, tamquam famæ iudicio ceteris antehabitu. Quæ certè electio non minùs illi accidit ex improviso, quàm postea in Hispania degenti suprema contigerit. Deinde munus Vicecancellarij illius celeberrimæ Academiæ illi delatum est; & iam tum cœpit nouum ibi Collegium moliri, in quo pauperes studiosi eodem quo priùs ipse beneficio fruerentur. Quod opus adeò supra hominis vires vitium est, vt non nemo inceptum illud animo non tam generoso, quàm aucta-

* Notus in
Vita Adria-
ni.

audentiori tribuerit: is tamen copiosis parsimoniae prouentibus Collegium in priuata fortuna perfecit, si non cum inuidia, certè cum admiratione potentiorum. Porro cum in Belgio, ubi natus fuerat, educaretur Carolus Austriacus, Philippi Primi Castellæ Regis filius, ac patre defuncto Cæsaris Aui curæ relictus esset; cumque ageretur de magistro deligendo, qui illum pueritiam iam ingressum literis ac pietate simul imbueret, Adrianus, quippe vtriusque laude spectabilis, à Cæsare ceteris prælatus.

3 At Ceurius pueri moderator, studens integrum sibi Carolum habere, ac nihil alteri concedere, quantum potuit admissus est, à literarum seueritate ad equestria oblectamenta illum abducere; quod illi ex voto facillè euenit, conspirante puerili propensione. Neque id satis habuit Ceurius; sed animaduertens, à Carolo si non studium, certè magistrum amari, auctor fuit ut Adrianus inde specioso nomine amoueretur, videlicet Oratoris in Hispaniam ad Ferdinandum Catholicum, cui, quippe nepos ex filia, Carolus successurus erat in Regna.

Huius Legationis occasio fuere turbulentissimæ dissidentiae inter Ferdinandum ac Philippum generum subortæ, ac post obitum Philippi, in Carolum eius filium transgressæ. Ceterùm suavis atque ingenua Adriani dexteritas animum senioris Regis nepoti facillè conciliauit; quod fieri nequit nisi eodem sibi etiam conciliato; ad eoque à Rege Dertusensis Episcopus destinatur.

4 Iam verò Superis hunc hominem prouehentibus per inopinatas rerum vices, Leo Decimus, detectâ multorum Cardinalium contra se coniuratione, constituit amplissimo præcellentium virorum delectu se communire. Cum itaque Adrianus summis laudibus sibi commendaretur à Cæsare, & voce Guillelmi Enckenforti, Belgæ, magnæ apud Aulam Romanam auctoritatis, egregiæ eiusdem conditiones comprobarentur, illum Pontifex Purpurâ cohonestauit. Post hæc transgresso in Hispaniam Carolo, in cuius Regna extincto Ferdinando successerat, ibique ad Cæsaream Coronam mox adlectus, ideoque in Germaniam regredi coactus, Ceurius oblatam rursus occasionem captauit Adriani à Carolo seiungendi; cui semper æmulus, opposito quamuis consilio, ad supremum dignitatis culmen gradus extruxit. Itaque Regi persuasit, neminem apertius quam Adrianum, cum ob contractam apud populos reuerentiam, tum ob probatam erga Regem fidem, iis Regnis administrandis præfici posse. Restitit primò Cardinalis, & ex amore quietioris vitæ, quo ferebatur ingenio, & ex perturbatione, quam in animis

1521. animis Hispanorum animaduertebat: sed impensius vrgenti Carolo tandem cessit. Hispanorum postea tumultus exorti, quos supra significauimus; sed duce virtute, ac Principis felicitate compressi.

Sub idem tempus Galli absentia Hispani Regis, & intestinã populorum discordiã, in spem erecti illius Regni non frustra inuadendi, ad recuperandam Nauarram arma intulere. At Hispaniã populi iam sedati, quò recentem noxæ ignominiam delerent, tanto animorum ardore pro tuenda Principis ditione pugnarunt, vt hostes affectos clade depulerint. Ac per ea præclarè gesta, vt magna pars gloriæ ad Adrianum ex successus prosperitate, ita nihil inuidiæ ex consiliorum asperitate rediit: eius autem in agendo moderatio ac celsitudo virtutis, non modò immunem ab communi in populares suos Belgas odio reddebant, sed venerationem Capitis illi conciliabant, sollicitudini Capitis haud obnoxio, & citra sudorem ac sanguinem martiales coronæ deferebantur; quæ literariis additæ, quas obtinebat, Pontificias peperere. Cum enim tunc ille tam eximiam scientiæ virtutisque laude floreret, potuit honestâ fronte Medicus Cardinalis eum proponere, vt Pontifex eligeretur eâ tempestate, quæ ambas hæc dotes in eo postulabat, ad binas in Romanam Sedem seditiones opprimendas; alteram literis, à Luthero excitam; alteram armis; à variis Potentiorum familiis, quæ ob interregni debilitatem eas ditiones inuaserant, vnde fuerant à Leone depulsæ. Præterquam quòd Placentiã ac Parmã nuper recuperatis, & ægrè vacuã Pontificis Sede retentis, Gallorum arma ferociter minabantur.

Fauentibus igitur Mediceo Cardinali eiusque studiosis per sua suffragia Adriano, paratisque Caietani auctoritate alterius partis calculis in accessu, fuit is ad Pontificatum euectus. Inaudierat Caietanus Adriani virtutes summopere per Germaniam celebratas, cui laudis accessionem apud Belgas faciebat popularis in Ceurium inuidia; atque, vt assolet, ad eas Prouincias administrandas ex eo etiam aptissimus habebatur, quòd æmulus ab earum administratione illum arcuerat. Euoluerat præterea Caietanus eiusdem libros Theologicos iam typis editos: ac prout suam quisque artem plus æstimat, maximè in rem fore videbatur, eo præsertim tempore, si in Cathedra Diuinæ veritatis magistra tam præclarus Theologus collocaretur. Accedebat, esse compertum, Doctores Louanientes, antequam Lutheri doctrinam proferberent, petiisse & accepisse consilium à tam conspicuo illius Academiæ alumno, quamquam absente. Quare haud dubium erat, quin collaturus esset omnem

* Sleidanus
lib. 2.

nouæ dignitatis potentiam ad eam pestem opprimendam, quam aded Caietanus execrabatur. His permotus rationibus tam efficaciter ac magnificè de Adriano disseruit, vt omnium suffragia in eum transferint; vno excepto, qui negauit velle se in re tam graui decernenda soli aurium fallaci testimonio credere.

1521.

7 Noui aliter à Guicciardino huius rei seriem referri, quasi prima suffragia in Adrianum fuissent collata, non quod quispiam eius electionem intendisset, sed quò irrità suffragatione diem illum transferent. Verumtamen maior quàm Guicciardino, id temporis Parmæ gubernatori, fides debetur Iouio, tunc Romæ agenti, & Historici Pontificis munus exercenti à Leone demandatum; qui præter intimam cum Mediceo Cardinali familiaritatem, certas hausit rerum notitias à Cardinali Enckafortio, ^a Adriani negotia Romæ gerente eius electionis tempore, vt narrabimus, ac primario deinde illius Pontificis ministro, & cui Vitam Adriani Iouius dicar, vbi distinctè illius assumptionem describit. Adde, satis ex eo patèrem serid agitatum, quòd in *scrutinio*, vt vocant, suffragiorum media ferè pars pro Adriano concordabat. Id etiam confirmant duæ epistolæ à me perlectæ, altera ^b Oratoris Hispani Romæ scripta ad Pontificem absentem; ^c altera Pontificis absentis ad Archiepiscopum Cosentinum. Neque narrationis Guicciardini fidem augebit apud peritos rerum homines aliquis illi concors Commentarius de iis Comitibus, qui tunc prodiit; cum satis constet, huiusmodi monumenta non rarè conscribi ab Aulicis tenuioribus, quorum cognitio sistit in cortice, quiq; semper student in noui Pontificis electione eleuare quidquid in eam contulit Cardinalis ille, qui fauore præstitit in Pontificatu præterito; quia in illum inuidia & magis feruescit, & incipit obloqui, timoris repagulis ab ore discussis.

Lib.14.

^a Literæ
Cardinalis
Viterbiensis.

^b 18. Ianuar.
1522.
^c 5. Maij
1522. inter
scripturas
Barberino-
rum.

8 Sed adhuc Guicciardinus bis grauius labitur in præcipuo nostræ narrationis argumento. Semel, cum asserit, Saxonem Septemvirum à Leone literis graues pœnas minitantibus percussum, adeoque non mediocriter irritatum: quod planè somnium est, refertissimis rerum tunc gestarum monumentis omnino contrarium. Iterum, cum ait, Lutherum ab Edicto Cæsareo aded deterritum, vt nisi à Caietano Cardinali contumeliosis ac minacibus verbis ad desperationem vltimam fuisset adductus, sed honesta aliqua viuendi ratio fuisset illi proposita, facilè à suis erroribus destitutus fuisset. Et tamen certum est, Caietanum neque tunc, neque postea, neque satis longo prius tempore cum Luthero sermonem habuisse; ^d quippe vigesimo ante propositum Edictum mense Romam regressum. Et

^d 5. Septem-
bris 1519.
vt in Actis
Constor.

Pars I.

S

quando

1521. quando cum Luthero egit, veniam ei benignè obtulit; ut ipsemet Lutherus narrat. Idemque constat postea illi sæpius oblatum in Wormatiensi Conuentu; sicuti Cæsar in Edicto suo, cuius summam retulimus, testatus est. Ex quibus intelligo, hunc scriptorem in iis quæ non spectabant ad præcipuum ipsius argumentum, notitiã usum valde confusã: pronum etiam semper fuisse ad deteriora quæque credenda: idque crebra eius in omnes obtrectatio patefacit, quã apud vulgarem improbitatem veridici existimationem in primis sibi comparauit. Maior quoque aduersus Romanos Pontifices fuit eius acerbitas, cum ex consueta ministrorum auersatione, quam post obsequia diuturna concipiunt erga dominos, infra spem remunerati; tum quod fortasse ademptam ab illis patriæ suæ libertatem doleret.

C A P V T III

Novi Pontificis Romam aduentus; & obstacula in qua impedit in Aula rectè componenda.

HÆc electio magno mœrori populo fuit: aliquibus, quod electus ipsis esset ignotus, ac ipsi electo; adeoque eã carentibus dulcedine, quã Principis nouitas alit spem, eo tam nobis propenso fruendi, quã priuatum experti sumus: aliis, quod ex nationis ingenio, nimium ab Italis diuerso, coniectabant, animos parum concordēs mutuò futuros: aliis, quod immodicas morum correctiones sibi metuerent; vnde fit, ut virtutem seueriorem semper quidem multitudo veneretur, raro ad Imperium sustollat: aliis, vel Gallo vel nulli Principum addictis, opinio de homine nimis in Cæsarem propenso displicebat. Animos denique mortalium communis suspicio cruciabat, eum senij genijque suasu, ac precibus Caroli, sibi in educatione filij, in fortuna parentis, in illius Regnis sedem locaturum; vnde Roma simul ac Pontificatus ea incommoda essent ab Hispania passura, quæ duobus antè sæculis à Gallia tolerauerant.

Verum ab hac postrema sollicitudine Aulam confestim Adrianus liberavit. Nam electionis suæ certior factus, præ se tulit quidem quamdam animi æquabilitatem, quæ inter hebes & heroicum non discernentibus stupor videbatur: omni tamen abruptã morã, posthabitoque congressu cum Cæsare iam aduentante, enixæque id rogante, in Italiam traiecit. Secutus Ioannis Emmanuelis, Cæsarei Romæ Oratoris consilium, proprij nominis retinendi, quippe
fauli

fausti ob egregios cognomines Pontifices, Adrianus VI. appellari voluit. Alterum verò eiusdem consilium non admisit; ut nimirum per Belgium iter faceret, atque ita aspectus Maiestate Germaniæ populos ad sui venerationem alliceret; sed Barcinone Genuam nauigauit, ac summâ vsus celeritate Romam * peruenit.

1521.

* 20. Augusti
an. 1522.
vt in Actis
Consistorial.

3 Res hinc eò adductas offendit, vt non modò ad iam à se conceptam formam eas reuocare nequiuert, sed necesse habuerit modicæ malorum parti mederi, propriæ existimationis iacturâ. Ac primò quidem, cùm in Principe nulla virtus magis plausum conciliet, seu veriùs mereatur, quàm liberalitas, eamque ipse miris modis exercuisset in minori fortuna, vt diximus; impegit tunc in Principatum non solùm exhaustum, sed oppignoratam adeò, vt coactus fuerit à multis pro potestate repetere reditus à Leone seu concessos, seu perperam venditos, vt rebatur, quippe in fraudem Successoris. Prodigentiæ siquidem est, hominem tandem adigere ad duriores conquirendi pecuniæ artes, quàm avaritia vquam adegisset. Accedebat necessitas inusitati sumptus ad recuperandas vrbes, quas Capite destitutas, cuius præsidio defendi possent, plerique occupant; ad continuandum fœdus cum Cæsare, quod vnâ Franciscum Sfortiam, & Parmam ac Placentiam tueretur; ad opem ferendam Ludouico Hungariæ Regi aduersus Turcarum impetum; ad auxilia mittenda Hierosolymitanis Equitibus, in insula Rhodò à Solymano obsessis. Tot difficultatum tam vrgentium moli nequaquam imparem se Adrianus ostendit, seu studio publici boni, seu animi præsentia. Nam receptis in fidem Ferrariæ Urbiniq; Ducibus, ipsorum ope recuperauit Ariminum, propter Pontificis absentiam subreptum à Malatestis, vbi alias imperitauerant. Fœdus cum Cæsare sustinuit, sed vnâ paternum animum Regi Gallia patefecit, pacis magis quàm victoriæ cupidus. Caietanum Cardinalem legauit ad Hungariæ Regem, cùm ob earum Regionum experientiam, tum ob præsidium quod ab exemplo & studio Religionis collaturus esset, ad rem Christianam strenuè propugnandam; adiecitque quinquaginta scutorum millia, subsidio futura, si quid egregium pro re tentaretur. Eodemque tempore Franciscum Che-regatum in Germaniam ad Norimbergensem Conuentum misit, quò ab eorum Principum potentia validas illi Regi suppetias impetraret. Sed nec suppetiæ pares indigentia fuere, & aduentum Legati grauissima clades Hungarorum intempestiuè pugnantium præuertit. Fines Dalmatiæ & Croatiæ frumento armisque communiuit, imminente ipsis periculo à copiis Ottomanniis. Quò

S 2

Rhodo

1521.

Rhodo subueniret, excelsas naues Genuæ fabricandas curauit, sed insolens ventorum aduersitas navigationi semper obstitit. Tam immensis sumptibus nec parsimonia erga se adhibita, nec plenissima carnis ac sanguinis obliuio suffecere. Eoque necesse illi fuit, superioribus modis, ut memorauimus, pecuniam parare: quæ res apud populum, ad ea solum quæ magis patent oculatum, auaritiæ illi opinionem atque inuidiam peperit.

Ad hæc, cum sit proprium hominum acutiorum, quales plerumque sunt in Italia Aulici, artibus quibusdam uti; indolis uero ingenue, qualis inerat Adriano, ab omni artificio abhorreere, atque in eo fraudem suspicari; breuiter cepit Italis uniuersè diffidere, in eorum plerisque candorem illum Germanicum, in quo educatus fuerat, haudquaquam nactus: cumque eam careret peritiâ, quæ simulatum à vero discerneret, non solum cunctos offendebar, doli suspicionem aduersus unumquemque promiscuè præferendo; sed in rerum administratione solis Belgis fidem habendo, quam sinceris tam inexpertis, multò maiorem fraudem ex communi eorum imperitia passus est, quam ex vlla Itatorum calliditate passurus fuisset. Accidit etiam subortæ pestilentie calamitas; quæ cœpta aduersus Principem odia, si non uti fontem, certè ut infaustum vehementer auxit.

Hæc omnia aduersa obstitere, ne pro eo ac optauerat, in Romana Tribunalia Aulaque mores eam formam induceret, quam unicum hæresis remedium futurum existimabat, quamque triduo post suam in Urbem aduentum, hoc est postridie sumptè solenniter Tiaræ, in Senatu proposuerat, ad eandem Patres magnopere cohortatus. Etenim summa Ærarij inopia, ac summa Principatus necessitates eam emendationis partem arcebant, quæ ad Principis utilitatem conduceret: populi pariter maleuolentia, cum imperitia ministrorum, alteri officiebat parti, quæ ad mores pertinet subditorum; cum populus omni tandem lege præualeat, adeoque magnâ dexteritate opus sit, nec minore uenerationis amorisque adiumento, quò sibi frænum iniici patiatur.

* 1. Septembris 1521. prout in Act. Confistorial.

*Opera à Pontifice impensa ad Curiam reformandam : ac præcipuè differitur de Indulgentiarum argumento : varia-
que Suavis dicta ponderantur.*

1 **A**drianus ad morum reparationem instituendam duos ac-
cessit, qui probitate, probitatisque studio præcellere vi-
debantur. Alter fuit Ioannes Petrus Caraffa, Episcopus
Theatinus, iam antè à Leone in Hispaniam & Angliam Nuntius
allegatus ad fœdus contra Turcas ineundum; qui postea vnus ex
Institutoribus illius præclari Ordinis fuit, qui ab eius Episcopali
Sede vulgò *Theatinorum* dicitur; ac longè post hæc tempora Petri
Cathedram ascendit. Alter, Marcellus Caietanus: * non quidem
Caietanus Thienæus, vnus ex primis etiam huius laudati Ordinis
Institutoribus: in quo labitur Spondanus, accuratus ac pius Hi-
storicus, quamquam sæpè Romanis de rebus minùs, quàm par es-
set, edoctus.

* Fuit hîc
Thomas
Gazelius
Caietanus,
primò Re-
gentis mu-
nere functus
Neapolij in-
de primarius
in Hispania
Minister,
ibi que Pau-
li IV. ami-
cus. Longam
de eo men-
tionem facit
auctor Vite
Pauli manu-
scriptis lib. 2.
cap. 9. & 10.

2 Ac primò quidem adiecit animum Adrianus ad abusus amolien-
dos in eo negotio, vnde primæ incendiij scintillæ prorupere, nimi-
rum in promulgatione Indulgentiarum. Quod etiam Purpurato-
rum Patrum sensis consonabat: comperio siquidem in iis capiti-
bus, quæ inter Vaticana Comiticia constitui solent pro rerum op-
portunitate, & quorum obseruationem iureiurando singuli, si Pon-
tificatum adepti fuerint, pollicentur, hoc etiam tunc insertum; Re-
uocandas esse facultates omnes, Fratribus Minoribus concessas,
promulgandi Indulgentias pro Vaticani templi molitione.

que est apud
Barberinos.
Forasse du-
plici nomine
appellabatur
etiam Mat-
tinus, ideo-
que sic à lo-
uio nomi-
natus.

3 Hic aggreditur Suavis describere quidquid planè Adrianus cura
plerisque Cardinalium egerit de iam concepta morum correctione,
simulque minutatim referre cuiusque sententias ac rationes, vsus
testimonio diurni Commentarij Episcopi Fabrianensis: quo suam
negligentiam palàm facit in rerum inquisitione. Etenim Fabria-
num, cum iura Ciuitatis non obtineat, Episcopi Sedem non ha-
bet: & Franciscus Cheregatus, cui sæpè hunc titulum apponit,
Teramentis Episcopus apud Samnites erat, * primusque ab Adria-
no creatus Episcopus. De hoc ergo Diario, cum vbi locorum af-
ferueretur nihil ille significet, neque inter Cheregati scripturas à
me repertas extet, nihil aliud dicendum superest, nisi nullam apud
me fidem esse debere aduersario testem producenti, cuius testi-
monium

* 7. Septem-
bris 1522
vt in Act.
Consistor.

1522. monium non modò repeti non licet, sed ne prolatum quidem legitime iudicari. At contrà ego nullas adducam tabulas, quæ vel in manu mihi non sint & in promptu, si opus ostensis fuerit, vel à me indicari non possint apud quem asseruentur.

Sed quaecumque tandem sit hoc Diarium, duo assero: Primum, multa hinc à Suavi decerpta, falsà esse: Secundum, vt etiam id integrum plusquam verum sit, sicuti vera est aliqua illius pars, in re tamen præsentì illud ipsum Pontificum Sedisq; Apostolicæ causam strenuè tueri. Iam quod spectat ad falsitatem: narrat Suavis, Adrianum propenso fuisse animo, vti eam doctrinam, quam priuatus auctor tradiderat, Pontificiâ auctoritate firmaret: nimirum, Indulgentiarum fructum percipi pro ea mentione pietatis, quâ iniunctum opus perficitur. In quo, ait ipse, facile soluebatur quod opposuerat Lutherus; quinam fiat, vt vno oblato obolo tam ampla Indulgentia concedatur, cum quodcumque opus honestum possit ab ea interioris charitatis copia proficisci, vt eam remissionis amplitudinem mereatur. Sed addit; Pontificem à Caietano deterritum, dicente, sibi quoque eam opinionem animo infedisse: *Sed suis in voluminibus ita temperasse, vt non nisi homines in literis exercitatissimi, germanum è verbis suis sensum possent elicere. Quod si hæc doctrina auctoritate publicâ semel fuisset euulgata, tum futurum fuisse periculum, ne literati etiam ex ea colligerent, Romani Pontificis concessionem nihil iuuare, sed quidquid eius sit, qualitati operis imputandum. Quæ res absque dubio feruorem hominum in acquirendis Indulgentiis valde frigesactura esset, & opinionem, de auctoritate Pontificiâ conceptam, mirum in modum labefactura.*

Verùm hæc narratio ab horum Scriptorum sententia, quam libris tradidere, valde discrepat. Nam Adrianus in 4. Sententiarum, vbi agens de quarto Sacramento, disputat de Ecclesiæ potestate in Paragrapho, *Ex his omnibus*, opinatur quidem, Indulgentiæ fructum non aliter metiendum, quàm pro mensura rationis, cuius gratiâ huiusmodi operi conceditur Indulgentia: sed nec ille, nec alius quisque è Scholasticis vquam putauit, hoc rationis momentum coartari ad tantum fructum, & non amplius, quantum consequeretur à Deo illud opus per seipsum, & absque Indulgentiæ donatione. Quæ sola assertio tamquam inutilem ostenderet Pontificis concessionem, traheretque secum omnes consecutiones à Suavi recitatas. Sicut etiam certum est, relaxationem votorum ratam non esse, nisi alicui legitime causæ innitatur: non tamen idcirco inde deducitur,

citur, huiusmodi relaxationem utilitate carere; siquidem ut ea rata sit, nequaquam necesse erit talis causa, quæ per se ipsa satis esset voto abrogando. Ita pariter, ut rem suam licite dominus, vel eius procurator rem domini legitime donet, iustâ quidem causâ opus est: sed non inde conficitur, eiusmodi donationem esse infructuosam; quippe quod non tantum causæ pondus adesse debet, quantum sufficeret, ut is, cui res donatur, in eam ius obtineret absque libero donatoris consensu. Aliter liberalitas cum iustitia confunderetur; cum omnino liqueat, nec liberalitatem, uti nec ullam aliam virtutem exerceri posse, nisi idonea accedat causa.

6 Subtilior in hac re sententia ab Adriano excogitata, quâ tum omnium Indulgentiarum largitio, ut rationi consentanea defenditur, tum stimulantur fideles ad opera per eas iniuncta peculiari pietate præstanda, in eo versatur, quod quodcumque opus honestum oriri potest ab actu charitatis magis magisque feruenti. Vnde si operatio illa exterius consideretur, prout constat vnum atque idem meritum coniuncta cum voluntate interiori à qua procedit, eiusmodi semper esse potest, ut iure optimo Pontifex eius gratiâ Indulgentiam quantumvis amplam impertiatur. Quapropter Pontifex numquam elargitur nec ex irrito, neque prodigè, concedendo quamcumque vel maximam Indulgentiam ex quocumque vel minimo opere; cum habeat in animo eam concedere, quatenus peragatur opus ex tanta charitate, quanta satis sit ad causam constituendam huiusmodi concessioni congruentem. Cum verò charitas hunc infra gradum adest, ex mente Pontificis conceditur tanta pars Indulgentiæ, quanta congruè concedi possit illius operis gratiâ, eo modo peracti. Quare ex vna parte fideles certò sciunt, sibi aliquid emolumentum ex Indulgentia proventurum, ubi Diuinæ gratiæ compotes præscriptum sibi opus compleant: ex altera, stimulantur ad illud quàm exactissimè possunt exercendum, quod vberiorum fructum inde decerpant. Præterea, cum illis numquam incomperito sit, opus eo pietatis ardore à se perfectum fuisse, qui satis fuerit ad plenam Indulgentiam consequendam; compelluntur, ne noua vniquam opera piaculæ prætermittant, quod perpetuò ex aliis atque aliis Indulgentiis subsidia sibi comparent.

7 Hanc autem opinionem, non minus ingeniosam quàm rationi concordem, validè confirmavit Adrianus Bonifacij VIII. Constitutione, in promulgando seu in instituendo Iubileo; ubi hortatur Pontifex fideles ad exequenda opera ibi statuta quàm maximâ possint pietate, quod plenius efficaciusque Indulgentiæ beneficio perfruan-

perfruantur. Igitur (colligit ille) hoc beneficium magis minusve plenè consequi possumus; quique impositum opus melius perficit, plenius beneficium consequitur.

Iam verò apud se quisque perpendat, an ex hac sententia, non inquam literatis (quemadmodum narrat Suauius à Caietano affirmatum) sed ne ipsi quidem, qui vix literis sunt aspersi, liceat arguere, *Romani Pontificis concessionem nihil inuare; sed quidquid eius sit, qualitati operis imputandum: & præterea, an Hac res absque dubio feruorem hominum in acquirendis Indulgentiis valde frigidat, et opinionem de auctoritate Pontificis conceptam mirum in modum labefactat.* Extingueretur potius hic feruor, ubi fideles opinioni contrarie firmiter adhererent, hoc est, obtinendi plenitudinem Indulgentiæ, quocumque tandem modo iniunctum opus perfecerint. Tantum enim industriæ nequaquam impenderent ad nouas iterùm Indulgentias acquirendas; neque quò lucra ex iis caperet, qui sacram iconculam obtineret amplissimis Indulgentiis præditam, longa peregrinationes susciperet, aliæque opera magni laboris. Quomodo etiam *opinionem de auctoritate Pontificis conceptam labefactat* esse hæc assertio, Posse quidem cum causa sacros Ecclesiæ Thesauros à Pontifice donari, sine causa tamen profundi non posse? Num labefactatur consimili doctrinâ opinio de Pontificis auctoritate in relaxatione vororum? Labefactatur in profanis bonis dispersendis? Labefactatur quidquid habent auctoritatis seu ministri omnes, etiam supremi, in re dominorum distribuenda; seu Præsules Ordinum Religiosorum, in regulis relaxandis?

Præterea, quodnam tandem Cereris arcanum illud erat, quod debuisse, ac potuisset homines latere? Nónne illud pronuntiauerant inter Scholasticos S. Bonaventura, Richardus, Gabriel, Maior, & Ioannes Gerson? inter Canonum Consultos, Innocentius Pontifex, & Felinus? Nónne paucos ante annos in duobus Tractatibus illud typis impresserat ipsemet Caietanus? Quis illiteratus, Confessarium vel mediocriter doctum percontatus, idem non audiuisse? Nec satis fuerit respondere, Confessarios illud tamquam opinionem disputationi obnoxiam, non tamquam veritatem firmatam dicturos fuisse: nam ad eleuandam in populo fiduciam æstimationemque Indulgentiarum, primum abundè fuisse.

Non igitur ex tam inepta ratione, quam acutissimo Caietano Suauius imponit, sed ex alia causa id statuere non oportebat. Euerò fuit, quòd Ecclesia minimè solet sententias damnare, pluribus præcipuisque Theologis innixas, qualis erat contraria sententia.

Et quò refelleretur memorata Lutheri oppositio, modica verborum impensa satis erat per hoc breue responsum: Si ipsi minùs congrua videbatur opinio liberalior de Indulgentiarum vi, strictiori adhæreret; nec communem Ecclesiæ doctrinam improbarer, cuiusdam rationis obiectu, quæ illi doctrinæ vim vniuersè non inquit, sed vni solùm peculiari modo, quo eam amplificant nonnulli Scriptores.

11 Ad alteram partem accedamus, vbi refert Suauis, Caietanum eam sententiam professum, sed scribendo ita rem temperasse, ut non nisi homines exercitatisimi germanum è verbis suis sensum possent elicere. Vereor equidem, ne hic homo, cuius ingenium ab ingenio Caietani ex opposito distidebat (hoc nimium, illud nihil planè metaphysicum) impatienter duos illos Commentariolos legerit, offensamque in quadam peculiari quæstione, de qua mox dicemus, obscuritatem, sibi persuaserit per eos totos libellos esse transfusam, finxitque ab illorum auctore, in consiliis cum Pontifice habitis, affirmatam.

12 Caietanus in primo Opusculorum Tomo, tractatu nono de Causis Indulgentiæ, & in decimoquinto, qui Iulio Cardinali Mediceo dicatus est, cap. 8. docet, Indulgentias non valere, nisi quantum rationi congruat vt concedantur illis piis operibus, quæ in concessione præscribuntur. Id verò affirmat verbis adeò claris ac iteratis, vt magis diserta in nullis vocabulariis reperiri possint. Addit exemplum supra à nobis allatum relaxationis votorum, adducitque comparisonem cum fluxis bonis ad hanc vitam spectantibus, quibus multò sunt pretiosiora quæ ad æternam attinent: vnde verisimile non est (ait Caietanus) arctius illa quàm hæc fuisse commissæ Pontificum administrationi: si ergo priora ipsi non licet prodigè profundere, nec licebit posteriora.

13 Quamobrem tres distribuendi modos distinguit. Primus versatur circa ministeria Ecclesiastica; ac de iis asserit: *Quamquam ultra Pontificis imperium exigunt rectam regulam voluntatis imperantis; si tamen absque recta regula solo Pontificis imperio fiant, valida sunt.* Non enim potest idcirco vis concessionis in dubium vocari; quippe quæ citra omnem dubitationem sit oportet, ne fidelium conscientia & Ecclesiæ tranquillitas fluctuent.

14 Alter respicit profana Sedis Apostolicæ bona, *Quæ, dicit Caietanus, si Pontifex pro suo libitu donaret, donatio esset inualida; quia ipse non est dominus bonorum Ecclesiæ: & si factò & Bullis poneret eos quibus donauit in possessione, non propterea transferret dominium illarum.*

Pars I.

T

rum

1522. rum rerum in illos; adeoque possessor non euaderet verus dominus earum.

Postremus modus complectitur relaxationes votorum & Indulgentias; quas res, quippe incorporeas, non potest Pontifex exteriori operatione tractare, sicuti bona temporalia; ac proinde huiusmodi concessioniones citra rationem, & re & iure sunt inefficaces. Addit: *Si quis putaret, Romanum Pontificem non posse errare in istis particularibus actionibus, putaret quoque ipsum non esse hominem.* Imò ait, *Pontificem non solum posse errare in huiusmodi, sed etiam facile posse errare.* Numquam tamen id circa peculiaria præsumendum; cum præsumptio actui eiusque auctori faueat, si vtatur legitimâ potestate.

Hic fanè scire peruelim, an ea Caietani locutio sit ænigmatis inuolutum arcanum, non nisi ab eruditissimis viris euoluendum. Age iam, videamus an ille indicium aliquod præbeat, malle se opinionationi suæ inuolucra prætexere, an dilucidè fideles docere. Caput octauum Opusculi 15. his verbis orditur: *Ad difficillimam autem questionem, de causa Indulgentiæ propositam, respondere quamuis temerarium fortasse censetur, dicendum tamen est ratione duce, quid sentiendum est de illa: oportet enim & Ecclesiæ prædicationem saluare ut vera sit, & fideles pascere pane intellectus.*

In alia verò parte inest obscuritas Caietani; sed in qua vis Indulgentiarum non deprimitur, sed sustentatur. Subiungit ergo, hanc *rationabilem causam* haud esse intelligendam, tamquam *rationabilem causam percipiendæ remissionis*, sed *eiusdem concedendæ*; quæ scribendi ratio docto lectore opus habet, & id planè significat quod paulò antè fusè declarauimus; videlicet, quò ritè concedatur Indulgentia, non exigi in opere tantum meriti, quantum per se satis foret ad impetrandam à Deo talem pœnæ remissionem; sed quantum sufficit, vt ea Pontificis largitio non sit imprudens prodigalitas. Atque ita causa, quam postulat Indulgentiæ efficacitas, non est causa per se proximè sufficiens ad fructum illum capiendum; sed est causa per se sufficiens, ad obtinendam à liberalitate prudentis dispensatoris concessionem illius fructus. Hoc enim inter se discrepant Iustitia & Liberalitas, quòd ratio quâ compellimur ad dandum ex iustitia (exempli gratiâ, emptio ad dandum pretium, opus ad dandam mercedem) est ratio per se efficax, vt id pro quo soluimus, obtineamus, cum ea non pendeat in effectu præstando ab alterius gratia. At contrà, ratio quâ mouemur ad dandum ex liberalitate, cuiusmodi esset virtus vel indigentia illius cui aliquid donamus, non habet ipsa per se efficaciam proximam ad

ad illius donationis effectum ; sed solum efficax est ad excitandam in ipso domino liberali eam voluntatem , cuius gratia qui virtute pollet, vel indigens est, rem dono accipit. Hæc, inquam, doctrina, quæ ad retinendam Indulgentiarum æstimationem ac pretium omnibus patefacienda fuisset, ea demum est, quam Caietanus paucis scabrisque verbis inuoluit.

18 Aliam quoque sententiam ibidem tradit, explicationi sermone exemplisque illustratam, quæ pariter auget in Christianis fiduciam erga Indulgentiarum vim in peculiaribus euentis ; nec valde differt ab eo de quo disseruimus in libro primo. Ea autem est : Causæ convenientiam esse metiendam, non quidem ab operis per se ipsum magnitudine ; sed ab eius vi comparatè ad illum finem, eamque peculiarem vtilitatem Ecclesiæ, quæ Pontifex intendit cum Indulgentiam largitur.

Afferret exempla Caietanus. Idem planè opus est atque idem labor, Romanas Basilicas inuisere quocumque anno, atque anno vniuersalis Iubilæi ; adesse in foro S. Petri quocumque die, ac die Paschatis, vel alterius celebritatis, quo soleat Pontifex populo ibi congregato solenniter benedicere. Nihilominus congruentior ad est ratio concedendi plenam Indulgentiam, ob illud opus certo peculiari anno, certoque peculiari die, quibus ea exercitatio operum huiusmodi sit vniuersalis quædam professio, à fidelibus exhibita circa vnitatem Ecclesiæ ; & circa cultum quo Romanum Pontificem vt Christi Vicarium venerantur. Quare, cum lateat nos in singulis casibus quisnam sit finis bonumque Ecclesiæ peculiare, in quod destinat Pontifex opera præscripta vt Indulgentia obtineatur ; temerè profectò arguemus ex operum tenuitate inanem irritamque concessionem.

Perpendat iam vnusquisque, an huiusmodi forent hæc doctrinæ, quæ euulgatæ periculum crearent, *ne literati etiam ex iis colligerent, Pontificis concessionem nihil inuare, & seruorem hominum in acquirendis Indulgentiis valde frigesactum iri, opinionemq. de auctoritate Pontificis labefactandam.*

An vero consonet, quod narrat Suauis de origine progressuque Indulgentiarum.

Verum adhuc magis impium magisque falsum est, quod descriuit Suauis de Indulgentiis, dum principia hæretis Lutheranae referret: quod consulto hunc in locum adduximus, ut coniunctim confutarem.

Narrat ipse: *Rei nummaria per Indulgentias subleuande rationem ceptam esse adhiberi sub annum centesimum super millesimum. Siquidem Urbanus Pontifex, id nominis Secundus, Indulgentias plenâ manu cum expiatione omnium delictorum concedens iis qui in Militiam proficisci vellent, ad Terram sanctam recuperandam, & Christi Sepulchrum vindicandam, Successoribus suis exemplo præiuit; horum nonnullis (ut est facile inueniri addere) eadem Indulgentiarum plenitudine prosequentibus eos, qui cum ipsi non possent, aut certe nolent sacro bello interesse, alium suis sumptibus alerent militem.*

Equidem haud intelligo, quam parandæ pecuniæ artem tandem sit, bellum gerere adeo pium, per sumptus, per labores, per discrimina tum Pontificis, tum ceterorum Christiani nominis Principum, atque impertiri Indulgentias cuicumque vel per se, vel per alium opem ferenti, quod nostri Redemptoris Nomen, Patria ac Sepulchrum honorificentius habeantur.

Subiungit, *Hac ipsâ veniarum largitate donatos eos, qui bello lacefferent quosuis Ecclesia Romana Edictis minus obsequentes, etiamsi Christianos.* Hic pariter nihil perperam actum apparet. Si namque honestum est, ac præmio dignum, pro iustitia pugnare, legitimoque Principi aduersus ipsius perduelles ferre suppetias; cur laude ac præmio dignum non censebitur, opem ferre Pontifici ad eum gregem recuperandum, cuius Pastor à Iesu Christo fuit constitutus, qui que ab illius baculi moderatione se nefarie subduxit? Si ergo fas est, flagellationum, ieiuniorum, & huiusmodi operum gratia Indulgentias concedere; multò magis concedendæ illæ sunt propter opus maioris virtutis, vberioris fructus, difficilioris laboris. Præterea tacet Suauis, memoratas Indulgentias fuisse concessas ad debellandos eos, qui non solum erant Pontifici refractarij, sed hæretici, sacrosanctæ Fidei dogmata oppugnantes, veneranda Religionis nostræ mysteria palàm conculcantes, & Rempublicam
Christi

1522. renda pecuniæ: adeoque si res ita se non habet, existimari non potest ceu auaritiæ inuentum. Etenim, quæ de hoc ab antiquissimis Patribus attinguntur, habemus ex monumentis fide dignissimis, à S. Gregorio mille ante nos annis concessas Indulgentias iis qui destinata quædam Urbis templa adiissent, prout S. Thomas ^a testatur, & ante ipsum Guillelmus ^b Episcopus Antisiodorensis; à Leone etiam III. octingentis ab hinc annis plura Germaniæ templa eisdem nobilitata muneribus, vti refert S. Lugdonus in quadam Epistola, quam Surius habet post Vitam S. Guillelmi, à S. Marcellino conscriptam. Eorum quoque vetustatem indicat lapis inscriptus Sergio Pontifice, circa annum 844. qui lapis Romæ visitur in templo S. Martini de Montibus; vbi largitur Pontifex Indulgentiam templum illud adeuntibus eo die, qui S. Martino sacer est.

a 4. dist. 10.
q. 1. art. 3.
quæstionu-
la 3.
b Lib. 4.
Sum. Tr. 6.
cap. 9.

At verò, cum de veritate memoratæ probationis recentior aliquis ^c eruditus ambigere visus sit, nolo de re disceptare, neque sententiæ magis probabili, sed certæ inniti. Enimverò, nisi visque ab Apostolis hic mos aliquo modo in posteros dimanasset, quo pacto cuiquam Pontificum licuisset, rem adeò nouam ex improviso in Christianum genus inducere, à cunctis exceptam, ac nullius calamo reprehensam eo tempore, quo tam liberè rebus Pontificum in paginis obrectabatur?

c Morin. de
Pœnit. lib.
10. cap. 10.

Insuper nouimus, Indulgentiam ab Urbano II. Cruce signatis impertitam, fuisse in Concilio Generali Claramontano promulgatam. Et alias etiam huiusmodi Indulgentias, quas pro Palæstina bello Eugenius Tertius indulxit, per conciones promulgauit S. Bernardus; vti in eius Vita legitur, & sub initium libri secundi ab eo conscripti *de Consideratione*: vir scilicet inter maximè conspicuos doctrinæ sanctimoniam animique candore, quos vniquam tulerit Ecclesia, proculdubio commemorandus. Alia non absimilis Indulgentia tradita in proximis Conciliis Generalibus Lateranensibus, in quibus nationis Christianæ flos planè conuenit.

d In 4. dist.
10. art. 16.
e In 4. parte
Summæ
q. 2. §.

Tertiò, tametsi hac in re iuxta ac in aliis veterum Scholasticorum sententiæ variarent, adhuc tamen Thomas, ac Bonauentura, sanctissimi sapientissimi que Doctores, & alioqui sententiis plerumque discordes, conueniunt in ea propugnanda, quam tradiderant duo prima vtriusque illorum Ordinis & Scholasticæ Theologi lumina ^d Albertus, & ^e Alexander: quæ sententiæ, tamquam caput perenne, Indulgentiarum agnoscit thesaurum, quem sub administratione Pontificum Ecclesia possidet, ex Christi Sanctorumque redundantis satisfactione constat. Quare nimis audacter Suanus ^{affir-}

affirmat, hæc incerta fuisse, nec validiori nixa fundamento, quàm Clementis VI. Constitutioni; cum liquidò constet, duo hæc præstantissima Capita nobilium Classium consensisse cum prioribus magistris, qui huiuscemodi sententiam tradiderant annis centum ante editam eam Constitutionem. Proinde per se quisque perpendat, an simile vero sit, illos absque vlllo fundamento in eandem sententiam conuenisse.

9 Verum quidem est, Franciscum Mayronem, ac Durandum, qui vt aliorum sequi placita recusarunt, ita nec alios suorum asseclas habuerunt, ab ea communi doctrina discrepasse. Ac prior in 4. Sententiarum distinct. 1. quæst. 2. opinatus est, Operibus Christi ac Sanctorum à Deo satis abundè repositum esse, remuneratione gloriæ seu primariæ seu secundariæ. Hinc censuit, memoratam Pontificis auctoritatem Indulgentias largiendi, pendere ab eo quod S. Petro dictum est: *Quodcumque solueris, &c.* quorum verborum vi, quemadmodum potest Ecclesia æternum supplicium in temporarium conuertere per absolutionem ex Sacramento; ita etiam posse temporariam pœnam alterius vitæ, in temporariam quamdam minorem huius vitæ per Indulgentias commutare. Alter, in 4. Sentent. distinct. 30. quæst. 3. negauit, in hoc thesauro includi redundantem Sanctorum satisfactionem; arbitratus, satis firmum esse in illis argumentum Mayronis, quippe qui visionem beatam pro præmio obtinere; at ab ipso Christo, cui ea debebatur ex natura, & data fuerat in primo eiusdem conceptu, non aliam fuisse acceptam mercedem in se ipso, quàm gloriam corporis, quæ infra ipsius merita est, adeoque per ea potuisse humanum genus redimere. Ita hi duo philosophati sunt. Veruntamen idem viginti circiter ante annos docuerant, opinionem duorum Sanctorum, quos memorauimus, fuisse ab Romana Ecclesia receptam, cuius magisterio Durandus suam omnem doctrinam se subiicere profiteretur. Reliqui verò omnes Scholastici cum duobus illis sanctissimis Doctoribus consenserunt.

10 Denique, huius rei ratio in promptu est. Scimus satisfactionem Christi excrecere absque mensura supra debitum supplicij à peccatoribus contractum; vt proinde semper ipse persistat creditor Diuinæ Iustitiæ, ad alias atque alias pœnarum remissiones suo nomine obtinendas. Tantam autem crediti vim nulla ratio postulat otiosam torpere. Ex altera parte, haud par erat, illam conferri peccatoribus, nihil satisfactionis ipsis de suo deprementibus, vt contendunt hæretici, qui per speciem amplificandæ diuinæ misericordiae,

1522.

cordiæ, humanam societatem alunt ac fouent. Quapropter rationi consentaneum fuerat, ut Redemptor illius heredem eo pacto institueret Ecclesiam, ut fieret non quidem eius dominus, sed dispensator ipsius Ecclesiæ Rector, Christi nimirum Vicarius, qui cælestem haberet thesaurum, suis subditis opportunâ liberalitate dispensandum; ut quæcumque terrena Respublica suo etiam Principi Aërium tribuit, unde dona præmiaque, ubi usus fuerit, depromat.

Constat præterea, Sanctorum plerosque laboribus fuisse perfunctos, poenarum remissione dignis supra debitum suarum noxarum: ut liquet non solum in sanctissima Virgine, quæ nullius culpæ tam graues tolerauit ærumnas; sed etiam in Ioanne Baptista, qui vitam laboriosissimam simul & innocentissimam traduxit, atque in tot Martyrum millibus, qui cum potuissent vniuersum poenæ debitum solâ morte delere, diuturnis præterea atrocibusque tormentis vexati sunt atque concisi. Neque his omnibus satis repositum est cælesti præmio, ut Durandus & Mayronis existimabant, propterea quod huiusmodi præmium respondet merito, etiam si dolor omnis ab eo seiungatur; cuiusmodi planè fuisse meritum Adami in sua innocentia, & reipsâ fuit meritum Angelorum. Ceterum, ut pluribus in locis præclare S. Thomas ratiocinatur, diuinæ amicitiae diuinæque visionis præmium debetur charitati, non operis difficultati. Quare arduitas non auget per se meritum, sed solum auctius indicat, quatenus maiore charitatis ardore necesse fuit ad ipsam difficultatem superandam. Unde fieri potest, ut opus facillimum, per charitatis feruorem patratum, maiori præmio dignum sit quàm aliud difficillimum, à charitate minus ardente profectum. Sed non ita supplicij satisfactio, quæ suam dimensionem petit à grauitate molestiæ propter Deum toleratæ. His præmissis, animaduertendum est, in laboriosa Sanctorum actione præmio digna duplex inesse ius, alterum ab altero separabile. Vnum, prout solum meritum obtinet; & huius ampla remuneratio est gloria cælestis; alterum, prout actio laboriosa est; & huius compensatio est remissio poenæ aliunde debitæ. Quapropter quicumque ex Sanctis poenæ passi sunt quàm meruissent, adhuc eo nomine creditores existunt: cum autem vnus sit ex articulis Symboli, *Sanctorum Communio*, patet hanc satisfactionis exuperantiam nequaquam proici, sed ad subsidia indigentium seruari in communi Ecclesiæ arario, pro prudenti arbitratu supremi eiusdem Administratoris, qui est summus Pontifex.

Ne

13 Nec officit, quod Suavis per consuetam confidentiam obiicit doctrinæ Catholicæ: Si Christi satisfactio infiniti fuit pretij, frustra sit accessio ex satisfactionibus Sanctorum. Mirum quod non intelligat, idem posse confici de Diuina potentia; cui, cum infinita sit, frustra vis causæ creatæ adiungeretur. Si pariter Dei misericordia est infinita, fides, merita, preces, & quidquid nos conamur, incassum caderent. Aliud est, vim quamdam esse infinitam ex se; aliud, infinito modo sese impendere effectui. Sic Atlas quidam posset vnâ cum puerulo arundinem gestare, dummodò illi ponderi gestando tantum impenderet virium, quantum de se non iufficeret, sed ad opus peragendum vires etiam pueruli postuleret. Itaque quod Deus facit in donis naturæ, dum ad ea progignenda vim etiam creatam sibi sociam adsciscit; itidem in donis gratiæ facere solet, dum vult Angelos alterum ab altero illustrari, eisdemque hominibus custodes adesse; inter homines verò, Sacerdotes, & adhortationes ac preces alterius alteri prodesse. Consimili tandem ratione vult, ad Sanctorum gloriam, arctiusque charitatis vinculum inter Christianos, veniam à peccatoribus impetratam solui ex peculio redundante Sanctorum; quod non solum ipsis abundat, sed cunctis etiam illorum fratribus in Christo renatis.

CAPVT VI.

Examinantur reliqua, quæ de Indulgentiis à Caietano Pontifici exposita Suavis narrat.

1 **P**ergit Suavis narrare, Caietanum suasisse Pontifici, ad sustinendum Indulgentiarum pretium, vt veterem seueritatem Ecclesiasticæ disciplinæ circa *Sacramentales penitentias* reuocaret; affirmantem, tamen minimè dubitandum sit, inesse Pontifici potestatem à quocumque genere pœnæ absoluendi fideles; tamen exploratum esse, morem veteris Ecclesiæ fuisse, eam solum pœnam per Indulgentias condonari, quæ fuisset à Confessoribus iniuncta. Proinde, si ab his antiquus pœnitentiæ rigor adhiberetur ex præscripto Canonum ad id spectantium, futurum fuisse, vt reueresceret languescens Christianorum feruor, & auctoritas Sacerdotum resurgeret, & Indulgentiarum existimatio mirificè refloresceret. Subdit, placuisse Pontificis animo consilium: sed cum Congregationi Pœnitentiariæ expendendam proposuisset, rem grauissimis adeò plenam difficultatibus visam esse, vt communi Consultorum nomine Cardinalis Puccius, summus Pœnitentia-

Pars I.

V

rius,

1522.

rius, fuerit Pontificem dehortatus, proposito periculo, ne Christiani populi nouum illum rigorem passuri non essent: adeoque ex huiusmodi consilio, recuperandæ Germaniæ loco, obsequentes Pontifici Prouincias perditum iri.

At hæc narratio veri speciem haud præfert. Etenim vel Caietani mens erat, vt post renouationem grauiorum pœnarum sacramentalium Indulgentiæ concederentur ad relaxandam *Purgatorij* pœnam, huiusmodi afflictationibus respondentem, quæ Indulgentiarum vi fuisset deleta; & hoc pacto perdurabat integra difficultas, quam narrat Suauis fuisse prius ab eodem Caietano propositam. Vel intendebat, Indulgentiis remitti solum debitum iniunctæ à Confessario pœnæ, perseuerante debito cum ipso Deo per peccata contracto, & quod vi pœnæ à Confessario impositæ delendum esset. At hoc pacto reualefcebat argumentum Lutheri, damnantis ex eo Indulgentias, vti noxias, quòd vnicus earum effectus esset ægrotum liberare ab obligatione medicinæ salutaris adhibendæ. Quo argumento S. Thomas redarguerat eos Doctores, qui efficaciam Indulgentiis tribuebant solum à pœnis Canonicis liberandi; præterquam quòd verba in earum concessionibus vsurpata ab Urbano II. à Concilio Claramontano, à Gelasio II. ab Honorio III. aliisque, palàm faciunt, eos voluisse ab ea pœna fideles absolueri, quæ responderet in *Purgatorio* illi Canonicæ pœnæ, à qua Indulgentiæ operâ exoluebantur. Non potuit igitur Caietanus, tam egregius & Theologus & Aquinatis sectator, huiusmodi consilij auctor esse.

Vide Mortuum de pœnis lib. 10. cap. 22.

Verum quidem est, quod subiungit Suauis, cum tentaret Pontifex moderari eos prouentus, qui ob concessas à Pontifice facultates dati *Datarie* nomen fecere, in eas difficultates atque incommoda incidisse quas animo non præuiderat. Enimuerò pro aliquibus legum relaxationibus sumptus remittere, perinde erat ac disciplinam remittere. Nam sicuti pecunia vi quâdam omnia est; ita pecuniaria pœna pluri æstimatur quàmuis aliâ, quæ ab Ecclesiastico foro possit infligi: cui cum haud liceat, vti licet profano, Legum dissolutioni frangum iniicere ex ferro, opus est vt iniiciat ex argento. Præterea fideles leuare eâ pecuniæ solutione, quæ fit Pontifici ob diplomatum & facultatum concessionem, iuxta id erat, ac ærarium exinanire satis iam per se exhaustum, & quidem tempore summæ indigentia; simulque euertere tot honestorum hominum fortunas, qui bonâ fide coëmerant munera hisce prouentibus innixa.

Nec satis erat antecedentium Pontificum culpæ rem vertere; Etenim,

Etenim, ut hoc ita sit, non idcirco iis qui succedunt, licet facta infecta reddere; sed par est medicum imitari, qui nactus corpora præcedenti intemperantiâ debilitata, non perinde illis consulit ac si essent valida; sed posito ex intemperantiâ damno, quàm saluberrima possit pro rei conditione medicamenta præscribit. At insuper verum est, hanc morbi speciem, ut in aliis compluribus vsuuenit, non tam Principis vitium esse, quàm Principatus, imò & hominum vniuersè. Et primò quidem expendamus aliorum ditiones, & obseruemus, an ferè omnes ad statum deteriorem redactæ sint quàm Pontificia; seu de profana sermo sit, quæ ad subiectos illi populos coarctatur; seu de sacra, quæ vniuersum Clerum Catholicum complectitur. Profana Imperia, quæ naturâ, quæ consuetudine per successionem continuantur; ac proinde illorum Principes possunt ad plurimas ætates sua consilia extendere, iisdem profutura. At verò Pontifices ferè senes eliguntur, ac planè certi, post breuem eorum vitam successurum Pontificem sibi non præuisum, atque in pluribus à decessore discrepantem: quod uti alioqui plurima maximaque confert commoda, ita hoc parit incommodum, ut nequeat hic Princeps longè prospectum capere ad ea rebus publicis admouenda remedia, quæ diurnam postulant curationem.

4 Et tamen ærarij angustia communia cunctis magnis Principatibus sunt incommoda, tametsi ab hoc peculiari incommodo immunibus. Cuius rei euidentis est ratio. Quicumque Princeps, quò auitiæ notam euitet, perinde quasi citra indigentiam vectigalia à subditis exigit, oportet ut quidquid à sua ditione collegerit, totum expendat, satis modico contentus ærario. Cùm autem superueniat interdum noua pecuniæ difficultas ad sumptus extraordinarios, necesse tunc est aliunde argentum conquirere, adeoque alia onera populis imponere. Ex his verò minima pars ad Principem confluit, maxima per aquæductus disperditur, antequam in fontis alueum influat. Ut leuiora sint huiusmodi onera, minusque intolerabilia, imponuntur vel perpetua, vel diuturno tempore duratura; ex quibus fundus constituitur, cuius in fructibus, pro ipsorum perpetuitate seu diuturnitate moderatis, nititur securitas prouentuum ingentis pecuniæ, quam præsentem ac totam simul à mercatoribus Princeps accipit, quæ vrgenti necessitati satisfaciat. Cessante eâ extraordinariâ necessitate, exempli gratiâ, belli gerendi, emunctum remanet ærarium, & ordinarij redditus diminuti ob accepta à militibus detrimenta: adeò ut vix liceat à nouis populorum oneribus temperare, nedum releuare iam imposita; quandoquidem ipsa splen-

3522. splendoris atque Aulae Principis diminutio, spectaculum euadere nimis deforme, nimisque ingratum vel ipsis subditis, in quorum leuamentum induceretur. Ita paulatim augentur variorum generum tributa, iam illis oppignorata, qui tributis tamquam vadibus acceptis, presentem pecuniam dedere: ac proinde, si eorum potestatem fieret reuocatio, fides publica violaretur, & omnis praecederet aditus Principi ad comparanda subsidia in huiusmodi angustis deprehensio.

Neque tamen ob ea incommoda humana Respublica euerteretur, ut experientia liquet; non solum quia fortuiti casus, rerumque humanarum vicissitudines citra Principis fraudem e medio tollunt, prouentus qui ex oppignoratis fundis hauriebantur, unde iisdem spoliantur emptores, quemadmodum plane contingit emptori casus, ubi fluius eius fundum absorbeat: sed etiam, quia reipsa, quicumque tandem imposto vectigali, semper penes subditos Principis pecunia persistit; adeoque dum emunguntur alij, alij pinguescunt, & vniuersa Communitas, quae totum quiddam est, eundem iugiter obtinet rerum statum.

Quamquam autem, quod spectat ad Pontificem, haec tributa, ab omni Christianorum genere collata, videantur confluere ad diuidendos tantummodo Pontificiae ditionis populos; reuera tamen haec ita se res habet. Etenim satis constat, hos non esse locupletiores praeter alios, nisi quantum fert moderatius eorum regimen, statusque pacatior supra quam vsuuenit profanorum Principum ditionibus. Huiusce rei ratio ex eo petitur, quod Romana Aula, quae his collationibus totius Christiani Orbis fruitur, constat eundem ex totius Christiani Orbis hominibus: & quamuis plures in ea Itali numerentur, quam Transmontani, pluresque ex Prouinciis subiectis Ecclesiae, quam ex aliorum Principum ditionibus; non tamen discrimen inde ortum discernitur paupertatis aut opulentiae, si totius Catholici populi amplitudo spectetur. Quapropter, qui se à Pontificis obedientia subduxere (prout alibi considerauimus) pecuniosiores certe non sunt vel alios qui Pontifici nunc obtemperant, vel ipsis quo tempore illi obtemperabant.

Haec igitur ratiocinatio, sapientissimo experientiae magister deducta, satis poterat nouum Pontificem admonere, eius animi feruentiora consilia, esse formas quasdam abstractas, speculatas quidem speciosas, sed subiectae materiae conditionibus minime accommodatas: adeoque earum plurimas, à quibus ille ante tantumquam à quibusdam monstris abhorrebat, iam esse minimum meliorum

1522

lorum inter ea quæ fieri possent: quod sanè penes prudentes rationem induit boni, & laudem, & honestatem.

8 Est pariter veritati consentanea ea ratio, quam Suanis asserit à Soderino Cardinali propositam Pontifici; Emendationem *Datariæ*, aliorumque Ecclesiasticorum Romæ Magistratum, hæreticorum conuersioni parum esse conducibilem. Cum enim illi honesti gratiâ nequaquam mouerentur, huiusque Principatus non restitutionem, sed dissolutionem percuperent; nunquam eorum libidini satisfactum iri, nisi Romanus Pontifex in ordinem cum ceteris Episcopis redigeretur. Quin ex eo quod ipsorum causâ emendatum fuisset, plausum auctoritatemque apud populos sibi comparaturos fuisse; gliscente in dies ipsorum audaciâ ad efflagitandas res, vulgò quidem speciosas, sed reuerà contra ius falsque, & quæ peragi plane nequirent: atque ita experimento compertum esse, moderatis concessionibus iratum quidem populum quandoque placari posse, perduellem non posse: adeoque perduellionis incendium non nisi vel terroris gelu, vel sanguinis pluuiâ restingui. Verumtamen non idcirco emendationes congruas esse omitendas, quæ plurimum valent ad bonitatem propriæ causæ in conspectu generis humani comprobendam, & ne ad rebellantium signa etiam malè affecti transfugiant; sed oportere cuncta peragi per quamdam voluntariam moderationem, quâ patefiat, sponte consuli subditorum obsequentium leuamento, non vi compelli ad contumacibus satisfaciendum. Quod quidem abundè præstitit Romana Ecclesia, abusus plurimos resecano, moresque ac disciplinam reparando, quando hæreticorum factio tam apertè implacabilis grassabatur, vt nemo profus nouas leges vtilitati potius recuperandi perditos, quam studio perficiendi probos, posset adscribere.

9 Tunc itaque Pontifex à re præsentis sibi statuit ordiendum, temporis consilio relictis Constitutionibus, in posterum profuturis. Quapropter & Indulgentias perparce concessit, & quæstiuosa in facultatibus indulgendis liberalitati modum adhibuit. Simul etiam Nuntium in Germaniam ad Conuentum, absente Cæsare Norimbergæ coactum, destinauit Franciscum Cheregatum, Vicentinum, cuius supra facta est mentio, * & cuius operâ antea Cardinalis Suedunensis, postea verò Adrianus Cardinalis Cornetanus, vsi fuerant in grauibus negotiis peragendis, variisque legationibus apud multos Europæ Principes obeundis, quemque dein etiam Leo Decimus prius ad Regem Angliæ miserat, inde duobus ante obitum

* Hoc totum apparatus ex literis diplomatis, aliisque scripturis, communicatis Auctori à Cheregatorum familia.

1522. annis ad Carolum Hispaniæ Regem, vt cum eo de controuersis transigeret, quam Vrini Leonis cognati agitabant super quibusdam oppidis Carolo subiectis. Per eam ille occasionem egerat in Hispania cum Adriano, in cuius Pontificatu eâ fruebatur prærogatiuâ, quâ pollet apud nouum Principem, quisquis ab eo inter plures ignotos idoneus agnoscitur.

CAPVT VII.

Mandata Nuntio Cheregato præscripta.

^a Scripturæ hic citatæ leguntur in libro, cuius titulus est, *Fasciculus rerum expe- tendarum Et fugiendarum*, in. pref. to an. 1533. & in 1. tom. Const. Cæsarearum à Goldasto hæretico. ^b Diploma est 9. Seprembrisi 1522.

DVo^a potissimum Cheregato iniuncta: ^b Hungariæ à Turcarum aggressionibus defensio, & Germaniæ à Lutheranæ contagione curatio. Nos de postremo loquemur, quippe ad nostrum argumentum spectante.

Scriptit Pontifex ad Conuentum vniuersè diploma, quo querebatur, non modò vulgus, sed plerosque nobilium, Cæsareo Edicto neglecto, Lutheranæ impietati fauere; adeoque Sacerdotum bona diripi (quod fortasse, aiebat ille, hisce tumultibus præcipuum fomitem præbuerat) cunctisque legibus Ecclesiasticis simul ac profanis obedientiam abrogari. Præmonebat, incassum eos auri sanguinisque profusione victoriam ab externis hostibus reportaturos, dum tabificum schismatis hæresisque venenum intra ipsorum viscera nutretur. A se quidem, cum in Hispania degeret, & Cardinalis esset, magno doloris sensu audita fuisse tam grauiæ Germaniæ suæ mala; sed ipem etiam conceptam, futurum fuisse, vt breui tum ipsâ errorum stoliditate, tum hereditariâ nationis pietate profusè extinguerentur. At verò, cum cerneret illius pestiferæ plantæ ramos tam latè diffusos, se ob oculos ipsis ponere, quantâ Germanici nominis ignominia sinerent sibi fucum indignè fieri à fraterculo apostata, qui deserta semitâ, tot præclarissimorum Sanctorum vestigiis trita, & innumerabilium Martyrum sanguine stratâ, gloriabatur, vt impius olim Montanus, sibi vni Spiritum sanctum affusum; Ecclesiam verò vniuersam iactabat ad eam vsque ætatem in tenebris iacuisse obuolutam. Proinde eos adhortari, vt omnem operam industriamque conferrent, ad Lutherum eiusque affectas ad veritatem Catholicam reuocandos. Vbi verò obdurati persistenterent, resecandos, vt membra iam putrida, à sano corpore. Ita duos fratres seditiosos Dathan & Abiron à tellure viuos absorptos ob indignationem diuinam; Dei que iussu capitali poenâ puniri hominem, Sacerdotis imperio detrectantem: ita Apostolorum Principis

cipis imperio Ananiam ac Sapphiram, sibi contra Deum mentientes, subitâ morte correptos: ita veterum Imperatorum vindice pietate Priscillianum ac Iouinianum hæreticos ferro sublatis: ita hæretico Vigilantio mortem corporis, ne periret animus, à S. Hieronymo exoptatam: atque ita nuper ab ipsorum maioribus Ioannem Hussum & Hieronymum Pragensem flammis traditos; qui nunc rediuiui quodammodò respirabant in Luthero, ipsorum nomina summâ veneratione prosequente. Postremò suam omnem opem, vitamque ipsam offerre, quò illos aduersus infidelium tutaretur impetum. Cetera ex iis intelligeret, quæ suo nomine Episcopus Aprutinus exponeret, iam à mensè Septembri, vt ibi patet, Nuntius à se nominatus. Vnde falsò eum Suauis appellat (quod suprâ obseruatum est) Episcopum Fabrianensem, narratque eundem initio Nouembris Nuntium fuisse designatum.

3 Præter hoc commune diploma, data sunt etiam ipsi Cheregato mandata, de iis omnibus quæ Pontificis nomine ad Conuentum deferret. Hæc mandata (siue id ex Adriani nimis ingenui voluntate fieret, siue ex indole apertissima Cheregati, ideoque Pontifici accepta) scripto sunt ab illo Conuentui communicata: vnde postea typis impressa, simul adiectis ad eadem responsionibus. Vtraque à Suauis narratur, sed per dicendi formulas quàm maximè Romanæ Sedi obtrectantes.

4 Hæc erat mandatorum summa. Primò, rationes afferret, præter contentas diplomate, quibus impellerentur ij Principes ad opprimendam neruis omnibus subortam hæresim, suorum maiorum exemplis insistentes, ex quibus nonnulli suis manibus Ioannem Hussum in flammis coniecerant. Rationum hæc erant capita; Iniuria, quâ hæresis afficiebat in primis Diuinam Maiestatem; deinde suorum maiorum memoriam, quos vt expertes veræ Fidei orco damnabat: Clades, quas illa inferebat Germaniæ per tot latrocinia, direptiones ac cædes: Perduellio, quam in Principes legitimos moliebatur; nam quo pacto legibus profanis parceret, qui sacras proculcabat? sinerétne intactos laicos, qui violabat Sacerdotes? Denique hanc sectam artibus vsam esse similibus Mahumetis artium in effrænata licentia, adeoque similem animi propensionem præferre, ac euentum similem minitari.

5 Addebatur, Frustrâ obtendi, Lutherum inauditum à Pontifice fuisse damnatum; eam quippe defensionem adduci posse, quatenus puniretur vt reus ob prædicationem, euulgationemque peruersæ doctrinæ, vbi facti agitur controuersia; non quatenus spectatur

veritas

1522. veritas aut falsitas sententiarum, vbi res procedit ex auctoritate Ecclesiæ atque Sanctorum, credendo, non probando, vt Ambrosius loquitur. Præsertim verò cum eadem sententiæ ab Oecumenicis Conciliis damnatæ fuerint; quorum definitiones si tunc in dubitationem redirent, iam nihil firmi, nihil inconcussi in Fide perstare.

Mandauerat præterea Cheregato, vt ipse liberè fateretur, cognoscere Pontificem, eam rerum perturbationem nihil aliud esse, quàm supplicium inflictum à Deo noxis præcipuè Sacerdotum & Præfulum; ac proinde (vt obseruauit Chrysostomus in eo quod egit Christus in Vrbe Hierosolyma) flagellum à templo inceptisse, cum prius capiti quàm ceteris infirmi corporis membris mederi par esset. In eam Sedem aliquot iam annos quædam vitia irrepsisse, abusus in rebus sacris, in legibus violationes, in cunctis denique peruersionem. Mirum non esse, si morbus à Capite reliquas in partes defluerit; nimirum à Summis Pontificibus ad minores Antistites: eos omnes peccasse, ac proinde oportere submittere animos, & dare gloriam Deo, atque vnumquemque semetipsum redicare, ne à virga Diuini furoris iudicaretur. Quod ad se spectaret, statutum sibi esse Curiam reformare, vt inde sanitas intrinseca duceret, vnde morbus inceptat; ad quam reformandam eò se strictius obligari putabat, quòd ardentius à cunctis id expeti intelligebat. Se, vt alias indicasse Cheregato sibi videbatur, numquam eam dignitatem ambiuisse, multoque libentius in vita priuata, ac secura quiete Deo ac sibi fuisse vacaturum. Quin præterea Pontificiam Tiaram vltro repudiaturum fuisse, nisi ad eam suscipiendam Dei timore coactus esset, sinceram electionis suæ formam, & periculum schismatis vbi se subtraxisset. (Et reuera in eius Vita narratur, cum ad vespertinum nuntium suæ electionis accepisset, eam noctem integram fluctuasse ancepitum, assensurusne esset an dissensus.) Prosequitur, se ceruices submittere celsissimæ dignitati, non dominandi cupiditate, neque propinquos locupletandi; sed quò Diuinæ voluntati obsequeretur, quò deformatam eius sponsam reformaret, quò subueniret oppressis, doctos ac probos viros, qui ante iacuerant, erigeret ac exornaret; omnes denique boni Pontificis partes exleret. Neminem tamen mirari debere, si tam citò perfectam emendationem haud cerneret: cum enim inueterato morbo; variisque malis conflato mederi opus esset, lentè ac pedetentim agendum; priusque occurrendum grauioribus malis, ac periculo proximis, ne festinatio ipsa cuncta simul reformandi, cuncta

potius perturbaret. Doceri nos à Philosopho, subitas omnes mutationes esse periculosas, & verissimum esse sacrum prouerbium: *Ellicere sanguinem, qui nimium emungit.*

- 7 Quoniam autem Cheregatus monuerat, grauius fuisse conque-
llos Germaniæ Principes, quod Sedes Apostolica identidem vio-
lasset quæ cum ipsi iam concordauerat, iussit illum Pontifex re-
spondere: Eas violationes sibi pariter displicuisse, dum priuatus es-
set; adeoque fixum sibi esse in animo, vel ipsis non petentibus, ab
ea se semper abstinere; tum vt suum cuique ius seruaretur, tum
quia ipsa humanitas exposcebat, vt non modò non læderet, sed
promoueret suam inclynam Germanicam nationem.
- 8 Mandabat etiam, vt se faceret certiorum de viris doctis ac pro-
bis inopiâ laborantibus, quò eorum egestatem leuaret, Sacerdotio
in eos potius sponte conferendo, quàm in homines indignos, vt
aliàs factum esset. Iussit etiam eum sedulo curare, vt Principes in
responsis ad sua diplomata singulis data, perscriberent, quibus po-
tissimum modis & artibus existimarent huic pestulenti sectæ posse
se obuiam iri.
- 9 Huiusmodi mandata, sicut apertè declarant Adriani probitatem,
eius vitæ æquabili tenore comprobata, vel ex ipsius. Suauis testi-
ficatione; ita apud plerosque maiorem in eo prudentiam circum-
speditionemque desiderabant. Visus est imprimis nimium credulus
Adrianus satyricis Aulicorum assentationibus, qui per vituperatio-
nem Principis recenter defuncti, apud successorem profundunt
odia in eum, qui cupiditates ipsorum minus expleuit, simulque
tamquam Reipublicæ restitutorem eum palpant, cui illas explere
iam licet. Ceterum quàm poterat verè dici, Virtutem atque
doctrinam viuo Leone Pontifice iacuisse, cui mille planè calamis
opposita laus amplè tribuitur? Quòd si eius ætate nec omnes digni
præmiis ornati sunt, nec omnes indigni præteriti; quis, quæso,
Princeps lætæ dominationis se iactitet, certam distinctamque singu-
lorum hominum notitiam ita assecutum, vt hoc incommodum vi-
tare potuerit? Profectò cum ea optima voluntate Adrianus in hoc
genere Leonis gloriam non æquauit.
- 10 Ea quoque tam acerba proximè antecedentium Pontificum re-
prehensio, plerisque ardor visus est iusto vehementior. Non quòd
in quibusdam illi offendissent, idcirco ingentibus virtutibus carue-
re, vt suis in locis ostendimus. Pietate quidem impares Adriano
fuerunt; sed aliis dotibus præstitere, minùs quidem possessori profi-
cientibus, sed publicæ salutis fortasse utilioribus. Experienciâ com-
pertum

1522.

pertum est, non modò Romanum Pontificatum, sacrâ profanâque dominatione permixtum, & multis grauibûsque de causis ciuili prudentiâ summè indigentem; sed regimen modici Ordinis Religiosi, quantumuis simplicis ac formæ leuioris, meliùs regi à quodam prædito mediocri probitate cum eximia prudentia coniunctâ, quàm à sanctimonia modicæ prudentiæ compote. Quapropter, ut ipsa sanctitas in subditis cõseruetur, non tantum in sanctitate, quàm in prudentia momenti est. Optimum enim uerò esset, Præsulem utrâque præcellere; sed necesse est is eligatur, non inter Platonis ideas, sed inter homines in terris degentes, ipsiisque electoribus notos, & tum ex lege, tum ex consuetudine regiminis capaces.

Insuper, etiam si Pontifex ea sentia in animo haberet; liberioris tamen quàm par erat sinceritatis fuisse visum est, ea Conuentui patefacere; & vel ab ipso, vel ab eius Nuntio scripto proponi. Satis mouerat, in eo cœtu, multo que magis in vniuersa Germania, cui mandata Nuntio iniuncta divulganda erant; complures adesse Romanæ Fidei aduersarios; qui libenter accepturi essent eam confessionem dimidiatam, ut contigit, hoc est, quâ Romanos Pontifices accusabat; non quâ Lutherum damnabat. Quare satius erat, vitium factò tantummodò redarguere, adhibito per Pontificem quantum fieri poterat remedio; de suis uerò Decessoribus solum dicere: Cum se laterent certæ temporum rerumque conditiones, quibus ea peracta fuerant, & e contrario minimè lateret, aduersus Principes recens extinctos mortalium nequitiam perperam oblatrare; nullam sibi aut obligationem esse ad eos defendendos, aut probationem ad damnandos: comperisse quidem, multos abusus inductos, fortasse tum temporum necessitate, tum improbitate ministrorum; quibus abolendis operam impensurus esset. Hoc pacto priorum Pontificum existimationi nauiter ille consulisset, Germanorum querelis satisfecisset, & vnâ cum charitate ac prudentia veracitatem copulasset. Qui loquitur aduersus quàm animo sentit, humanæ societatis commercium labefactat, perditque præcipuum instrumentum negotia prouehendi, quod est fides: quicuncta cordis arcana patefacit, donum prodigit sibi traditum à Natura, quòd imperuium illud effecerit, & arma quibus munitur, cum hoste communicat.

Postremò, ut multi rebantur, aberrauit nonnihil Adrianus ab officio perfectæ prudentiæ, in exquirendo consilio ab singulis ad quos scripserat. Satis erat, si Nuntius per se audita singulorum consilia Pontifici significaret, nullâ illi iniectâ palàm necessitate

ea per se ipsum excipiendi. Cunctis permittere, vt sua promant consilia, perinde Principi est, ac suas aures exponere audiendis oblocutionibus sibi indecoris. Quòd si nimis excellat auctoritas Consiliarij, consilium quodammodo in necessitatem migrat. Præstat igitur edoceri quidem de iis quæ singuli proferunt, sed paucos consulere exploratæ fidei, sinceritatis ac prudentiæ; horum verò consilia seu admittantur, seu respuantur, grata sibi acceptaque semper habere.

- 13 Sed magis adhuc ille reprehensus, quòd mandata Conuentui communicauerit, ac proinde omnium simul sententias exquisierit; tum quòd illius cœtus potentia, & ea species publicè dandi consilij Pontificem vrgebat ne illud omitteret, Principes verò, ne omitti sinerent; tum quòd, cum illi interessent Conuentui varia hominum genera diuersis inter se studiis variantium, eam quisque prænoscebatur comprobaturus fuisse malo publico medicinam, quæ suo priuato bono prodesset, atque alterius alter petitionibus assensurus fuisse, quòd suis alter inuicem assentiretur.
- 14 Huic postremo malo ex parte obstitit, non solùm varietas, sed oppositio studiorum in iis qui conuenerant ad Comitia; promouentibus aliis Ordinis profani commoda, aliis Ecclesiastici, in quo ipsi recensebantur. Atque hinc effectum est, vt communis responsio, sicuti narrabitur, admodum moderata prodierit: per eam tamen rogabatur Pontifex, vt postulationibus profanorum Principum satisfaceret, separato libello proponendis, qui post Nuntij discessum conscriptus, & ad Pontificem missus titulum habuit, *Centum grauamina*, propterea quòd centenis rerum capitibus querebantur, ab Roma Germaniam, & laicos ab Ecclesiasticis grauari. Quibus omnibus postulatis si Pontifex indulgisset, eius auctoritas deserta iacuisset, & dum recuperandis laicis, & reconciliandis hæreticis studeret, obsequentium sibi Germanorum Antistitum iacturam fecisset.

*Conuentus responsio ; & quid contrà responderit Cheregatus.
Eius abitus : ad eundem literæ Saxonis. Et Lu-
theri VVittembergam reditus.*

Pontificis diplomati, ac mandatorum summæ respondit Conuentus libello quem diximus. In eo Ferdinandus Archidux, frater Cæsaris, eiusque locum tenens, & cum ipso cuncti Ordines, post officia gratulationis ac reuerentiæ erga Pontificem, affirmabant (quod Suavis de industria oblitus est) se non minus quam Pontificem dolere ex animo, atque auersari impietatem, turbamenta, pericula Christianæ Religionis, à Lutherana ceterisque sectis profecta: quidquid remedij à sua ipsorum moderatione conferri posset, libenter id præstituros, Pontifici & Cæsari omnem obedientiam profitentes.

Addebant, fuisse se retardatos, ne diploma Pontificium, Edictumque Cæsareum exequerentur, à validissimis causis, quò maiora euitarent incommoda. Etenim cum longè priùs persuasum, & tunc etiam à Lutheri libris impressum fuisset animis innumeræ multitudinis, Germaniam plurimis Romanæ Curie abusibus grauiter oppressam esse, si ad eorum obseruantiam populi cogentur, tumultuatos fuisse aduersus eadem, quasi confecta ad veritatem Evangelicam conuellendam, memoratosque abusos confirmandos, ut ipsis Principibus variis ex argumentis liquebat. Adhibenda ergo esse opportuniore remedia. Hic verò confessionem, promissionemque Pontificis, inter mandata contentas, paucis modestisque verbis memorabant: vnaque adiciebant, cum Pontifex præferret animum ad eò firmum, obseruandi fauendique pro sua virili parte *Concordata Germania*, non posse ipsos quoque non vehementer incendi veræ pietatis ardore, & erga parentem optimum charitate, præsertim reipsa iam opus aggressum. Pergebant, à Pontifice entè se petere ut articulis satisfaceret (quod iam significauimus) quos profani Principes proposuissent.

Deinde agebant de *Annatis*, hoc est de annuo prouentu, quem post obitum cuiusque Episcopi Romanus Pontifex solet exigere, dum nouum illi Ecclesiæ sufficit: asserentes à Germanis Principibus fuisse in eo consensum per aliquod tempus sub conditione, dummodò in bella contra Turcas pecunia impenderetur; quod
neuti-

neutiquam præstitum fuerat: ac proinde satius esse, vt in posterum eadem à Cæsare fisco exigeretur. Quæ postulatio reipsâ conficiebat, vt legitimus ille fructus, ad id temporis Pontifici persolutus, non in sola Germania, sed in ceteris Christianorum Regnis pro Decimis Sacerdotiorum, à Pontifice ad Cæsarem traduceretur; quo pacto an tutius in opportunos vsus conuertendus foret, pro se quisque pernoſcit. Et quod spectat ad bella contra Turcas; vbi hoc etiam verum esse concedatur, eo scilicet nomine fuisse inductas Germaniæ *Annatas*; tametsi huiusmodi bella singulis annis non gerantur, nihilominus quotiescumque ea gesta fuerant, numquam omiserant Pontifices valida Germanis auxilia suppeditare, idemque cum aliis Christianis Principibus gessere. Vnde certum est, si multi simul anni connumerentur, Pontificis sumptus in hisce bellis, *Annatarum* prouentum longè transgressos.

4 Verùm, quod potissimum pro certo ponitur, profus vanum est. Nam memoratos prouentus nec ex ea nec ex alia conditione Pontifex accipit, neque ex consensu profanorum Germaniæ Principum; quin illi ex Sacerdotiis totius Christiani Orbis tamquam Decimæ exiguntur, quibus summus Sacerdos, aliique minores Ecclesiastici sustententur, vt iam differuimus. Cui certè opus est pro Christianæ Gentis communi bono, non modò Pontificiam Aulam instruere plurimis eximiis ac nobilibus administris; sed suorum Senatorum indigentiam subuenire, tot Nuntiis sumptus præbere, tot miserorum fortunas erigere, totque de Republica benemeritis præmia opportunè largiri. Hoc autem ius ab eo trahit originem, quod Deus ipse statuerat in veteri Testamento. Præterquam quòd, cum Pontifex Romanus hæc emolumenta solùm colligat ex Occidentis Sacerdotiis, vel solo nomine Patriarchatus Occidentis ea iure colligit, ad quem ex Canone sexto Nicenæ Synodi contendebat Lutherus Pontificem coarctare. Quantò autem huiusmodi exactio minor sit quàm Decimæ, quæ in annos singulos penderentur, nemo est quem lateat; non solùm quia nouæ Sacerdotiorum traditiones rariùs fiant quàm quinto quoque anno (prout opus foret, quòd dimidium fructus annui, vnius anni partem decimam exæquaret) sed quia nihil exigitur ex plurimis Sacerdotiis, *delapsis*, vt aiunt, *ad manus mortuas*; neque ex iis, quæ ex veteri taxatione *viginti-quatuor ducatus Camera*, vt vocant, non excedunt, quamuis reuerà multò maioris emolumenti sint; tum denique quia ex aliis exiguntur secundùm veterem æstimationem, longè inferiorem vero prouentu.

1522.

In *Germania Concordatis* inter Nicolaum V. & Fredericum III. aliosque Principes Imperij, tam sacri quam profani Ordinis, continetur *Annatarum* exactio absque conditione memorata; quemadmodum pariter absque huiusmodi conditione eas perfoluunt reliquæ nationes Christianorum. Quod si forte Germani Principes profani aliquid in eo genere inter se statuissent, non proinde Pontifex obstringeretur, qui nec eorum Decretis consenserat, nec ipsorum consensum quæsierat, in re ab eorumdem arbitratu minime pendente, nec ab ipsis pendenda. Verum post primam huiusce mei Operis editionem, in lucem publicam prodire doctæ Prosperi Fagnani *Lucubrationes super Decretalibus*, ubi disputatur generatim de Iurè Pontificis in his *Annatis* exigendis, * per rationes adeò & factis & iure firmatas, ut quicumque ausit in posterum dentes exere quibus mordeat, simul oporteat carere sensu quo percipiat.

* In repetitione cit. præterea tit. *Ne Prælati vices suas. num. 6. vique in fi. mem.*

Pergebant: Cùm Pontifex ipsorum consilia exposceret, quibus iretur obuiam Lutheri erratis, cumque ipsi animaduertent, non mediocrem morum deprauationem, tum Lutheranâ doctrinâ, tum aliunde pariter inductam, atque ingentia imminerent pericula à Turcarum tyrannide; saluberrimum existimabant consilium, si Pontifex cum Cæsaris consensu intra annum, ubi fieri possit, Concilium congregaret in aliqua Germaniæ Vrbe, veluti Moguntiz, Colonia, Argentorati, Metis, vel alio opportuno in loco: in quo Concilio quicumque interesset vel ex Ecclesiasticis, vel ex laicis, libere promere quidquid e Christiana Republica iudicaret, non dulcia sed vera proponendo. Interim, ne quid turbaretur, daturos se operam, ut Saxoniz Septemuir, in cuius ditionem Lutherus eiusque nonnulli asseclæ se receperant, eos vetaret quidquam vel typis edere, vel scribere. Comitiorum quoque Principes curaturos, ut eo tempore in Concionibus piè placideque purum Euangelium prædicaretur, ac sacra Scriptura secundum interpretationem ab Ecclesia receptam & comprobata, subtilioribus quibuscumque prætermisissis, populorum captui minime congruentibus. Si quid verò à Concionantibus fuisset erratum, id leniter corrigendum; ne daretur occasio suspicandi, veritatem Evangelicam de industria præpediri.

Expostulauerat itidem Nuntius apud Conuentum, complures Sacerdotes ausos uxores ducere, & complures Religiosos sacrum habitum deponere. Respondent: Hæc delicta nullâ ciuili lege mulctari; proinde satis esse, si ab Episcopis anathemate, aliisque

pœnis Canonicis punirentur: quòd si iidem postea in ipsorum ditionibus aliis in rebus deliquissent, adhibendam à Principibus curam ne abirent impunes.

8 Postremò Archidux & Conuentus Pontificem obsecrabant, vti res suprâ recensitas exceperet, tamquam ab animo Christiano, pio, sinceroque profectas; cum in ipsis præcipuum votorum esset felicitas & incolumitas Ecclesiæ Catholicæ Romanæ, ac supremi Pontificis, cui se obedientes obsequentesque filios profitebantur.

9 Nuntius, qui (vt aliquibus videbatur) ambiguas quædam voces nihil deducentes ad opus, debuisset in sensum saniores, magisque sibi propitium trahere, atque interea neruos omnes intendere quòd Lutherus opprimeretur, cœpit subtilius expendere verba responsionis, perinde ac si ea sibi licuisset pro libitu præscribere. Exposuit ergo, eâ responsione parum sibi, & minùs Pontifici satisfactum iri, ac proinde velle se Conuentui significare ea quibus Pontifex assentiri non posset, nisi corrigerentur, explicarentur, atque auerentur.

Primum: Nec à Pontifice, nec à Cæsare, nec ab vllò Christianorum potuisse vniquam putari, huiusmodi causam obtentum iri, ne Diplomati atque Edicto in Lutheranos obtemperaretur, cum fuerit reipsâ compertum, eorum scelera postea in dies semper auferere; vnde augendæ potius pœnæ quàm relaxandæ fuissent. Mala minimè toleranda, quòd eueniant bona. Atque vt etiam memorata *Grauamina* verè à Romana Curia fuissent illata, non propterea satis excusari hæreticos, cum potius quæcumque damna perpeti debeat Christi cultor, quàm à Fidei communione secedere.

10 Hæc ex postulatio multis haud sanè probata, cum falsò dicatur vniuersè, Malum aliquod tolerandum non esse, ne in maius malum incurratur; vti patet ex permissione meretricum. Satius fuisset, aiebant, ostendere, maius malum ex indulgentia prouenire, quàm ex rigore seueritatis imminere. Nec appositè dictum, quamquam verissimè videbatur, debere populos grauissima quæque potius tolerare, quàm se à Fidei communione seiungere: sed consultius dictum fuisset, Tametsi voluissent detrectare incommoda, quæ sibi per Romanam Ecclesiam causabantur illata, potuisse id aliter consequi, quàm vera & antiqua dogmata deserentes, seque ab Ecclesia seiungentes.

11 Deinde satis opportunis atque appositis verbis reliqua capita persecutus, ad propositam Concilij celebrationem respondit: Opinari se, haud eam Pontifici displicituram, modò illa refecarentur, quibus potuisset suspicio iniici, auctoritatis suæ coarctationera spectat-

1523.

spectari; cuiusmodi erat, ut cum Cæsaris consensu celebraretur in una ex Urbibus nominatis: ut esset liberum: atque ut iis, qui interessent, vincula iurisiurandi, & quæuis obligatio adimerentur. Quod spectabat ad primum: dixerunt aliqui, potuisse Nuntium acquiescere diuersis modis quibus de Pontifice ac de Cæsare loquebatur Conuentus; cum potuerit Concilium à Pontifice conuocari, solamque Cæsaris consensionem postulare: sine qua quis dubitaret unquam Pontificem coacturum illud fuisse, præsertim in Germania, & Germaniæ causâ?

De libertate; quis negabat, Concilium oportere esse liberum? Aliud est liberum, atque aliud effrenatum, & à suo capite minime pendens. Nec petebatur à Conuentu, ut omnia omnino vincula soluerentur; sed solum ut ea liceret cuique proponere, quæ in rem Ecclesiæ sentiret: quod, modò fiat opportunis conditionibus, nullo iurisiurandi nexu prohiberi potest. Præterquam quod tam per hæc, quam per reliquas conditiones, quippe quæ à Principibus proponebantur, tamquam de iis à Pontifice sententiam rogatis, & præterea protestantibus, & sub initium & sub finem responsionis, debitam Pontifici obedientiam, nihil eius auctoritati detractum esse velle significabant.

In Concionatoribus meritò Nuntius aliquem arctiorem nexum, & aliquid etiam plus subiectionis Ordinariis postulauit. Erga Typographos petiit, uti ex Decreto postremi Lateranensis Concilii ageretur; de quo Aleander scripserat, in Edicto Cæsareo nullam factam mentionem consultò, ne nouæ lites cicerentur, Germanis supra cetera frænum interdicti Cæsarei reuerentibus.

De Religiosorum Ordinum transugis, coniugatisque Sacerdotibus, fuit aliquorum iudicium, potuisse Nuntium interpretari responsa ex petitionis sententia; videlicet, profanas Principum viti Ecclesiæ præstò futuras: ille verò progressus est ad exposcendam responsi declarationem; Cum enim (subiecit) ij characterem retinerent, quamquam in scelere prolapsi, soli Antistitem iurisdictioni subdebantur.

Illud ergo Nuntij scriptum ea rerum capita perstringebat, quæ multis haud opportuna visa sunt ut in deliberationem vocarentur minime congruentem; cum ita significaretur, iam animaduerti ea apud Principes in litem vocari. Non tamen ausim de illius facta sententiam ferre. Etenim rerum conditiones, interdum illi solam qui adest compertæ, tamquam necessaria persuadent ea quæ absentibus importuna videntur. Quandoque etiam, cum ea subsequantur

tur; quædam res geritur, prouidere non licet, in causa sunt, vt à posteris tamquam imprudentia vituperentur, quod eo tempore proximia sapientia meritò habendum erat. Ceterum, tunc Conuentus visum est nihil denuò respondere; sed, quod Suauis prætermittit, Edicto, * nomine Cæsaris de more quamquam absentis vulgato, in recessu Conuentus die sexta Martij quædam loquendi formulæ sunt appositæ; quæ nullum quidem datæ responsionis caput reuocarent, sed tacite in rem Pontificis declararent aliquos ex articulis, qui vt ambigui Cheregatum commouerant: ac proinde omisere relaxationem à iureiurando, & obligationibus eorum, qui essent Concilio interfuturi; quasi per tale silentium post Nuntij oppositionem, ostenderent eam Pontifici à se proponi, sed non absolute postulari. De pœnis verò in coniugatos Sacerdotes, ac Regulares apostatas, ita locuti sunt, vt significarent nihil aliud à se intendi, nisi profanos Principes Ecclesiasticis Magistratibus dexteras vindices porrecturos.

16 Discessit Nuntius: & quidquid operæ ibi fuerat impensum, parum valuit ad deprimendam audaciam prædicantium. Huius rei causa ea certè non fuit, quam affert Suauis, hoc est, vtramque partem fuisse pro re sua interpretatam decretum ambiguum, prædicandæ puræ veritatis secundum expositionem ab Ecclesia comprobata. Quin Lutherus * ad Saxonem scripsit, aliud de sua causa Norimbergæ, aliud in cælo decretum; tamen in aliis eius literis encyclicis, * Decretum sibi fauere iactitauit. Quinam autem eius significatio anceps esset, cum Conuentus profiteretur obedientiæ debitum erga Romanam Ecclesiam ac Pontificem, Lutheri verò doctrinam impietatem appellaret? Causa igitur fuit idem tepor in animis executorum, qui sicuti antea viuidum illum Edicti Wormatiensis longè validioris ardorem extinxerat; ita facilius effecit, vt parum illud caloris, indebili Decreto Norimbergenfi consumptum, breui languesceret.

17 Interim Lutherus è sua latebra post nouem menses prodierat, Wittembergam regressus. Hoc ipsum à Saxone ille petierat: sed durius accepit responsum ob imminencia vtrique pericula. At Lutherus satis expertus, se iam Saxonis animo potitum, rescripsit, Dei negotia rationibus humanis expendenda non esse: se compulsum ab eo Domino, qui non tantummodò, vti Fredericus, in corpus, sed in animum quoque dominabatur: ipsum Fredericum ita sentire, quòd adhuc esset imbecillis in Fide: à maligno dæmone iacta fuisse Wittembergæ quædam semina noxia, quibus se præsentè erat

Pars I.

Y

opus.

1523.

* Habetur de verbo ad verbum apud Bezouij an. 1523. num. 3.

* In 2. tom. Lutheri.

* Sleidanus lib. 4.

1523.

* In 2. tom.
Lutheri.

opus. Atque ita eò contendit, nondum nouo responso expectato. Studuit deinde Septemuirum lenire literis submissioribus, memoratam necessitatem distinctius explicantibus, quæ post Conuentum scriptæ videntur.

Noxia femina à Luthero memorata spectabant ad Augustinianos Wittembergenses; apud quos, quamquam absente satore, mala seges excreuerat: adeoque decretum ab iis fuerat Missæ sacrificium de medio tollere. Facinus absurdum nimis est Duci, deditque negotium expendendæ rei quinque ex suis literatoribus, Carolo studio, Melanchthoni, Ionæ, aliisque horum similibus, qui omnes factum comprobarunt. Non tamen omnino acquieuit Septemuir; susceptoque medio consilio in Fidei negotio, quæ, ut ceteræ Theologicæ virtutes, medium numquam habet, decretum quidem permisit, sed in supremo Urbis templo, quod ipse condiderat, iussit rem sacram more veteri celebrari: idque postea biennium perseuerauit, donec Lutheri virus totum corpus peruasit, adcoque in illud Wittembergæ cor, ut ita loquar, penetrauit.

Excitauerat Carolo studio, præter iam dictos errores, antiquam hæresim in sacras Imagines. Hæc neque volebat Lutherus improbare, quod sua etiam essent opinamenta; neque comprobare, quod non essent à se tradita, cum sibi gloriam integram ambiret Christiani Orbis à se reformati. Eapropter quæ solebat ingenij impotentia, moras omnes sui Wittembergam reditus præcipitauit: vbi non sententiam increpuit, sed modum turbulentum & importunum illius exequendæ. Itaque dum arbitrum agit, alienos sibi fœtus adoptat.

Pontifex de hisce rebus edoctus, enixè studuerat ei parti mederi, vbi morbus sedem præcipuam fixerat, & vnde ceteris partibus suam tabem afflabat, hoc est Saxoniam. Idcirco prolixas feruidasque literas ad Saxonem scripsit, quibus per graues, paternas, studioque flagrantes formulas ponebat ob oculos ipsius errorum deformitatem, cum tam graui Diuini Numinis ac Germaniæ offensione, cum iactura illius gloriæ, quam Carolus Magnus Imperator Adriano Primo Summo Pontifice comparauerat ex redacta ad Fidem Orthodoxam Saxoniam, & cum turpi nota ingrati animi erga Romanam Sedem, à qua Gregorij V. ætate Maiores sui ob ipsorum pietatem Septemuirali dignitate fuerant exornati. Hinc illum hortabatur, ut alterius Caroli Caesaris ætate, atque alterius Adriani Pontificis, Saxoniam pristina gloriæ restitueretur. Secundas etiam adiecit literas exquisitius conscriptas, ab ipso Nuntio illi reddendas. Sed cum Saxo Norimbergam non aduenisset, ad illum vnà cum suis eas misit
Chere-

1523.

Cheregatus. Per hoc secundum diploma querebatur Adrianus, a-
manter quidem, sed liberè, ab illo in Lutheri tutela minime ob-
seruata, quæ Caietano Cardinali pollicitus fuerat; videlicet homi-
nem à se punitum iri, vbi fuisset à Pontifice proscriptus, cum con-
staret ab ipso in suis ditionibus Lutherum detineri ac foueri, non
solum post damnationem Pontificiam, sed post Edictum Cæsareum.

21 Iam verò Dux, ad diluenda obiecta, Ioannem Vmet Plucerinzium
Aulicum Norimbergam legauit, cum epistola fidei effectrice ad
Nuntium 15. Februarij, misitque cum eodem responsa generatim
scripta ad Pontificem, aliaque Nuntio voce exponenda. Sed digres-
so Nuntio, antequam Plucerinzius eò peruensset, quæ accepe-
rat in mandatis à Saxone, per literas datas 24. eidem significauit.
In his ad querelas violatæ promissionis respondebat: Si Caietanus
Cardinalis benè meminisset, nihil aliud ei pollicitum fuisse Septem-
uirum, nisi effecturum se, vt illum Augustam adiret Lutherus ad
rem componendam. Post reditum Lutheri Augustâ, habuisse
quidem se in animo eum è sua ditione depellere, sed à Militio,
quem Leo Decimus miserat, rogatum vt hominem retineret, ne
tabem in alias regiones diffunderet. Fuisse ab eodem Militio signi-
ficatum, eam causam à Pontifice demandatam Richardo Archie-
piscopo Treuirensi, cuius iudicio semet subdere Lutherus paratus.
Ducem numquam Luthero fuisse patrocinarum, eique ne tum qui-
dem patrocinari, vti iam declarauerat per literas ad Cardinalem
S. Georgij scriptas (erat is Raphaël Riarius, Sixti Quarti Consan-
guineus, & à quo Purpuram acceperat, Germaniæ notus ob lega-
tionem obitam in Hungaria) & coràm significauerat Coloniae
Caracciolo & Aleandro. Indicabat autem hic ea responsa, quæ il-
lis dederat, conantibus ad meliorem partem ipsum adducere, quæ
impressa extant in II. Lutheri volumine, in quibus pariter conti-
nentur quæ cum Militio acta, & reliqua. Præterquam, quòd
tunc aestimauerat Septemuir, nondum vsque ad id temporis se
certum fuisse redditum à Cæsare, an scripta Lutheri flammis addi-
cenda essent: quòd in præsentia dicere nequaquam licebat, Edicto
Wormatiensi iam promulgato. Apposuit Plucerinzius, post Edi-
ctum Cæsareum abfuisse Lutherum Wittembergâ integrum an-
num; eò autem remigrasse incio Duce, ac tunc etiam professum
esse, se ad dicendam causam paratum, Proinde Saxonem se gessis-
se, vt probum & obsequentem Ecclesiæ Catholicæ filium dece-
bat: quòd si quis rem, vt ipse testabatur gestam, inficiaretur, se qua-
cumque opus esset ratione repugnaturum. Hinc rogare Nuntium,

Exemplar
huius totius
extat in scri-
pturis Che-
regatorum.

3523.

vt Pontificem de re tota edoceret, simulque precaretur, ne aduersis narrationibus aures porrigeret. Hæ literæ palam faciunt, ad ea vsque tempora Saxonem abstinuisse à publica Lutheranae hæresis professione, cum adhuc varia contumaciæ suæ tegumenta conquireret. Solent quippe magnæ mutationes ita in animis vt in corporibus paulatim crescere, ac demum ipsa impietas longè prius corde quàm vultu potiri.

CAPVT IX.

Adrianus VI. moritur, eique sufficitur Clemens VII.

* Non t. 3.
vt narrat
Suauis.

Maturè admodum Adrianus decessit, nimirum * 24. Septembris, vix anno peracto postquam Romæ sedit. Fuit sane optimus Sacerdos; sed Pontifex reuerà mediocris: apud populum verò, res ex euentu metientem, infra mediocrem, ob temporum iniquitatem: à Vaticanis Senatoribus supra meritum æquè aestimatus, cum euexerunt ad Solum; ac supra noxam Aulæ inuisus, cum in eo regnauit; ac supra verum incusatus, cum inde moriens descendit. Parsimonia ad Reipublicæ commodum adhibita infamiam illi peperit, tamquam aurum auarè cumulanti: sed ab ea infamia eundem liberauit in eius obitu ipsa quæstorum manus, quæ ne tria quidem scutorum millia ex ipsius arca numerauit.

Vide Io-
uium & Co-
mentia illius
electionis.

Adriani regimen viam strauit Iulio Mediceo ad Principatum obtinendum. Etenim, vt post mortem Leonis obstaculo illi erat inuidia recentis potentia, & præsumpta nimis opinio eum in sensu decessoris iturum, qui eiusdem consilio ductus credebatur, ita nunc inuidia in commiserationem migrauerat, & ipsa prælagio Pontificatus futuri consimilis illi quem eius Patruelis gesserat, adeo ipsi non oberat, vt etiam suffragaretur. Quò id percipiatur, scire oportet, fuisse initio datam operam, vt apud absentem Pontificem in suspitionem traheretur memoratus Iulius, * tamquam ad Gallorum partes conuersus. Postea Romam ingressus Adrianus, nactus quæ minus quàm nihil, hoc est, oberatum simul ærarium, & ære vacuum; faciles aures præbuit suspitionibus à Soderino Cardinali Mediceorum inimico blandè iniectis; nempe à Iulio detinuit ad se fuisse thesauros Leonis tempore expensos. Hinc Iulius Florentiam se receperat Pontifici minime gratiofus: sed arripit illi fortuna. Interceptæ siquidem sunt Soderini literæ, adulterinis illæ quidem, sed facilis interpretationis notis exarata, quibus

* Literæ A-
driani VI.
ad Archiep.
Colentium
25. Maij
1522. inter
Barberino-
rum Cog-
mentarios.

bus cum Gallorum Rege, de rebus Cæsari ac Pontifici haud parum officientibus agebat. Hæ literæ ad Iulium delatæ, & ab eo per Legatum Cæsareum ad Pontificem transmissæ, effecerunt, vt coniecto in carcerem Soderino, ac tamquam deceptore deprehenso, maledicis eius relationibus fidem abrogarit. Quamobrem reuocatus Mediceus Cardinalis, extinctâ iam inuidiâ, auctâque ex inuiso regimine hominis existimatione, per summa populi studia fuit exceptus, obuiam illi procedentibus Urbini Duce, aliisque primoribus, quamquam malè habitis à Leone. Cum autem subditorum sit, futurum regimen exoptare præsentî contrarium, quod existiment, maius malum id quod experiuntur, quàm quod vel experti sunt, vel experiri possunt, omnium vota adspirabant ad Leonis humanitatem, splendorem, pietatē, atque clementiam: præter quas dotes eos alliciebat in Iulio maior consiliorum grauitas, & minor erga genium indulgentia. Viridis ætas, quæ illi offecerat. Comitibus antecessoribus, nunc eidem fauebat apud Senatores, iam expertos damna & incommoda tam breuis Pontificatus.

3 Quod si verum est, quod in quibusdam monumentis manuscriptis reperio de illis euentis, nihil ad eò ad illum extollendum valuit, quàm adhibita semel ab eo moderatio, sibi, ne ascenderet, temperandi. Res ita se habuit. Pompeius Columna, inter Purpuratos Iulij æmulos antesignanus, nequiuerat impetrare à senioribus, ferè cunctis Gallicarum patrium, vt Iacobatium promouerent, causantibus eum esse Cæsaris studiosum. Quâ re indignatus exclamauit: *Ergo partium ductor, non Christi Vicarius creandus est?* Mox Iulium nactus petiit, vt aliquem ex iuuenibus suarum partium proponeret. Statim ille duos vel tres proposuit, nullâ sui habitâ mentione. Tum Columna, *Cur*, inquit, *temetipsum præteris?* Cui alter respondit, Nolle se pluribus inuitis suam rem promouere. Quâ Iulij moderatione ad eò captus est Pompeij animus, vt confessum quantum satis esset suffragiorum, ad eius electionem conuerterit. Sic interdum vsuuenit, facilius obtineri dignitatem, dum eam per quietem expectamus, quàm dum per curriculum persequimur. Is verò, quod præferret clementiam quâ cum suis æmulis erat vsurus, Clementis VII. nomen accepit.

Sensa noui Pontificis de conuocando Concilio; & legatio Laurentij Cardinalis Campegij ad alium Norimbergensem Conuentum.

Communis est fama, Clementi non fuisse in animo Concilium cogere, uti ad componendos Religionis tumultus in Germania Norimbergensis Conuentus postulauerat. Suauis, qui opiniones Pontificibus magis aduersantes amplectitur, duas profert peculiarias causas huiusmodi Pontificiæ voluntatis propria ipsius commoda spectantes, tertiam verò utilitati Pontificatus generatim consulentem. Altera ex peculiaribus est, exploratum fuisse Clementi, natales suos reuerà non esse legitimos, qui tamen legitimi in iudicio Leone regnante probati fuerant, quò ad Purpuram eueheretur: proinde vereri, ne id in Concilio sibi opponeretur, hoc est, ne legitimè creatus Pontifex videri posset. Contestatus equidem sum * alias, cum animum Clementis ceterorumque Pontificum præsens non introspexerim, ubi se alienos à conuocatione Concilij prodidere, non posse pro certo affirmare, quidnam eos ad id permouerit; præterea me non ignorare, in rebus grauissimis qualemcumque umbram quandoque in gigantis speciem grandescere. Quamobrem hinc expendam commemorata à Suauis pericula ex vero illorum momento, non ex imaginario, quod illis potuisset appingere phrenetica quædam anxietudo.

* In Appa-
ratu.

Atque ut ordiar à primo periculo paulò antè memorato; aio illius formidinem suboriri non potuisse nisi in animo, qui iaculis etiam pictis terreretur. Prætermitto, legitimum Clementis ortum comprobatum fuisse nomine matrimonij clandestini, quod inter Iulianum & Florettam eius parentes intercesserat; ac difficulter potuisse umquam validis argumentis rei falsitatem conuinci, iam confirmatæ, ac Pontificiæ sententiæ roboratæ. Sed ut Suauis ipse fatetur, ortus legitimus nullà lege necessarius habetur ad ratam Pontificis electionem. Quapropter, nullus aderat titulus suspicandi, potuisse à Concilio, non vulgaris, sed exquisita doctrinâ hominibus confato, tam inualidam ac labantem quæstionem intentari Pontifici.

Specialis altera causa, quam Suauis adducit, in eo sita est, quòd Clemens per *Simoniam* Romanam Sedem inuaserit, quodque id palmam fieri poterit à Pompeio Columna: ac proinde, cum Iulij II. Constitutio vim omnem abroget huiusmodi electionibus, tamen assensu

affensu consequenti comprobatis, veritum Pontificem, ne in Concilio eius creatio irrita proclamaretur. 1523.

4 Fieri ne potest, ut cum nemo rationis compos quemquam renuncio mulctaret sine legitima noxæ probatione, tam leuiter tamen inducantur nonnulli, ad Pontificem honestâ famâ spoliandum enormissimi criminis notâ, absque alia probatione, quam popularis confusique rumoris? Id semel si liceat, nullo cuiquam erit in pretio bona existimatio, cuius iactura excuiusvis linguæ temeritate dependeat. Ad hæc, in re nostra non solum accusatio non probatur vt vera, sed falsa penè conuincitur. Si Clemens huiusce rei sibi fuerat conscius, ausûmne vmquam fuisset timidum ipsius ingenium per offensas grauissimas (vt mox fusè dicemus) Pompeium Columnam incendere ad rem patefaciendam? Is verò si potuisset hoc manifestum facere, quis inducat in animum, eundem non fuisse cohonestaturum huiusmodi nomine contumaciam suam post Clementis admonitionem, bellumque in Pontificem illatum, contemptum sententiæ quâ Purpurâ exutus est, expugnationem Urbis, & captiuitatem Pontificis, Pompeij causâ peractam? Nónne telum adeò robustum communicasset cum Cæsare, quando is non factis minùs quam literis Clementis lacesitus, tantâ indignatione ac tam minaciter illi respondit, vt paulò post enarrabitur? Atqui in tam infensorum animorum æstu nemo vmquam, nisi fortè per aliquam priuatam obtrectationem, nomen auctoritatemque veri Pontificis ei denegauit. Et tamen ad id negandum opus non erat, vt per Concilium Clemens abrogaretur, si alioquin in eo valuisset Iulij II. Constitutio: hæc enim *Simoniacum* non damnat quasi per legitimam sententiam è gradu Pontificio deiciendum, quod nullâ humanâ lege fieri potest, numquam supremum Principem suâ vi obligante; sed electionem ipsam irritam facit, impeditque, ne qui eligitur, verus Pontifex euadat, ac simul ad nouam electionem indicit Comitia, nullâ prius latâ sententiâ, quâ *Simonie* reus legitime denuntietur.

5 Reperio quidem, Principum aliquem conatum insinuare Clementis animo pericula ipsi à Concilio impendentia, quò sibi deuitum detineret iniecto metu, ne ipsi Principes, publicæ necessitatis colore vrgentes Pontificem, adigerent ad Concilium celebrandum: sed comperio, responsa eius iussu tradita eam præferre animi securitatem, quæ sanè ab innocentia progigni solet.

6 Subnectit Suauis, præter duas hæc peculiares causas, Clementem prius etiam quàm esset Pontifex, abhorruisse à Concilio eâ tempe-

In fine Epistolæ Gilberti ad Langum Nuntium in Angliâ, in 2. Tom. Litter. Principum.

1523. tempestate, tamquam Romanæ Sedi periculoso: cum diceret, Concilia ex quavis alia occasione celebrata prodesse, præterquam ubi agitur de Pontificia potestate. Sed quæ poterat vniuersè id affirmari, illiusque controuersie gratiâ, quæ de Pontificia auctoritate tunc agitabatur, hoc est, quæ cum Luthero tunc erat, quando tria postrema Concilia, Constantiense, Florentinum, & Lateranense eam ad eò confirmauerant, vt ipsorum primùm editis definitionibus, dum adhuc nullus existeret Pontifex, euaserit Catholicorum machina Lutheranis prorsus inexpugnabilis?

Verum quidem est, visam in Clemente variis temporibus aliquam dubitationem, ne aperto semel, quamquam alterius rei causâ, Concilio, inquieta quædam ingenia importunam quæstionem de prærogatiua inter Concilium ac Pontificem suscitarent, adeoque cum periculo, ne dum schisma vetus compercerent, nouum inducerent: sed occurrere studuit huic periculo, selectis prius vti cum Casare articulis, de quibus in Concilio agendum erat.

Causæ igitur, quibus mouebatur Clemens ad declinandum Concilium, erant in primis, respectus illi atque metus, quos decimo Apparatus capite significauimus. Secundò, bellum exortum inter summos Orbis Christiani Reges: adeoque perspectum erat, non posse cogi Concilium ex Præsulibus ab illorum Prouincijs conuenturis. Postremò, quòd animaduerneret, peti Concilium iis conditionibus, quibus Luthero satisfieret: quod idem erat atque Concilium, in cuius conspectu Pontifex desineret esse Pontifex, euaderetque priuatus Episcopus, neglectâ institutione Christi, & cum Ecclesiæ labe.

Quapropter Nuntium destinauit ad alterum Conuentum, tertio decimo post superiorem mense Norimbergæ celebratum. Sed quòd maturius animos compararet, Hieronymum Rorarium sibi à Cubiculis eò præmisit, cum diplomate illi fidem asserente ad Saxonem perferendo: quod diploma ex errore sub Adriani nomine in

Mense Decembri
1523. in
diplomate
ap. Clementis VII.
* In 2. tom.
Lutheri, in
fine.

1524.
* 17. Ian.
1524. vi. in
Breuis
Mss. in
Consulori
relatione.

* II. Lutheri volumine habetur; in quo etiam Sleidanus decipitur. Aiebat in eo Clemens, Latari se, quòd audiret Saxonem illis Comitibus interfuturum: in eius pietate plurimum se spei locare; simul etiam de adfuturo Nuntio certiore faciebat; in reliquum iis fidem haberet quæ Rorarius exponeret. Postea mutato consilio, existimauit ad rem tanti ponderis opus esse auctoritate Legati: de qua mutatio ne per alteras literas Fredericum admonuit. Ad eam legationem delegit Laurentium Campeggium, qui prius Romanæ Rotæ Duodecimuir, dein Leonis Decimi Nuntius apud Maximilianum

Caxi

Cæsarem, ac postea in Purpuratorum ordinem adlectus ab eodem Pontifice, missusque in Angliam Legatus, ac tandem Episcopali Tiarâ Bononiæ patrio eius solo à Clemente fuerat ornatus. Vnde idoneum ad id muneris putauit, cum doctrinâ negotiorumque experientia, tum peritia rerum ingeniorumque Germaniæ. Hæc, quantum video, in mandatis accepit. Cum libellus *Centum grauaminum* redditus Nuntio non fuisset, ut dictum est, sed post illius abscissum ad Pontificem missus, qui paulò antè decesserat, dissimularet eum Principum nomine acceptum fuisse, quò ipsis pateret aditus facilius recedendi à postulationibus importunis. Etenim agebatur in eo per verba contumeliosa tum de Ecclesiasticis generatim, tum de Romana Curia nominatim; simulque quò sibi satisfaceret, ea deponerentur, quæ ordinis Ecclesiastici omnem libertatem euerterent, à Deo & ab Ecclesia constitutam, piisque tot Principum legibus confirmatam; cum ibi adigerentur Clerici, ut iisdem quibus laici criminum pœnis essent obnoxij: & tamen inter ipsos laicos graduum varietas priuilegiorum varietatem obtinet, seu immunitas seu punitio spectetur. Proinde ab omni discrepat ratione, Christi Militiam priuilegijs spoliari, planeque in vulgus referri. Efflagitabat præterea, ut præceptum ciborum discrimen diebus pœnitentiæ destinatis aboleretur; quasi, dum eorum vsus discriminatur, concessa à Deo liberè illis vtendi facultati repugnetur. Quod pro se quisque perspicit, quantum Apostolicis traditionibus Sanctorumque documentis aduerfetur.

10 At quoniam hic libellus typis vulgatus per ignorationem dissimulari non poterat, Legato demandatum fuit, ut de illo tamquam de re priuatim Pontifici cognita loqueretur, patefactâ postulationum iniquitate. Ceterà se paratum exhiberet ad ea in Clericis corrigenda, quæ populos offenderent, sanosque inducerent ad absorbenda veris obreftationibus permixta falsa Lutheri deliramenta. Demum nauaret omnem operam, ut Edictum Cæsareum seruaretur.

11 Verùm aliò Legatus, aliò magna pars Conuentus spectabat: unde consilia conuenire non poterant. Cum enim alter totus esset in tuenda Religionis vnitatem, sui que Capitis excellentiam; altera plerumque conabatur, per quamdam *Simoniam* speciem, vendere Pontifici animorum recuperationem pretio prouentuum ac iurisdictionis, quibus Ecclesia spoliabatur: ac proinde vim omnem intendebat, ut *Centum grauaminibus* satisfaceret; rata iam tempus adesse, quo liceret eò Pontificem adigere, si mallet Germaniam non amittere, eosque à perdita libertate coërcere, ad quam Lutherus alliciebat.

Pars I.

Z

Legatus

1524.

Legatus, præter publicam Concionem, insinuare per priuata colloquia numquam destitit, postulata suapte naturâ iniqua videri, quatenus verò Pontificis assensum requirebant, ob rationes tam Diuinas quàm humanas, prorsus desperanda. Eorum iniquitatem ex eo patere, quòd vellent rerum statum permutare, tot sæculis pacificè in Germania permanentem, atque in ceteris omnibus Catholicorum regionibus conseruatum: præsertim cum ipsi poscerent non leuari tantummodò aliquo onere, vel immodico, vel fortuito, sed aboleri emolumenta præcipua, quibus Pontifex & Antistes potiebantur, quâ ex antiquissimis legibus, quâ ex donatione ac liberalitate suorum maiorum. Quapropter, si tamquam publicæ pacis perturbator odiosè malè audit quicumque bellum ciet contra veteres ac pacificos alicuius ditionis possessores; longè odiosius auditurus, qui Præsules Ecclesiasticos ab eorum possessione deturbat, quippe qui non armis, nec vi ea sibi extorsere, sed consensu populorum, titulisque sanctissimis obtinere.

Hæc de postulatorum iniquitate. Sed quia etiam postulatur nonnumquam iniqua, cum ea sperantur; monstrabat, eam impetrationem sperari non posse, tum ex vtilitatis, tum ex charitatis norma, etiam si Pontifex se ad alterutrum redactum cerneret, vel ut omnino magnam partem Germaniæ amitteret, vel ut ibidem hisce postulatis de suo iure decederet. Non quidem vtilitate spectatâ: nam ex huiusmodi concessione proculdubio confici, coactum iri Pontificem, ut idem reliquis Catholicorum Regnis indulgeret, ac proinde longè maiorem facturum fuisse iacturam, si sponte consentiret se tantâ bonorum parte in iis regionibus priuari, quàm si in iisdem per vim emolumentis omnibus priuaretur. Neque pariter charitatis gratiâ posse Pontificem ad hoc adduci, salutem illius gregis quolibet pretio, quantumuis iniquo, redimentem: eâ siquidem ratione animorum lucra facturum, iacturam copiosiore fecisset. Satis id patere: quoniam hinc quidem parum esset sperandum in eorum ope, qui ne à Christo desciscerent, violenter peruellent libi fieri satis lucro tam fordido, ac tam iniquo. Qui ad hanc Religionis mercaturam inducit animum, semper, quidquid agat, in rem suam inhiat, adeoque ex hoc ipso, quòd iisdem iniquas aliquas conditiones obtinuissent, ad nouas iterum postulandas promptiorem animum habituros fuisse. Hinc verò huiusmodi concessionibus fractum vigorem, & eneruata studia totius Ecclesiastici ordinis funditus collapsura fuisse; in quo tamen conseruandæ in Germania Religionis præsidium vnicum nitebatur. Ostendebat præ-

14

1524

tereà Legatus, existimari falsò, Pontificem ceterosque Antistites, dum suas prarogatiuas tuebantur, duci non studio Religionis, sed vtilitatis. Potius vtilitatis studium esse putandum, cum quis iura Magistratus quem obtinet, cum fraude successorum negligit, quò vel suam vel suae familiae rem augeat, potentiorum gratiam aucupando: quòd Pontifex & Episcopi tunc parassent, si cum profanis Principibus consentientes, dignitatem, quam tuebantur, turpiter prodidissent. Quiuis ciuium, aiebat ille, commendatur, quòd suae patriae iura defendat: quilibet Senator, quòd Reipublicae statuta studiosè custodiat: quicumque publicam personam gerens, quòd suum munus illibatum praestet: & tamen & Ciuitatis & Reipublicae bona quadamtenus ad heredes quoque perueniunt, atque ij omnes tuentur dignitatis gradus ab hominibus constitutos. Et obiurgandus erit, quasi nimium sui commodi tenax seu Pontifex seu quilibet sacrae notae, si momentis humanarum rationum abiectis, summà fide tuetur illius prarogatiuae & eminentiae possessionem, quam cum suscepto munere vnà suscepit? Quòd munus non propagatur ad heredes, & fuit à Deo constitutum, cum ad humani generis salutem in terras descendit. Nec reticuit Legatus easdem ipsas rationes, quas libro superiore protulimus, quibus Aleander Wormatiae patefecit, quantum Pontificius Principatus eam formam quam nunc obtinet, tam ad vnitatem Religionis, quam ad ciuilem felicitatem Christianorum prodesset.

14 Sed mos est hominum bonis instantibus inhiantium, damna procul imminencia paruipendere. Idcirco complures Principum Germanorum nihil considerarunt, se ob modicum lucrum, quòd ex Ecclesiasticorum detrimento fecissent ad Lutherum accedentes, emuncturos è Germania fuisse praestantiores succum ad bella ciuilia, inductis reuerà in communem Patriam iis calamitatibus, quas tam magnificè clamitabant è prarogatiuis Ecclesiae prouenire. Quamquam autem alij ad Catholicam Fidem retinendam, opprimendamque Lutheri sectam prompto animo propenderent; ineluctabili tamen pertinacià Saxo, liberaeque ciuitates obsistebant, blando licentiae veneno iam ebiae: adeoque horum artes, & auersi à rectis consiliis animi, salutaria reliquorum consilia deprimebant. Quapropter illis opportunis legibus repudiatis, quas Legatus proposuerat ad emendandum Clerum, leuandamque communem plebem ab oneribus immoderatis ad Ecclesiam spectantibus, Decretum condidit. 18. Aprilis ann. 1524. à Suaui, suoque Sleidano relatum satis mutilum in iis rebus, quae fauent Catho-

• Gilberti
literae ad O-
ratores Flo-
rentinos in
Hispania
22. Decemb.
1524. in
2. tom. Liter.
Principum.

• Steidanus
lib. 4.

Z 2 licæ

1524. licæ Fidei, ac Pontificis causam vindicant.

Ibi exponitur primò: Cùm Cæsar abfens ad Conuentum delegasset Oratorem suum Ioannem Hannare, haberi in eius mandatis, se confisum, Imperij Ordines re perfecturos fuisse quæ Wormatiensii Edicto ex ipsorum consensione promulgata præcepta essent. Quare vbi postea rescitum est, rem ab illis neglectam, non mediocriter Cæsarem doluisse, cùm vniuersali erga Christianum nomen studio, tum peculiari erga Germaniam. Proinde illius obseruantiam ab ipsis de integro se postulare; inter eos verò iam conuenisse Cæsari obtemperare (prout se obstringi sentiebant) omni studio atque efficaciam interdicens in posterum Typographis libellos famosos imaginesque contumeliosas imprimere. Ex quo liquet, vniuersalem Germanorum Principum voluntatem eoque perstitisse in execranda hæresi Lutherana, & Apostolica Sede colenda, quibus sensus Edictum illud abundat.

Secundò: Aiebat Conuentus, ad malorum remedium deponeri, vt Pontifex quàm citissimè posset Concilium liberum in Germania indiceret, vt affirmabant ipsis cum Legato conuenisse.

Tertiò: Alius Conuentus Spiræ indicebatur 11. Nouembris, vbi discuterentur à prudentibus Consiliariis *Centum grauamina*, quæ decerneretur ad quam denique tolerabilem moderationem redigi possent. Vnde palàm fit, Corpus Imperij, post cognitæ Legati rationes, anceps atque incertum animi adhuc hæsisse de iis postulari, adeoque ad exquisitiorem exactioremque trutinam ea reuocasse.

Quartò: Decretum est, vt interea singuli Principes doctis viris negotium darent, ad novos de Religione articulos, adductos in controuersiam, diligenti studio perpendendos, quò postea in Conuentu Lutheri volumina examinarentur, secretaque integrà à corrupta doctrina, statueretur quid tantisper scribendum ac prædicandum esset, dum Oecumenicum Concilium conuocaretur: qui labor etiam conferret ad ea præparanda, quæ per Concilium essent postea facienda.

Quæ hic
narrantur,
extant in li-
bro Archi-
uicij Vatica-
ni, cui titu-
lus est, *Acta
Vormatiæ.*

Legatus, cui hæc rerum capita, antequam vulgarentur, scripta fuerant exhibita, suo quoque scripto respondit: Probari sibi primum articulum de Edicto Wormatiensi promouendo. Quod ad secundum spectabat de Concilio, tam celeriter cogi non posse, vt præsens malo remedium esse possit, cùm opus foret concordia & consensu Christianorum Principum. Vbi tamen Concilium censeretur opportunum, ipsum in se suscepturum, vt à Pontifice cogendum curaret, ac pro certo se habere, consentientibus ad id
Cæsar

Cæsare aliisque Principibus, intra tempus idoneum à Pontifice
coactum iri. 1524.

- 20 Quodd attinebat ad quartum: Ostendit fufius, quàm alienum ef-
set examen Spirense de rebus Religionis; tum quod per illud reuo-
carentur in controuerfiam dogmata iam ab Ecclesia ftabilia, tum
quod maximum adiretur periculum, fi ea committerentur iudi-
cio hominum, magna ex parte Ecclesiasticæ doctrinæ expertium,
pronisque in hærefim apimis: qui fi fortè præualuiffent, haud post-
eà ne magnâ quidem sudoris copiâ deleri potuiffet id quod semel
ab illius auctoritate vim exiftimationemque traxiffet. Præterea,
vel ad fententiam dicendam promifcûè homines etiam è plebe ad-
mitterentur (fed quæ hæc rei indignitas atque confufio?) vel cum
delectu: fed nimis arduum id accidiffet; quippe quodd iam ij con-
temnentes Pontificias ac Cæsareas conftituciones, quicumque exclu-
derentur, factum irritum atque iniuftum efle exclamarent. Postre-
mò; quodd reliquæ nationes recufarent credendi leges accipere ab
vno folius Germaniæ cœtu citra Pontificis confenfum habito; ad-
eoque exoptata Ecclesiæ vnitas nequaquam obtineretur. Quodd fi
quis putaret, in eo confeflu, omiffis Religionis articulis, agendum
efle tantummodò de Gentis Ecclesiasticæ correctione; illi certè
non opus fore vllâ nouitate legum, fed veterum obseruantia. In-
efle Legato ad id fatis auctoritatis: proinde fi ab ipsis compellare-
tur, fe omnia compofiturum.
- 21 Circa *Centum grauamina* fignificauit, Opportunius fibi videri, fi
Ordines Imperij per fuos Oratores de iis cum Pontifice tranfige-
rent, plura quàm fperarent ab illo impetraturi. Sin autem ipsis li-
beret fecum agere; designarent viros fpectatæ prudentiæ, mode-
rationis ac pietatis, fe paratum efle ex honefti ac decori præfcri-
pto corrigere, immutare, minuere, reftaurare, quidquid pru-
dentia postulaffet.
- 22 Veruntamen plerisque ea quæ Legatus obtulerat non admitten-
tibus, Decretum euulgatum efle, formâ quam retulimus nihil mu-
tarâ. Legatus verò, ne à Decreti verbis eiusque præfentia aliquis
ipfius confenfus argueretur, legitime conteftatus efle, fe, quod fpe-
ctabat ad Concilium Congregationemque Spiræ habendam, nihil
fpopondiffe, nihil probaffe aliter quàm in fuo fcripto continebatur.
- 23 Significauit postmodum Comitiorum gefla Pontifici; & quia
moraturus erat in Germania cœtu dimiffio, acturusque priuatim
cum Principibus de rebus in eo ftatutis, peculiaria ad id mandata
popofcit. At Pontifex ea fcita Principum Germanorum ægerrimè
tulit,

1524.

tulit, intelligens nouum de Religione tribunal eo pacto excitari ci- tra ipsius auctoritatem. Idcirco cœtum Romæ collegit, qui varia huiusce negotij capita ritè perpenderet.

Primum: Quæ ratio esset ineunda, vt Edicto Wormatiensi obtem- peraretur. Opportunum ad id visum est, à Cæsare, cuius decus & auctoritas in ea re agitur, enixè petendum, simulque à Pontifice sedulo curandum, vti Reges Angliæ & Lusitaniæ ad id compelle- rent Principes ac Ciuitates Germaniæ, adiectis etiam minis dete- gandi commercia suis in Regnis mercatoribus contumacium regio- num, tamquam hæresi contaminatis. Fuit id ipsius Pontificis con- silium: nam præter egregiorum illorum Regum studium Religio- nis, peculiaremque in ipsum Pontificem beneuolentiam ac necessi- tudinem, eorum officia minimè suspecta Germanis futura erant. Reges id nauiter præstitere, omissis tamen amouendi commercij minis; quæ sanè aduersus humorum malignitatem potentior ama- rities fuisset.

Diligentiæ
in hoc adhi-
bitæ à Pon-
tificis, conti-
nentur in li-
teris Gilberti
ad Lan-
gum Angliæ
Nuntium in
tom. 2. liter.
Principum,
& reperitur
de hoc Di-
ploma ad
Angliæ Re-
gem 16.
Maij 1524.
inter Diplo-
mata legata
Clementis.

Secundum: Quâ ratione cauendum esset, ne in Spirensi Con- uentu Religionis articuli ex Decreti forma discuterentur. Com- modum ad id visum, vt Legatus omni curâ ac sollicitudine suade- ret iis, qui Catholicarum essent partium, præsertim Ecclesiasticis, vt obfirmati resisterent, eosdemque cohortaretur, vt quò minus ipsi præsentibus obstare possent, per absentiam quidem impedirent, vel certè auctoritatem detraherent: præterea solempni clausulâ ca- uerent, ne quid iura Pontificis læderentur. Præ cunctis verò cura- ret, vti Cæsar rem totam prohiberet, vel saltem, si aliter fieri non posset, Conuentum retardaret, se dictans inter futurum.

Tertium: Quidnam respondendum circa petitionem Concilij & circa *Centum grauamina*. Consensere, vt quod ad primum spe- ctaret, suapte quasi sponte Legatus diceret, multò magis exoptari Concilium à Pontifice, quò iurisdicctio Ecclesiastica, tot in locis totque nominibus labefactata restitueretur: nihilominus oportere, vti pax Christianarum gentium, Principumque consensio in cun- ctis conditionibus, Concilio viam sternerent: sed ea de re cum Pontifice agendum. Ad alterum verò responderet, præcipua quibus grauabantur onera, sublata iam fuisse per leges Concilij Latera- nensis, qualem obseruantiam Pontifex statim ac fuit creatus iam indixerat; si quædam alia minuenda adhuc censerentur, id ipsum etiam ante Concilium curaturum Pontificem, cum ad delibera- dum de hisce rebus peculiaris Congregatio fuerit statuta.

Quartum fuit: An amplius cum Duce Saxonix Pontifici agen- dum

dum esset. Comperio, ab Aleandro, in prolixo Commentario de huiusmodi rebus, Pontificis iussu ab eo conscripto ante Campeggij discessum, hoc datum consilium: Quando irrita cederent admonitiones omnes, mitiora prætermittenda, infligendâsq; seueriores Ecclesiæ pœnas, eumq; Septemuiratu priuandum: sed hæc peracta non sunt, & Saxo paucos post menses occubuit.

28 Cetera quoque enarrata capita quæ diximus, Pontifex summâ industriâ promouit. Animaduertebat, Principes profanos existimare, scopum vnicum Lutheranorum furoris Pontificem esse; eoque magis in illis retundendis ipsos tepescere, quod cuperent Pontificem sese agnoscere ipsorum opis indigentem. Quare quibuscumque eos officiis sollicitaret, semper profitebatur, se primùm ac præ ceteris feruere in oblectando procellæ, non quod sibi soli & non aliis vectoribus naufragium immineret, si quid nauigium periclitaretur; sed quod ipse regeret gubernaculum. De reliquo, seditionem primùm impetum facere contra sacram auctoritatem tamquam magis inermem, ac facilius expugnabilem; sed vltimum vertere contra profanam, eamque quò validiorem, eò grauiorem effrenatis animis perduellium. Addebat (præfagiendo id quod postea confirmauit eventus) si quo in Regno hæresi inualefcente Roma iurisdictionis Ecclesiasticæ damnum faceret, multò maiorem iacturam ex humani commodi mensione passurum fuisse proprium illius Principem, è profana etiam potestate breuè deiciendum. Superos hominesq; contestabatur, se nec defuisse, nec defuturum suo muneri: sed vbi negligerent alij suas secum opes conferre, se quidem supra ceteros animo discruciatum iri ex clade tanti gregis, sibi à Redemptore commissi; sed eos qui neglexissent, multo maximam perniciem toleraturos.

In citatis Gilberti litteris ad Langam, & fufius in Instructiõnerum ad Cæsarem ferendarum contra recessum Norimbergensem, & Conciliabulum Spiritum indictum, in libro cui titulus est, *Acta VFormacia.*

29 Præcipua Pontificis cura eò tendebat, vt indictum illicitè Conciliabulum impediret: nec sanè absque fructu. Nam Cæsar etiam iniuriæ sibi verterat, eos Principes in primo Norimbergensi Conuentu Edicti Cæsarei tormentum quasi clauo occæcasse. Ac de eorum tum conquestus erat cum quibusdam Germanorum Legatis ad se in Hispaniam missis: adeoque cum animaduerneret, hunc se absente arrogasse sibi tantarum rerum examen; scripsit Burgis literas indignationis plenas ad fratrem suum locum in Germania tenentem, ceterosq; Imperij Ordines, quibus eos increpabat, quod Edictum oscitanter promouissent, quod vniuersalem proscriptionem Lutheranorum voluminum, ad famosos libellos tantummodò & contumeliosa scripta redegissent; quod Generale Concilium conuo-

1524. conuocandum decreuissent, cuius conuocatio ad Pontificem, propositio uero ad se spectabat: at longè grauius, quòd Conuentum, quin potius profanum Conciliabulum Spiræ indixissent, ubi Religionis argumenta, per magnam Apostolicæ Sedis iniuriam expenderebantur. Semper autem in iis literis præ se tulit sensa veteris Fidei studiosissima, horrendis execrationibus in Lutheri personam atque doctrinam inuectus. Postmodum uero spondit, quòd illis, quantum æquitas ferret, gratificaretur, acturum se cum Pontifice, ut Concilium pro eo ac par esset Tridenti cogere, ubi primum sibi licuisset illi interesse, ut in animo habebat: interim eos iubebat, denuntiatis Edicti Wormatiensis pœnis, Edictum ipsum obsequenter exequi, & ab illicito Spirensi Conciliabulo abstinere.

* 18. Iulij
an. 1524.

Hæc literas Cæsar ad fratrem misit, cum arcanis mandatis, ut eas Principibus redderet * ubi obtemperaturos prænosceret; quòd si eas contempturos putaret, apud se retineret, perscriptâ ad Pontificem suscepti consilij necessitate. Ferdinandus literas reddere satius duxit. Verùm uti facilius est impedire, quàm agere; ita solum in eo Cæsari obtemperatum est, quòd secundo loco de omittendo Spirensi Concilio iniungebatur; adductâ à Germanis ad obseruandum Edictum Wormatiense insuperabili difficultate.

C A P V T XI.

Ecclesiastici Ordinis in Germania emendatio, habita à Legato Ratisponæ, complurium Principum consensu.

Legatus interea, quòd suas partes quantum posset expleret, emendaretque si minùs uniuersam Germaniam, eorum certe Principum ditiones, qui nec hæresi corrupti, nec politici commodi illecebris irretiti, ad uera Religionis incrementa conseruabant: quòd etiam palàm faceret, bonam Germaniæ partem adharere Pontifici, eiusque mandata tamquam rationi publicæque saluti consentanea satis agnoscere, Comitiorum Principes, qui secum consenserant, Ratisponæ collegit. Hi fuere Ferdinandus Cæsaris frater, eius loco apud Germanos imperitans, Cardinalis Archiepiscopus Salisburgensis, Guillelmus & Ludouicus utriusque Bawariæ Duces, Episcopus Tridentinus Administrator Ecclesiæ Ratisponensis, & Procuratores Episcoporum, Bambergensis, Spirensis, Argentoratensis, Augustani, Constantiensis, Basileensis, Frisingensis, Brixinensis, & Administratores Passauensis.

2 Hi die 6. Iulij Edictum euulgarunt, quo narrantes, ab utroque Norimbergensi Conuentu fuisse indictum, ut quoad eius fieri posset Edicto Cæsareo Wormatiensi aduersum Lutheranos omnes parerent, iusserunt in suis ditionibus omnino illud obseruari, cunctique vetiti antiquæ Religionis ritus inuertere.

3 Postero die Legatus ex ipsorum consilio & consensu emendationem Cleri promulgauit, eiusque obseruantiam cunctis Germaniæ Ecclesiasticis præcepit. In huius scripturæ præmio habetur, magnam hæresis causam fuisse abusus & corruptos Ecclesiasticorum mores: proinde se percipere ad eum vitæ decorem illos deduci, quem Apostolus in ipsis exposcit. Mox triginta quinque, non vero, ut ait Suauis, triginta septem emendationis capita statuuntur. Inter quæ multa conducunt ad releuandos laicos oneribus tribuendæ pecuniæ: huiusmodi est Quintum, Parochis interdicens, ne quædam consueta subsidia à populis exigent: Sextum, sepulturae sumptus imminuens: Septimum, præscribens, ut Ordinarij intra sex menses ex Principum profanorum consensione controuersias omnes componant, de pecuniarum solutionibus inter Pastores Ecclesiasticos, ac subditos exortas: Nonum, quo vetitum est, ne pecunia recipere pro absoluendis noxis superiori foro reseruatis: Decimum sextum, remouens ab Indulgentiarum quæstoribus inductos: Decimum octauum, quo præscribitur fidelis expensio atque custodia pecuniæ à fidelibus collatæ ad templorum constructionem: Decimum nonum, quo prohibentur impensæ quæ Vicarij exigebant pro Templorum atque Altarium consecratione: Vigésimum tertium, quo vetantur Episcopi adire, uti mos erat, tamquam heredes patrimonia, seu bona ex industria parta Clericorum obeuntium intestatò: Vigésimum quartum, negans iisdem Episcopis dimidium prouentus annui, cum ea conferunt Sacerdotia, quæ vix hominis alimento sufficiunt, & ex quibus huiusmodi dimidium Roma non exigit.

4 Nullum ex his capitibus narrat Suauis, quippe semper intentus ad inexhaustam æris cupiditatem in legibus Ecclesiasticis ostendendam. Narrat tamen, fuisse creditum, eam morum correctionem, instar leuium medicamentorum, aucturam morbum, maiorumque Præfulum tyrannidi vires addituram.

5 Sed quod spectat ad primum: quàmnam medicorum lege ille didicerat, curationem corporis malè affecti à validiore ac magis purgantiore pharmaco esse inchoandam? quis ignorat ipsorum effatum, Prius esse leniendum, deinde soluendum? Præterquam quòd ea

Pars I.

A a

reuerà

1524.

reuerà erant capita correctionis indigentia, ad leuamentum confirmationemque populorum, & satisfaciendum potiori parti postulatorum in libello *Centum grauaminum*; cùm reliqua ad Principum potentiorumque utilitatem referrentur.

Quantum verò spectat ad alterum: si nomine *Tyrannidis* intelligit consuetam atque canonicam iurisdictionem Antistitum, verum quidem dicit, sed falsis vocibus utitur: ea namque disciplina restauratio, ad satisfaciendum populis plurimum conferebat, adeoque eosdem in Religione Prælulumque obtemperacione confirmabat. Quòd si nomine *Tyrannidis* intellexerit id quod verè vox illa significat, hoc est, subditorum vexationem ex libidine atque utilitate dominantium; expositus iam tenor earum legum per se facta accusationi respondet.

Ait præterea, reliquos indignè passos, Legatum, ac paucos quosdam, sibi arrogasse ad eiusmodi disciplinae leges contra Collegarum sententiam progredi. Verùm si Suauis, omnium ratione subductà qui Conuentui interfuere, eos demat, qui Luthero aperte fauebant, comperiet eorum partem, qui Ratisponæ cum Legato conuenerant, ad totum relata, haud modicam certè fuisse, utpote quæ conflatatur Principibus amplissimi Dominatus, & Episcopis magnarum Diocesium, qui omnes per animi leuitatem aut arrogantiam nihil unquam decreuissent.

Sed postrema Suauiana narrationis calumnia auctior est. Dicit, tam Legatum quàm reliquos nihil curasse, quidnam suscepta consilia paritura essent; sed solum quo pacto Pontifici satisfaceret. An forte huiusmodi viri, videbantur Suauis parasiti quipiam seu Meretriculi, qui tam sordida adulationi seruirent? Satis est nominasse primò, Ferdinandum Archiducem, amplissimis ditacionibus impèrantem, locumque Cæsaris in Germania obtinentem; deinde Bauariæ Duces, ac tot Principes Ecclesiasticos, qui suam auctoritatem impenderunt: sed euenta nos docent, vtra duarum factionum studiosius bono publico consulebat, an hæc adhaerendo Pontifici, an altera se à Pontifice, seiuungendo, simulque efficiendo, ut per diuisionem Religionis Germania in suamet viscera ferum conuerteret.

CAPVT

Heresum in Germania diuisiones, earumque progressus.
Cura Pontificis ad eas comprimendas.

1 **Q**uemadmodum recta linea vnica est, obliquæ verò supra numerum; ita hæresis, quæ ab Orthodoxa veritate deflexit, longius progredi vna non potuit, sed in contrarias sectas resiliit, quæ cuiuscumque oculo incorrupto ipsam hæresim non dissensionis modò, sed Atheismi veluti parentem prodidere. Inter Lutherum ac Zuinglium de Sacramento Eucharistiæ nequaquam conuenire potuit. Etenim cum Lutherus doceret, eo tempore quo sumitur Eucharistia, verè ibi Corpus Christi præsens adesse, sed cum substantia panis coniunctum; quod extra illud tempus adesse negabat, indulgens, vt fertur, inuento Bucerii apostatæ Dominicanus, quò facilius ad suas partes hominem traheret, asserentis verbum est in consecratione prolatum, idem ac *erit* significare. Zuinglius huiusmodi præsentiam omnino negabat; & quando iam concordabant eorum voces significationem propriam retinendam non esse, volebat sensum mere allegoricum illis tribuere. Eadem etiam tempestate Carolostadius acutius quiddam à se admirabiliter excogitatum credidit. Aiebat enim, Christum, quando affirmavit illud esse suum Corpus, intellexisse de suo Corpore secundam præsentiam ibi Apostolis adspectabilem, quibuscum cœnabat, non verò secundam præsentiam sub accidentibus panis oculos latentem. Perinde quali posset id accommodari similibus verbis, quæ proximè deinde protulit super calicem, dicens illud esse calicem sui sanguinis; & quasi in aliis Euangelij locis non satis ipse declaret, suam carnem esse verè cibum, & suum sanguinem esse verè potum. Sed cum grandia facinora quamuis mala, grandium etiam bonorum præsidio indigeant, Carolostadius, cui nihil inerat nisi mediocre, non habuit satis virium, vt prosperæ perduellionis ducem ageret: quin à Saxone perturbatoris notâ in exilium actus est, & à Luthero ac Melanchthone non fuit solùm exagitatus, sed etiam conculcatus.

2 Celebris exiit in Germania Anabaptistarum secta, quæ plurimis in rebus & à Luthero & ab Ecclesia Catholica discrepabat; præcipue verò in præcipiendo, vt ij qui Baptismum susciperent ante vsum rationis, adeoque ante voluntariam noxam, Fideique liberum exercitium, iterum baptizarentur, vnde & nomen traxere. Illorum auctor incertus est; sed præcipuus ductor fuit quidam Thomas

1525.
1526.

mas Moncerus, miraculorum confictione præstigator: haud tamen constat an ipse hunc de Baptismo errorem hauserit, quem plures alij huiusce factionis hauserunt. Is quoque in Saxonia primum solum suæ nidum construxit: verum cum ij negarent esse Magistratibus obtemperandum, rusticorumque seditionem commouerent, publica in se arma concitarunt, quibus in prælio profligati: Moncerus verò, aliique complures flammis consumpti sunt. Hæ seditionum diuisiones in dies magis pullulantes eò Religionem adduxerunt, vt magna Germaniæ pars, non tam assentiret falso, quam dissentiret à vero, nullam firmam stabilemque sententiam complexa.

In Spirensi Conuentu, indicto à Norimbergensi, vt narrauimus, prætermisso profano Concilio à Cæsare iam interdicto, post varias altercationes consilium captum est, quo nihil confectum, vt euentu constitit; nimirum vsque ad conuocationem Concilij quilibet Principum ita se gereret, vt sui rationem reddere rectè posset: sed cum seditione mota in Pontificem subditos docuisset, contemni posse quem hætenus venerati fuerant, rustici, vt iam significauimus, defectione in Dominos ac Magistratus concitatâ, Germaniam annum integrum tumultibus concussere.

Lutherus, vbi perspexit populos erga se bene animatos, ad eam animi sui sensa aperienda progressus est, quæ si ad eius hæresis exitum illi fuissent attributa, ipsius studiosis enormes calumniæ visæ fuissent. Iam obtinuerat, vt Wittembergæ vsus Missæ sacrificij, cultusque sacrarum Imaginum aboleretur: abiectoque habitu Religioso, non satis habuit vxorem ducere, nisi Christo creptam. Nec minores progressus vel impietate vel asseclis in Heluetia faciebat Zuinglius, cuius hæresim multæ illius Gæntis tribus susceperant, sed plures repulerant. In primis verò virili Religionis studio, præstantique doctrinâ illi oblitit Ioannes Faber, Constantiensis Vicarius, qui postea Viennensis Episcopus fuit, præter alios priuatos propugnatores, qui Catholicorum causam solemnibus disputationibus egregie sustinuerunt; ac potissimum Eckius, qui huiusmodi luctationibus deditus, cum Zuinglio & cum Oecolampadio, doctiore illo quidem, adeoque scelestiore, in certamen descendit. Galliæ salubri ac præfenti fuit remedio Prouinciale Concilium Senonense, apud Catholicos illustre, celebratum auctoritate Antonij Cardinalis à Prato, illius Metropolis Archiepiscopi, Primatis, Magni Cancellarij, & tunc in Regno Legati. Ibi ex sententia summorum Antistitum, virorumque maximè spectabilium, damnata fuisse falsa recentium sectarum opinamenta, eaque planè stabilita doctrina, que

Bzouius an-
no 1528.
dum. 41.

quæ in Concilio Tridentino postea confirmata perdurat: sed hæc ann. 1528. gesta sunt. 1525.
1526.

5 Nec à Pontifice solliciti Pastoris officia prætermissa. Plurima Campegius Legatus ad integritatem Bohemiæ & Pannoniæ molitus est, impetratis à Ludouico Rege seueris Edictis in ea sacrilega inuenta. Ad Heluetios in Fide retinendos præferuida diplomata scripserat Adrianus; quibus modò laudibus & cohortationibus Basileenses * Canonicos inflammabat, vt veterem Religionem tuerentur; modò deterrendo, puniendoque Theobaldum quemdam Eremitanæ Ecclesiæ administratorem, mala semina ibi iacentem. Eademque officia postmodum à Clemente continuata, missis * literis perhonorificis, summæque beneuolentiæ plenis, tam ad Heluetiorum Republicam vniuersè, quàm ad eos seu Ecclesiasticos seu laicos peculiariter, qui in Fide Catholica sustinenda sui specimen illustrius dederant. Dum etiam interea strenuè desudaret, per vtriusque Pontificatus tempora, Ennius Filonardus, ibidem Nuntius, (quem postea Paulus Tertius Vaticanâ Purpurâ remuneratus est) vt quàm posset maiorem corporis Heluetici partem foedæ contagioni subduceret. Sollicitauit quoque Pontifex efficacibus literis, ad Edicta salutaria conficienda pronum in hæc Angliæ Regis animum. Nec minùs opportuna remedia, quæ epistolis quæ Nuntiis, apud Reges Academiaeque consecutus est Clemens in Gallia atque Polonia; præter adhibitam diligenter operam, nequa lues afflaretur Italia à corruptis militum copiis, & Hispaniæ à mercatoribus tabe correptis. Neque quòd incendium immane aliquam partem domus ac suppellectilis absumpserit, eò suâ laude fraudanda sunt labor atque sedulitas Patrisfamilias, qui aquæ copiâ opportunè iniectâ, magnam illorum partem à flammis illæsam seruaerit.

* 15. Augusti
an. 1523.

* 18 Aprilis
ann. 1524.

CAPVT XIII.

Inter Pontificem ac Cæsarem grauissima offensiones.

1 **I**nterea acerbae diffidentiae Pontificis ac Cæsaris animos incessere, quibus Concilium est præpeditum; dum alter illud poscere videbatur ad alterum deprimendum, ad quem ipsius conuocatio pertinebat. Hæc mutuae suspiciones, quæ plurima scitu digna ad nostrum argumentum spectantia peperere, ortæ sunt ex ea causa, quam paucis perstringemus, adicientes postea per compendiarium narrationem, subnatos inde effectus maximè lamentabiles; de quibus compertum nobis fuit non solum è scriptoribus eius æui, sed mul-

A a 3

tò

1525.
1526.Exstat hoc in
Commentariis
Borghesiorum.

tò penitiùs è legitimis tabulis, & ex prolixo mandatorum Commentario, quém Clemens tradidit Alexandro Cardinali Farnesio, suo postea successori, cum ipsum Legatum ad Cæsarem destinabat ad suam captiuitatem liberandam. Cum autem hic Commentarius scriptus sit à Principe rerum gestarum optimè conscio, vt ea quæ continebat referrentur ad Principem de iisdem à suis accuratissime edoctum, simulque victorem, cuius administris in manus deuerant per occasionem direpta Urbis scripta Pontificis, dubitari non licet ne vel erret, vel comminiscatur.

Totum id
habetur ex
vatis hie is
contentis in
1. tom. Li-
terarum ad
Principes.

Clemens coniunctus semper cum Carolo persistit, dum existimauit illius arma Italiæ libertati fauere: sed geminus metus alter alteri oppositus eum occupauit, & vterque ad contrariæ factionis fœdus traxit. Ortus est prior metus ex Cæsarianarum virium imbecillitate. Dum enim hic, posthabito Pontificis consilio, Galliam infeliciter aggredere suafu Caroli Ducis Borbonij, qui à Rege Francisco deliciuerat; idem Rex ingenti exercitu Mediolanensem regionem, nullis penè præfidiis munitam adortus, Mediolanum occupauit. Hinc Pontifex, desperatis illius ditionis rebus, sibi que pertimescens, suas copias retraxit, & in ancipiti perstitit nullarum partium; vsusque Nuntiorum operâ tam apud Neapolitanum Proregem, quam apud ipsum Cæsarem, seu pacem seu inducias inter vtrumque Principem moliri cœpit. At Prorex elatius loqui visus, & contestari: *Qui non est mecum, contra me est.* Quare Pontifex intelligens, dum neutri inclinaret, alteram partem offendi, nec alteram conciliari, illeotusque tandem inuitamentis ac præfenti Gallorum felicitate, occultè cum iis fœdus pepigit, eo planè tempore, quo postremum diem agebat illorum prosperitas. Et quamquam arctaretur fœdus ad res Insubriæ; adactus tamen est, vt Albanæ Duci per Pontificiam ditionem in Regnum Neapolitanum aditum concederet. Verumtamen visus est per vim adduci, siquidem nec magni momenti suppetias Gallo consulit, nec obstitit quò minus Cæsariani varia è suis ditionibus emolumenta decerpserint. Inopinatâ deinde victoriâ ad Ticinum à Cæsare reportatâ, captoque Francisco Rege, Ministri Cæsarei clandestinum cum Gallo Clementis fœdus primò dissimularunt; quin etiam illicò Hieronymum Aleandrum, Brundisinum tunc Archiepiscopum, atque ad Regem Galliarum Nuntium (qui incognitus à victoribus captus fuerat) liberum dimiserunt; & ipse Prorex de victoria certiores fecit Pontificem, tamquam de successu æquè vtrisque fausto ac iucundo. Sed à verbis facta discreparunt: etenim iidem Cæsariani, partim

* Galeciar-
dinus lib. 15.
& Appendix
de Porcaccij.

partim indignati se in summo discrimine à Clemente destitutos, partim necessitate compulsi exercitus alendi ac fouendi, copias suas intra Pontificis ditionem deduxerunt, minasque acerbissimas Clementi ferociter intenterunt, donec ad nouum fœdus faciendum adductus est cum Prorege, & Bartholomæo Gattinara, magni Cancellarij fratris filio, cui à Cæsare potestas ad id amplè tradita; in Italia quidem aduersus quemlibet vtriusque hostem, sed extra Italiam solum aduersus Turcas; quod verò spectabat ad ceteros hostes Caroli, se Pontifex solum obstringeat, ne illis opitularetur.

3 Nono fœderis capite asserabatur: Cùm sacra magis quàm profana Pontifici cordi essent, complures autem eò deuenissent, vt male de Fide sentirent, ac Pontificem maledictis discerperent; Cæsarem, Regem Angliæ, & Archiducem Ferdinandum polliceri, se arma capturos omni potentia suæ conatu contra Catholicæ Religionis turbatores, iniuriososque Pontifici, atque omnes illius iniurias tanquam proprias vindicatos.

Præterea Clemens, numeratis præsentis pecuniâ centum scutorum millibus, assensus est aliis pactis Cæsari fauentibus, cum quibusdam vicissim emolumentis spectantibus Ecclesiasticam Iurisdictionem, Rhægij recuperationem, obligationemque Mediolanensium salis è Pontificia ditione coëmendi. Verùm has postremas condiciones Cæsar postea, cum fœdus ratum habuit, arctius contraxit.

4 Ex his nouus timor Pontificem inuasit, priori contrarius, hoc est, ex nimia Cæsaris potentia, non parum auctus ab imperiosa agendi ratione, quâ utebatur Antonius Leua cum Francisco Sfortia, Mediolanenti Duce, quasi illum vellet specie solum ac nomine ibi Ducem agere. Hinc Sfortia liberioris dominationis desiderio conflauit, cui Marchio Pescaræ fomitem addidit. Hic enim præcipuus partæ victoriae auctor, ægrè ferebat, anteferri sibi à Cæsare tam gloriâ spectatâ quàm gratiâ, Carolum Lanoiam, Proregem Neapolitanum, cum hic ignaro Pescario, Gallia Regem suæ quasi virtutis trophæum in Hispaniam adduxisset. Proinde Pescarius seu verè seu per simulationem similem vero, initio aures arroxit coniurationi, quâ sibi Regnum Neapolitanum deferebatur. Ad rem peragendam opus erat Pontificis consensu; non solum quò illius viribus Pescarius se muniret, sed quò honestum colorem obtenderet armis contra proprium Principem, Carolum videlicet, Neapolitano Regno imperantem inferendis; cum hinc præstò sibi esset defensio, quasi id ageret imperio supremi Dominantis, hoc est Pontificis.

tificis.

1525. tificis, in eo Regno primum supremumque ius obtinentis. Sed
 1526. Pefcarius, vel pœnitentiâ ductus, vel prioris simulationis confilia
 perfecturus, paulò pòst de inita conspiratione Cæsarem edocuit,
 Pontifex verò eam reipsâ prosecutus, tantummodò per Nuntium
 significauit Carolo, curaret Cæsar, vt suarum copiarum in Italia
 Duces hilarem haberent animum, ac defæcatum. Verùm, vt visu-
 uenit artibus nimis subtiliter negotia molientibus nec rem in præ-
 sentia promouere, & in posterum eas aures adhibentibus fidem ab-
 rogare; ita illa Pontificis monita Cæsari data, calliditatis technæ
 habita sunt, studentis rem non detegere, ne inturbaret; simul-
 que incertâ alex se subducere, quasi rem indicauerit, si improspe-
 re succederet.

Re patefactâ, Sfortia perduellionis nomine Mediolano exutus,
 & in arce Mediolanensi circumfessus est; nec officia Pontificis, ad
 impetrandam illi veniam à Cæsare, quidquam valere. Ad hæc of-
 ficia non sanè priuato in Sfortiam studio Clemens ferebatur; sed
 quòd pernosceret, quicumque alius Sfortiæ sufficeretur, mutatum
 quidem bellum, sed non extinctum iri; tum quia multas ac præci-
 puas vrbes illius ditionis adhuc is retinebat, vnaque inueteratam
 populorum fidem ac beneuolentiam, finitimorumque parata subssi-
 dia; tum quia quicumque alius ibi constitutus Princeps in graues
 offendisset difficultates suspicionum offensionumque Italicæ na-
 tionis. Hæ rationes suspicionum tunc umbris obductæ nihil Cæ-
 sari persuasere, quod tamen præstitere post aliquot annos, cum ab
 illo in meliori luce perspectæ sunt. Quin Cæsar intelligens, se
 grauius ab infidis amicis offensum, quàm ab hoste manifesto, ma-
 luit Gallo quàm Italicis Principibus reconciliari. In Regis libe-
 ratione conuenerunt, vt Mediolanensi ditioni Dux Borbonius
 imperaret, Regis in gratiam recipiendus: atque idem Borbonius
 fuerat aliàs à Pontifice Cæsari ad id nominatus, si Sfortia ex mor-
 bo, quo tunc laborabat, occubuisset, vnde stirps eorum extin-
 gueretur, qui ad eam ditionem beneficiario iure obtinendam de-
 tinabantur.

At verò hæc pacis conditio inter Cæsarem ac Regem inita, mil-
 toque magis aliæ Carolo maximè conducibiles, tam turbidis sus-
 picionibus Clementis animum oppleuere, vt eas ratus Christiani
 generis tranquillitati periculosas æquè ac iniustas, quippe à Rege
 captiuo per vim extortas, illum à sacramento pactionis exsoluerit,
 ab ea seruanda dehortatus. Varia postea, quæ Pontifici cum Cæsa-
 re conuenirent, sed incassum agitata; nonnulla tandem proposita,
 quorum

Literæ Lan-
 gæ nomine
 Pontificis ad
 Nuntium
 Hispanum,
 27. Aug.
 1529. in
 1. lib. Lite-
 rar. ad Prin-
 cipes.

quorum comprobatio ab Hugone Moncada erat ex Hispania defenda. Sed cum is diutius per viam moram traheret, est veritus Pontifex, ne interim cum Rege Gallie & obfesso Sfortia idem Hugo concordaret. Proinde ne desertus hostium ictibus absque munimine obiiceretur, festinavit foedus statuere aduersus Caesarem cum Regibus Gallie atque Anglie, cum Venetis, cum Heluetiis, & cum Florentinis, ad liberandum redintegrandumque Sfortiam, aliaque perficienda communi utilitati atque indemnitati opportuna; aditu etiam ad societatem foederis Caesari relicto, si eisdem conditionibus assentiri veller. Et quamquam paulo post Moncada Romam peruenerit, oblati omnibus quae Clemens postulauerat, aliisque pluribus, tamen irrita cuncta cessere, sanciti iam foederis causa.

7 Pontifex, ne quid indecorum videretur egisse, scripsit ad Caesarem diploma 23. Iunii anno 1526. in quo commemorabat quae cumque Caesaris gratia quouis tempore perfecisset, expendebatque quam male fuisset sibi repensum, recusatis ab eo conditionibus, quae sibi cum eiusdem Ministris conuenerant post captum Galliae Regem, nec reddita centum millium aureorum summa, a se iam peroluta ad ea quae statuta fuerant exequenda; repudiatis insuper ipsius postulatis pro Sfortiae causa ad Italiae quietem, derogata sibi suoque Legato Cardinali Saluiato fide, dum de liberando Francisco agebatur; promulgatis Neapoli atque in Hispania legibus Iurisdictioni Ecclesiasticae iniuriolis; dominatione auidius amplificata per aliquorum damna, & omnium anxietatem. Quae cuncta scribebat Pontifex, fortasse euenisse improborum administratorum suafu. Declarabat deinde necessitatem, primo se a foedere subtrahendi, dum languentibus Caesaris viribus sibi opus erat ditionem suam communire; postea conuersa fortuna, porrigendi aures oblati Pescarij conditionibus, quod sibi praesidium aliquod adesset, si defuisset Caesar, prout re ipsa defuerat: cum tamen interim ipse nunquam destiterit per opportuniore consilia Caesarem admonere, ut illius conspirationis successus impediretur, ac tunc denique in eundi foederis cum iis qui non nisi aequa postulabant, eiusque opem tamquam Parentis Pastorisque communis implorabant. Proinde si Caesar cum honestis tot Principum votis consensisset, Pontificem quoque veterem in eum beneuolentiam praestiturum: sin autem in priore proposito persistendum existimaret, suo se munere obstringi, ut quod par esset pro re sua conaretur.

Hoc Diploma ac responsa habentur in variis Commentariis iam impressis: secundum Diploma refertur a Guicciardino signatum sequenti post primum diem, sed a Contoloro duobus post diebus.

8 Alterum postea diploma Caesari conscripsit Clemens 25. Iunii, *quasi*

Part I.

B b

quali

1526. quasi eum prioris pœniteret; omiffaſque illius mentione, in eo ſe abſtinens ab omni accuſatione, exprobratione atque minis, per Chriſti charitatem, & Chriſtianæ Reipublicæ quietem obſecrabat, vt cum Principibus ab eo diſſidentibus pacem componeret.

Balthazar Caſtilioneus, eâ ætate ſtudiis literarum inſignis, & tunc Pontificis Nuntius apud Carolum, primum diploma Cæſari reddidit, deinde verò ſecundum, teſtatus, vnâ cum eo accepiffi mandata, vt niſi primum Cæſari iam reddiſſet, apud ſe retineret. Sed hoc non ſine artificio ab eo factum eſſe creditum eſt, quaſi Pontifex ſcriptum id à ſe vellet, ſed reſponſum à Cæſare nolle accipere. Cæſar verò decreuit vtrique reſpondere duabus epiſtolis; alterâ quidem priori diplomati 17. Septembris ſupra octoginta paginas complexâ, quæ interuentu legitimo ſcribæ publici Nuntio in manus à Cancellario Gattinara tradita eſt, ac poſtea 12. Decembris in Senatu Vaticano ſolemniter Pontifici reddita à Cæſaris Oratore.

Ibi Cæſar, conſeſſus vera beneficia à Clemente tam ante quam poſt Pontificatum accepta, oſtendebat mutuis officiis à ſe cumulatè reſponſum, tam priuatis eius commodis, quam publicis Apoſtolice Sedis emolumentis; non ſolum profanis, in recuperanda Parma & Placentia, ſed etiam ſacris, in infectandis hæreticis. Quidquid egiffet, moderatè à ſe actum oſtendebat, omnemque in ſe notam ambitionis dominandiſque libidinis detergebat; conqueſtus ſe immeritò à Clemente inculari. Agitam Pontificis conſilio coniurationem execrabatur; offerebatque ſe amorem & obſequium filij præſtiturum, modò ille patris perſonam non deponeret; ſed vbi præceps perſonam hoſtis aſſumeret, tamquam iudicem tunc ſuſpectum denuntiabat. Poſtremùm obreſtabatur, vt Concilium cogeret; ad quod de cunctis iniuriis prouocabat.

In ſecundo reſponſo, poſtridie dato, dicebat: Latatum ſe fuiſſe altero Pontificis diplomate, ex quo deduxerat, illam conſiliorum acerbiteriam in eo iam fuiſſe mutatam, quandoquidem mitioribus modis ipſum hortabatur ad pacem; quam ex animo quidem à ſe expeti confirmabat: ſed eam conficere vni ſibi non eſſe integram. Proinde Pontificem precabatur, vt illam per meliora conſilia promoueret, quam quæ priori diplomate continerentur.

Iam verò, vbi Cæſar animaduertit, Clementem perſiſtere in ſedere, adeoque in prioris diplomatis ſententia, dedit literas 6. Octobris ad Patres Vaticani Senatus, expoſtulans de iis quæ ſibi Pontifex impoſuerat. Atque vt illos ad aliquam erga Pontificem indignationem oblique concitaret, tamquam ab eo neglectos, adiecit ſe non

se non potuisse in animum inducere, Pontificem ad incepta tam graua progressum ipsis inconsultis, ideoque suæ responsionis exemplar se ad eos mittere: subdebatque, se pro sua in sanctam Sedem reuerentia occlusisse aures importunis postulationibus Germaniæ, Imperiique vniuersi, de iniectis sibi, vt querebantur, *Grauaminibus* à Romana Curia. Cùm autem magis magisque in dies glisceret Lutheri vecordia, publicè quiritantis, ab iis commemoratis *Grauaminibus* opprimi, quorum causà Norimbergenfis cœtus Generale Concilium efflagitauerat, & interim Spirensè Conciliabulum destinarat; se, qui satis intelligebat, eo Germaniam ab obsequio erga Romanum Pontificem subductum iri, seuerè ipsum interdixisse; Concilium verò Vniuersale Germanis fuisse pollicitum, curaturum se à Pontifice quàm maturissimè posset cogendum. At Clementem, gratis actis quòd alterum prohibuisset, rogasse, vt ad alterum celebrandum tempus opportunius præstolaretur. Vnde pro veteri in sacrosanctam Sedem obseruantia, maluisse se Pontificis voluntati obsequi, quàm Germaniæ precibus indulgere: in præsentia tamen se à Pontifice (ex eorum consilio, si credere fas erat) tot infimulationibus argui, perinde ac si ad eam vsque horam Romanæ Ecclesiæ aduersarium se gessisset.

13) Inde suum pacis studium numquam intermissum demonstrabat, & quantum Pontifex suo deesset muneri, dum in Ecclesiæ Patro num adeò fidelem Christianos Principes concitaret, non alio nomine, quàm vt obstaret, ne ipse hominem sibi subditum, grauissimis criminibus reum, legitimè plecteret. Proinde eos rogare, vt à consilio tam impio Pontificem abducerent, eidem suadentes, vt ad quietem Reipublicæ Christianæ Concilium indiceret. Quod si recusasset, vel vltra quàm par erat protraxisset, eos orare, hortari, & commonere, vt vice Pontificis ipsimet indicerent. Si denique ipsi quoque renuissent id agere; contestari se pro ea quam Deo debebat pietate, pro dignitate Coronæ suæ, pro Christiani generis utilitate, quòdcumque opportunum & efficax remedium se adhibiturum.

14) In hisce literis opiparæ escæ præbentur Suauis odio in Apostolicam Sedem; easque ita refert, vt omnino quantum potest prætereat ibi, Cæsarem inter indignationis imperum non desuisse Lutheri perfidiam toties execrari, debitamque Pontifici obedientiam & obsequium profiteri, eiusque auctoritati tribuere conuocationem Concilij. Quæ certè sensa in eo rerum statu, nec ex cæca animi affectione, nec ex adulatione suis commodis inhiante enasci poterant.

1526.

terant. At deinde progressus, ut homini mos est, à narratione ad commenta, pronuntiat, eos qui viuendi agendique rationem ad aliorum exempla, & præsertim potentiorum dirigunt, quique à Cæsaris gestis in Germania & alibi, arbitrabantur eum conscientia impulsu fauere Pontificatui, offensionis plenos hæsisse ad eam repentinam mutationem; præcipue verò ad ea quæ scripserat, *Se occlusisse aures honestis Germaniæ precibus, ut Pontificis gratiam demereretur. Homines verò sagaciores iudicare, Cæsarem non satis consideratè tantum arcanum diuulgasse; quod inde occasionem plerisque dederit existimandi, cultum & obseruantiam quam Pontifici detulerat, fuisse quamdam artem regendi, pallio Religionis obiectam.*

Animi perturbatio sic hominem exagitat, ut non mentis modo, sed oculorum etiam aciem peruertat. Vbinam in hisce literis Cæsaris reperire licet, huiusmodi vocem, *honestis*, adiunctam precibus Germaniæ, quibus aures occlusisse se dicat? Vbinam vocem aliam, *necessarias*, quam vocem paulò antè refert Suauis, ut epithetum in usdem literis à Carolo datum precibus Germaniæ in Spirensi Conuentu? Reperitur quidem semel epithetum *importunas*, ut memorauimus; quod prorsus oppositum sonat. Vbinam unquam asserit Cæsar, se quidquam egisse, *ut Pontificis gratiam demereretur*? Affirmat ipse, prorogationi Concilij se consensisse *ex obseruantia in sacrosanctam Sedem*. Spirensis Conuentus ab eo interdictus, appellatur ibidem *Conciliabulum*: Lutherum ut *impium & insanum* abominatur. Vbinam demum est hoc euulgatum arcanum, *quo plerisque data est occasio existimandi, cultum ac reuerentiam eousque Pontifici exhibitam, fuisse quamdam artem regendi, pallio Religionis obiectam*? Quia Carolus in ipso simultatis æstu, quo agitatus tamquam à suspecto iudice à Pontifice ad Concilium prouocauit, in dubium haud vocauit eius falli nesciam auctoritatem in controuersis Religionis morumve; sed solum in quadam facti quaestione, ad res profanas spectante, inter Cæsarem eiusque aduersarios; in qua Pontifex errori erat obnoxius: quamquam reuera inde non conficiatur, cum in hoc decisioni Concilij subiici, cum etiam Concilium in controuersis facti, negotiisque politici æquè possit errare. Multoque minus inde sequitur, Cardinalium esse munus cogendi Concilij, à Pontifice abnuat: quippe cum hi auctoritatem indubitanter obtineant à Pontifice, non à Christo, deficit in iis quæcumque titelli species, quò valeat eorum Senatus quantulacumque in re præesse Pontifici. Tametsi ergo Cæsaris in eo petitio nullo nixa fundamento esset, & proposita vel ad deterrendum Clementem, vel

mor.

more indignantium, qui per impetum iracundiæ de re qualibet aduersario litem intentant; tamen ne minimam quidem labeculam simulatæ Religionis, animique politici magis quam Catholici præ se tulit. 1526.

CAPVT XIV.

Bella inter Pontificem & Cæsareos. Pacta inter eos inita, ac soluta; quo tempore Roma bis expugnata & direpta, & Pontifex captus.

- 1 **P**ontifex cum Cæsaris administris concordiam composuerat. Præ ceteris eam promouerat Pompeius Cardinalis Columna; qui stipulationis die Sacris operatus in Templo SS. Apostolorum, suis in ædibus, templo contiguus, solemni exceptit conuiuio Pontificem, Cardinales, ac Principum Oratores.
- 2 Sed cum ea pacta rata non fuissent à Cæsare habita, nisi cum quibusdam exceptionibus à Pontifice repudiatis, hic verò cum aduersariis iniisset tœdus; Pompeius, post aliquam tergiuersationem maluit suæ familiæ, quàm suæ Purpuræ partes sequi, cœpitque suis in oppidis pro Cæsare militem comparare. Pontifex, cui satis erat Sfortiam in Principatu reponere, & cui uti erat sumptus grauis, ita bellum odiosum, quod auro magis quàm ferro conficitur, neglexit, ut id temporis poterat, Columnios opprimere, & contra Gilberti primarij Consultoris sententiam cum iis conuenit, ut Pompeius, ac reliqui illius familiæ desisterent à delectu militum intra Pontificis ditionem; quod si Cæsari deseruire luberet, in Regnum Neapolitanum abirent. Verùm seu ex ambitione Pompeij, sperantis se defuncto Pontifice per suæ factionis studia Vaticanum Solum ascensurum; seu ex arte Hugonis Moncada, Cæsareorum militum ductoris, cui datum fuerat negotium ita Pontificis implicandi, ut Cæsarianis in Insubria molestiam afferre non posset, à pactio-
ne recessum: & ambo clàm exercitum Duce Moncada ad Urbem usque mœnia perduxere, à Pontificiis nec detecti, nec impediti, quippe languidis ac negligentibus ob stipendiorum difficultatem: adeoque cepere pariter ac diripere Leoninam Urbem, ædesque Pontificias ad Vaticanum, compulso Clemente ad Æliam arcem confugere; qui Moncadam ad se accersiuit, duobus è Senatu Purpuratorum datis obsidibus. Hic ingressus, redditisque Clementi diademate, aliisque Pontificiis ornamentis è prædatorum manibus, flexis genibus factum excusauit, sui muneris necessitatem cau-
fatus.

1526.

* Ex relatione Contiliori.

fatus. Inde, inuito Pompeio, inducias cum Pontifice his conditionibus iniit: Vt ab Infubria Pontificias copias ille deduceret, & Columniis veniam impertiret. Sed mox Pontifex, reuocatis exercitus sui Ducibus quò pacta perficeret, seque armis communitum animaduertens, censuit pactioibus haud se teneri; tum quòd eorum aliqua nec à Cæsarianis seruata fuerant, tum quòd Columnii in nouum delictum reciderant. * Quare iussit fisci procuratorem in Senatu adesse 7. Nouembris, ac petere vt contra illos, eorumque asseclas ageretur ex iure, tamquam è pactioibus delapsos, propter eà quòd præterito Septembri in variis Vrbs locis affixerant edicta, Ecclesiastica libertati aduersantia; multas conscripserant literas, quibus Sedis Apostolicæ ciuitates, populi que Romani Magistratus ad perduellionem sollicitabant, aliasque præterea literas ad varios Principes, Pontifici contumeliosas. Hic Procuratoris petitionem admittit, iussitque eos legitimam commonitione citari; ad quam, vt mox dicemus, Neapoli Pompeius acerbissimè respondit. Vnde Pontifex eò magis exacerbatus, 21. Nouembris, post elapsum diem iure præscriptum, sententiam protulit in Columnios vt læsa Maiestatis reos; Pompeio Purpuram abrogauit, eorumque pagos directioni concessit.

Sed consilium ardentius quidem quam cautius minimè comprobauit euentus. Cardinalis primò commonitionem, dein sententiam despexit, acerbisque Cæsaris literas, ad Clementem eiusque Senatū scriptas, typis euulgandas curauit, publicisque libellis Romæ affixis, ad Concilium prouocauit, Spiræ, vt ipse dicebat, celebrandum. Non quòd verè tunc ageretur de conuocando ibi Concilio, sed quoniam in commemoratis literis, vt expositum est, aiebat Cæsar, se ex obseruantia in Romanam Sedem prohibuisse Spiræ Conciliabulum, vrgebatque altera ex parte, vt cogeretur Concilium, seu à Pontifice seu à Senatu Purpuratorum; quod si neglexissent, ipsum per se remedium adhibiturum. Hinc Pompeius rei fortasse haud plenè conscius, aut minas speciosius obuoluens, per nouum Conuentum Spiræ verè habendum, ad Concilium Spiræ celebrandum prouocauit; perinde ac si Cæsar mutato consilio ibi cogere meditaretur: adeoque simul ita ostendebat, se non prouocare ad Concilium merè possibile; simul timorem Pontifici iniebat quòdam machinà non imaginarià, sed imminente, quæ tamen non alio quam enarrato nitebatur fundamento: ea que propter Suauis, qui rem hanc minimè percepit, fatetur à se numquam fuisse còpertum, quidnam ageretur negotij in conuocando Spiræ Concilio Roman

4 Roman interea rediit, unde à Pontifice missus ad Carolum fuerat, Franciscus Quignonus, qui tunc ab Angelis dicebatur, Minorum Generalis Minister, & cum eo Casar Ferramusca: hi literas à Casare humanissimas suâ manu scriptas deferebant, quibus Pontifici testabatur, sibi esse in animo cum eo reconciliari. Commissa Quignonio mandata hæc fuere: Cuncta Pontifici restituenda, tamen pessumdatam Pontificiam ditionem, ubi esset regressus, offenderet: Casarem nec sibi nec fratri suo ullam velle accessionem fieri, ne vnus quidem vlnæ telluris Italicæ: Sfortiæ causa committeretur Iudici à Pontifice ac Casare ad id destinato; & si probaretur innocens, Principatus illi restitueretur; sin autem reus, Borbonio concederetur: In Italia pax haberetur: Regi Galliæ si redderentur, persoluto, quod ab ipso offerebatur, libertatis pretio. His conditionibus confestim Pontifex assensus est, vt qui molimina Insubriæ cernebat minus prospere procedere, ac supra modum à sumptibus periculisque abhorrebat.

1526.
1527.
* Vide de hac re etiam Lucâ Waddingum. tom 8. Anagninum.

5 At Casaris in Italia Ministri alias pactiones Pontifici grauissimas adiecere: quocirca cum pax componi non posset, Clemens voluntate Casaris fretus, sibi per literas significatâ, inducias suis rebus perincommodas confecit, interuentu Lanoia, Proregis Neapolitani: atque quò cautiùs ageret, voluit & à prædictis Caroli Nuntis, & à Borbonio, copiarum Casaris in Insabria Duce supremo, reddi certior, satifne foret cum Prorege sibi conuenire, an opus esset seorsum quoque cum Borbonio pacisci. Et quantum idem asserit inter mandata Farnesio tradita, responsum est ab omnibus tamquam certum, pactionem cum Prorege satis futuram.

6 At verò Casareus exercitus apud Insabres elatus victoriis, stipendiorum penuriâ contumax, insensus Pontifici, quippe magna ex parte Germanis hæreticis conflatus, ductore Georgio Franspergio, acerrimo Lutherano, atque ipse etiam Borbonius supremus illius imperator, sancitas cum Lanoia inducias recusarunt. Cum autem non auaritiæ modò, sed ne fami quidem satis pabuli suppeteret in Insabria, per ipsos deuastata potius quàm debellata, spe Romanorum opum alebantur, quæ re ingentes, vulgi tamen (vt assolet) opinione in immensum excreuerant. Ita indigentia simul & auaritiâ stimulati, commeatum transitumque præbente Ferrariæ Duce, cui depressio Pontificis satis placebat, supremum sibi ius in Mutinam Rhegiumque tribuentis, Romam versus per Ecclesiasticam ditionem magnis itineribus contenderunt.

7 Fœderatorum copiae ad Pontificem tuendum languidissimè processerant,

1527.

cesserant, tum quod in ea virium imbecillitate militum Præfeci magis suarum rerum in Insubria satagebant, tum quod animum Clementis ad eod pacis avidum intelligebant, ut Nuntium in horas expectarent compositæ inter illum ac Cæsarem pacis, vnde ipsi colati auxilij operam perdidissent.

Pontifex in huiusmodi angustiis deprehensus, quod in fœderatis ardorem ciceret, nouum cum eis fœdus stabiliiuit, quinto vel sexto ante suas ærumnas die, at sine fructu. Nam Cæsariani, nullo per vias obice retardati, Romæ verò modicam naçti propugnatorum vim, minusque consilij, Orbis Christiani Regiam expugnarunt, ac diripuerunt, nihil planè parcentes sanctitati seu vasorum, seu locorum, seu graduum, seu professionum, nihil ætatis vel sexus innocentæ, nihil denique factionis amicitia, quando Hispani quoque Cardinales nihilo mitius quàm reliqui accepti: tantaque vbiq; immunitate sauitum est, ut vel in Turcarum diripienda Regia nimis barbara crudelitas illi par haberetur. Verumtamen neque Franspergius eo spectaculo frui potuit, cuius auiditate captus è Germanus descenderat, oppignerato etiam patrimonio, quò milites quibus præerat conduceret, secum etiam laqueum gerens auro illitum, Pontificis gutturi ab eodem impiè destinatum: neque Borbonius nefasta victoria superstes fuit. Prior enim paralyti correptus, necesse habuit Ferrariam deduci morbo coactus, antequam exercitus Romam perueniret: alter verò in ipso ingressu ictus plumbeo globo minoris tormenti, animam efflauit infelix perduellis in duo suprema Capita, quæ in terris erga ipsum Dei vicem obtinebant. Pontifex cum in arcem confugisset, nec satis virium ad resistendum haberet, Aurantio Principi, qui Borbonij loco exercitui præerat, se dedit; ab eo autem non solum arctè, sed acerbius etiam habitus in custodia.

Expectabatur interea quid Cæsar de ipso Pontifice decreuisset. Ille tam grauis & inopinatæ rei nuntio anceps hæsit. Hinc horror eius animum occuparat, ob innatam Religionem, offensionemque generis Christiani: hinc consumptâ victoriis pecuniâ, nulla ipsi occurrebat ratio, quâ milites, ob merita nec soluta stipendia querulos, in officio contineret, nisi pretio redimendi captiui. Intelligens præterea, libertatis beneficium longè impar offensionis gratiati futurum, timebat à tanto hoste libertati reddito parè inuicem vindictam. Quapropter facinus quidem execratus, festiuam Aule speciem ob natum filium in vestes lugubres commutauit, sed copiarum Ducibus iniunxit, ut eâ ratione Pontificem liberarent, qui super-

stipendia militibus debita perfoluerentur, sibi que cautum foret, ne 1527.
quid ex ea indulgentia detrimenti esset passurus.

10 Hæc ambigua Cæsaris mandata, tamen si honestiorem ad sensum traxerint pro auita generis magnanimitate Columnij, qui Patriæ cadaver inter palmas deplorabant, simulque angebantur inultâ supremo ipsorum Principi tam enormis ignominia notâ; inhumaniore tamen subtilitate ea sunt interpretati & executi Duces Cæsariani: adeoque plures menses in custodia Pontificem habuere; nec inde liberum dimisere absque ingenti auri vi, multisque arcibus acceptis ab eo, tamquam pacis obsidibus.

11 Verum illi exercitui execrandis frui spoliis non licuit, cum penè totus absumptus pestilentia satis breui perierit. Moncada verò, præcipuus mali auctor, ac medicinæ submotor, paulò post infelicitè clausit diem, in prælio nauali vndis absorptus. Hoc pacto noluit Deus, vt victi calamitas in victoris prosperitatem abiret.

Guicciardinius lib. 19.

12 Nihil diligentia prætermiserat Castilioneus, Nuntius, in Cæsaris mandatis pro libertate Pontificis sollicitandis: & præter priuatim adhibitos apud Carolum deprecatores ex Hispaniæ primoribus, tam Ecclesiasticis quàm laicis, * curauit etiam, vt Episcopi lugubri amictu vnâ supplices adirent Cæsarem, enixeque peterent ipsorum Capituli libertatem. Sed hæc officia ex sententia satis progressa vbi Aulæ Cæsareæ comperta, sunt illico interturbata, ceu quædam species ordinis nimis commoti.

* Literæ Nuntij Burgis ad Clementem, 16. Decembris 1527. in 1. tom. Liter. ad Principes.

13 Postremò, post eas retardationes, quibus Hispanica consilia suos concipiunt fœtus antequam pariant, præsertim in summis negotiis, efficacia Cæsaris mandata Romam deuenere. Per hæc, operâ in primis Pompeij Columnæ, iam à Pontifice in gradum pristinum reuocati, in pactiõibus cum Cæsareis, & Generali Ministro

* Nō vltimâ Octobris, vt narrat Guicciardinius.

* 26. Nouembris anno 1527. solenni stipulatione composita pacificatio, subscribentibus hinc Pontifice & Patribus Purpuratis; hinc Moncadâ iam Neapolis Prorege, & memorato Minorum Præsidi Generali (qui acceptâ postea à Clemente Purpurâ, Cardinalis S. Crucis est appellatus) ac Petro Veirâ, Cæsari à Cubiculis, quem ad hoc miserat Carolus, cum literis etiam ad populum Romanum, sensum doloris præ se ferentibus, simulque consolationem ac promissa præbentibus.

* In Tabulis Vaticanis, collectis à Contiloro, in libro cui titulus est, *Historia pro Concilio Tridentino*, pag. 5.

14 Summa concordia erat: Cæsarem ægrè tulisse, arma in Pontificem & Urbem illata, ceterasque vexationes, quibus Pontifex variisque Cardinales ac Præsules affecti fuerant. Exercitum sine duce, sine lege, propriaque cupiditate compulsam ea omnia perperasse,

Pars I.

Cc

trasse,

1527. trasse, non solum ignaro, sed inuito Cæsare; cui semper in animo fuerat, Pontificem tamquam Patrem reuereri, ac tamquam Christi Vicarium venerari; adeoque ad primum indigni facinoris nuntium mandasse, vt comprehensa quantum fieri posset licentiâ, pristina dignitas Apostolicæ Sedi, non in Sacris modò, sed in profanis etiam redderetur. Cùm autem nihil ipse optaret ardentius, quam inter Christianos pacem, communem in Turcas expeditionem, & Ecclesiæ solatium atque concordiam, ad quæ supra cetera condicere videbatur Vniuersale Concilium; idcirco illud in primis statuendum, vt Pontifex sacrumque Collegium omni studio ac fide Christianorum pacem conficiendam curarent, ac præterea, quò refloresceret Ecclesiæ, Lutherique heresis extirparetur, Generale Concilium indicendum *cum debitis* (vt aiebat) *& legitimis modis, & loco debito, & cum earum rerum obseruatione, quæ iura exposcunt, omnia quæ fieri posset celeritate:* Vel certè, vt Pontifex ac Patres pro viris Principes compellerent tam ad pacem conficiendam, quam ad Concilium congregandum.

Haud equidem miror, hanc conditionem, à me in tabulis huius concordie perlectam, ab aliis Historicis prætermittam fuisse, tamquam rem minùs spectantem ad præcipuum ipsorum argumentum: at è contrario hoc silentium in Suauis arguit nimis mutilam rerum notitiam; quippe qui dum alia peculiaria recenset, quæ tamquam parerga ab eo inferuntur historiæ; de hac re, quæ solum ad ipsius institutum pertinebat, nihil mutit.

C A P V T XV.

Quid apud Pontificem Rex Angliæ tentauerit, quò matrimonium suum irritum declararetur. Et Campegiij Legatio.

1528.

Egressus ab arce Pontifex, Urbem Veterem adiit, situ minutissimam, & bidui itinere Româ distantem. Eò ab Henrico Anglorum Rege Legati aduenere, summa quæque pollicentes, sed vnâ rem grauissimam postulantes. Henricus, vt diximus, secundo loco natus maiorem fratrem habuit Arcturum Principem. Huic pater Henricus Septimus (non Odoardus, vt fallitur Guicciardinus) nuptui dedit Catharinam, Ferdinandi & Isabellæ Regum Catholicorum filiam, & sororem natu minorem Ioannæ Caroli V. matris. Sed intra paucos menses extincto Arcturo, Rex Angliæ impetrato Ferdinandi consensu, & à Pontifice de-

Guicciardinus lib. 18.

l^{ro} Secundo legis Ecclesiasticæ solutione, eandem Catharinam Henrico Secundo filio, ad quem primi iura deuenerant, matrimonio iunxit: nuptiæ tamen non nisi post mortem patris à sponso peractæ. Multiplex ex his virilis proles suscepta, sed nulla infantiam transgressa; femina solum superstes fuit Maria nomine, quæ aliâ tempestate, vt narrabimus, Angliæ Regno potita nupsit Philippo Secundo, Caroli V. filio. Hæc ergo Maria, quippe successioni proxima, Princeps Walliæ à parente dicta est; qui titulus eam sonat dignitatem in magna Britannia, quam in Gallia nomen Delphini. In Catharina verò Henrici coniuge cuncta illa prælucebant decora, tam Regiæ quàm Christianæ præstantiæ, quæ ad amorem venerationemque sibi conciliandam plurimum valent. Atque is erat Regiæ familiæ status.

- 2 Apud Regem magistri potius quàm ministri partes agebat Thomas Volseus, qui ex humili ortu, ingenij vi, artisque subtilioris industriâ, Regis gratiam, rerumque administrationem aucupatus, ad summos gradus ad eum enisus fuerat, vt Henricus magni Cancellarij potestatem, potissimamque in Anglia Eboracensis Ecclesiæ dignitatem in eo collocarit, tum Vaticanæ Senatus Purpuram, ac demum in vniuerso Regno Legati à Latere auctoritatem eidem obtinuerit.
- 3 Hunc hominem, quippe supremum regionum consiliorum arbitrum, Cæsar aliquamdiu perhonorificis scribendi formis est profectus; cuius nimium intererat Anglum sibi coniunctum præstare inter durissima certamina cum Galliæ ceterorumque æmulorum potentia. Sed diminuto periculorum metu, diminuta pariter honoris officia: quod Volsei animum acerbè commouit. Ea de causa (nisi fama malignè obstrepat) ex acutâ mentis acie magnum quiddam moliri cœpit, tum quò Henricum à Cæsare extra omnem reconciliationis spem seiungeret, tum quò cum illius hostibus coniungeret, tum etiam quò de suo Rege simul ac natione benè mereretur. Venit itaque illi in mentem, quo tempore Legis Ecclesiasticæ solutio fuit impetrata, vt Henrico nuberet Catharina, dubitatum fuisse prius Alexandri VI. ætate, postea Iulij II. an per Summum Pontificem id liceret; cum Diuina Lege cautum sit in Leuitico, ne frater alterius fratris turpitudinem reuellet, & Ioannes Baptista Herodem corripuerit, ob iunctam sibi sui fratris vxorem.

Vide Sande-
rum de
Schismate
Anglicano,
Spondanum,
aliisque Hi-
storicis il-
lius ætatis.

- 4 Sed ad hæc perspicuè responsum. Etenim, vt maritalis coniunctio inter Catharinam & Arcturum intercesserit, quod & ipsa pernegabat, & validissimæ coniecturæ refellebant; obiurgatio Præcursoris in eum recidebat, qui veram fratris sui viuientis adhuc

1528.

vxorem sibi copulauerat; & Leuitici prohibitio in eam sententiam trahi nequit, cum in Deuteronomio iubeatur frater excitare semen fratris demortui. Præterquam quòd, utcumque res esset, hæc secunda Lex, quippe posterior, priorem aboleret, palamque faceret alteram non esse inter naturæ verita & immutabilia, sed inter iudicialia, quibus ille solum populus, non item Christianus obstringeretur. Quod si hoc naturæ lege interdictum esset, Patriarcha Iudas Onæ filio minimè præcepisset, uti sibi connubio iungeret Tamarim, viduam ex obitu maioris natu fratris. Nihilominus disputationes tunc habitæ super ea re pro ingeniorum varietate in opinando, ambitioneque non minùs implicandi difficultates in enodi negotio, quàm in complicato soluendi, opportunitatem obtulere Volseo exfuscandæ controuersiæ; in qua sperabat habiturum se tunc Doctores Anglicos tam procliuos ad improbandas tamquam irritas eas nuptias, quò Regi morem gererent, ac virilem eidem sobolem patriæ verò Principem ibi natum conquirerent; quàm procliuos fuerant ad easdem comprobandas, cum Regi Regnoque erant acceptæ, quò Reginam obtinerent omnibus prærogatiuis inclutam, adeoque cunctis optabilem. Spem etiam conceperat, per eam opportunitatem Regis animum alliciendum ad nouas nuptias cum Francisci Galliæ Regis sorore, Alençonij Principis vidua, suæque operâ Gallicarum omnino partium euasurum.

Idcirco sub specie religionis cum Regis Confessario differret de irritato matrimonio Regis, & quâ consilij quâ potentia auctoritate hominem adduxit, uti rem secum concorditer Henrico proponeret. Iussu deinde Regis quæstione occultissimè exagitata, nec deerat, uti semper accidit, ex Theologis & Iurisconsultis, qui eius voto sentiret. Hinc Volseus persuasit Episcopo Tarbiensi (quò paulò post sacrâ Purpurâ ornatus est) tunc à Rege Gallorum in Angliam Legato, ad nuptias Mariæ Henrici filia, cum Aurelianensi Duce, Francisci secundo filio deposcendas, ut priùs improbatum tamquam irritum Catharinæ connubio, nouum suggereret cum Alençonij vidua; quod facilius videbatur, essetque accommodatum ad Anglum à Cæsare firmiter abalienandum.

Rem Tarbiensis ita perfecit, ut Henricus in Galliam Volseum miserit, vulgò dictum ab Episcopatu *Cardinalem Eboracensem*; publico quidem nomine, ut iunctis cum eo Rege viribus, Pontificis liberationem consequeretur, at cum occulto mandato, ut communi nomine Pontificem vrgerent, ad declarandum irritum connubium cum Catharina, utque nouæ Regis nuptiæ firmarentur cum Margi-

Sanderus in
libro 1.
schismatis
Anglicani,
& Spödanus
ann. 1528.
num. 8.9.
10.

Margarita Alençonij Ducis vidua, & Francisci Regis sorore; 1528.
non autem cum Renata Ludouici XII. filia, vt narrat * Guic.
ciardinus. * Lib. 18.
citato.

7 At iter facienti adhuc Volseo superuenere ab Anglo mandata,
vt cetera quidem perficeret, sed abstinere à noua coniugis designa-
tione. Hinc ille satis gnarus arcanorum Henrici, atque ingenio
acer, id quod erat suspicatus est; sed emissum iam à se telum tem-
pori retinere non potuit; quod & Regis & patriæ salutem, & prop-
riam ipsius fortunam lethaliter vulnerauit.

8 Henricus, vt erat molli animo & effeminato, adeoque indul-
gens libidini in se dominantem, ardentem id temporis deperibat quam-
dam ex Aulæ puellis, Annam nomine, Thomæ Boleni ex equestri
ordine filiam. Illa verò, quàm solers in adeo præcelsò amatore ille-
cebris inescando, tam ambitiosè studens, eum sui corporis idolo-
latram, non dominum detinere, numquam suimet copiam Regi
consensit, quam aliis amatoribus sibi placentibus sui satis prodiga
largiebatur: sicut fama vulgauit, sumptumque postea de illa tam-
quam impudica supplicium persuasit.

9 Statuit itaque Rex, Regiæ Coronæ pretio, cum aliter non lice-
ret, eam coëmere, inductoque Francisco Rege, vti secum vnà apud
Clementem rem vigeret, ac dissimulato quò collimabat scopo, suis
apud Pontificem Oratoribus impensissimè demandauit, vt nego-
tium strenuè promouerent. De Clementis voluntate summa quæ-
que, nec temerè, sibi pollicebatur. Nemo siquidem ex Christianæ
Reipublicæ Principibus animum præ se tulerat vel constantiorem,
vel beneuolentiorum in Pontificatum, eumque Pontificem. Cete-
ros Principes, vtpote suamet commoda in Italia spectantes, &
priores Pontifices, & Clemens sæpè tamquam hostes, semper tam-
quam suspectos habuere. At verò Anglus, cupidus ne suorum æmu-
lorum opes auergerentur, atque ab omni erga Pontificem æmulatio-
ne in rebus profanis liber, semper quàm officii quàm armis eum susti-
nuerat; adeo vt Clemens in quibusdam ^a Commentariis à me per-
lectis testatus fuerit, se cum eo Rege tum ex animi beneuolentia,
tum ex acceptis beneficiis summopere esse coniunctum. Postea ve-
rò dum carcere clauderetur, non solum Rex per armatas preces ac
denuntiationes ^b eius liberationem apud Carolum sollicitare stu-
duit; sed per pecuniæ subsidia illum adiuuit. Erat insuper in Cle-
mente cicatrix nondum satis obducta acerbissimi vulneris à Cæsare
infecti, ex quo minùs difficilis videbatur ad peragenda quæ Carolo
displicuissent. Præterquam quòd Henricus, ad abstergendum no-

Sanderus
lib. citato.

^a In capitu-
lis pacis
cum Prore-
ge post Ti-
cinense præ-
lium.
^b Gaspar
Contarenus,
Venetus Le-
gatus, post-
cà Cardina-
lis, in rela-
tione suæ
Legationis
contenta in
lib. 63. In-
structionum
ad Concil.
Trident. in
Tabulario
Vaticano.

1528.
Gulcear.
dinus lib. 78.
& Sanderus
lib. 1.

uæ à Cæsare iniuriæ metum, * Clementi quatuor millia peditum ad custodiam obtulit, ære suo conducenda.

Per hanc ergo fiduciam ex Pontificis propensione, Rex illi iussit per suos Oratores exponi, se in eo connubio conscientie aculeis punigi, ex iis quæ sibi fuerant explorata per viros doctissimos ac pios suæ ditionis. Et quamquam sibi licuisset, ibidem à Iudice ordinario rei declarationem exposcere; tamen ne sententia Christianis nationibus videretur ex timore seu assentatione potius, quam ex iustitia prolata, Pontificem obsecrare, ut eam causam committeret in Angliâ duobus Legatis Pontificiis, Cardinali videlicet Eboracensi, qui aderat ibi Legatus à Latere ac Primas illius Regni, & Cardinali Campeggio, qui sub Leone ibidem pariter legationem obiuerat.

* Vide in libro Literarum ad Principes, Epistolam Sangæ ad Gambaram, 19. Febr. 1528.

Hæc Regis petitio (quantum coniecturâ ducor) Clementi profusè improvisa non accidit. Etenim aliqua mihi sunt iudicia, Cæsarem scilicet, cum sibi suboluissent occulta Regis consilia, iniunxisse Ministro Generali Minorum, postularet suo nomine à Pontifice, adhuc in arce detento, ut pro potestate caueret, ne quid de huiusmodi diuortio tentaretur; Pontificem verò, ubi primum liber dimissus, dedisse negotium Gambaram, suo apud Anglum Nuntio, ut quid ea de re ageretur diligenter peruestigaret.

Clemens, tamen si rem arduam animaduerneret; tamen torrensus angustus, ausus non est huiusmodi Patronum de se tam benemerentem, præsentem repulsâ atrociter vulnerare; sed studiosissimis verbis benignè promisit, quidquid sibi in eo liceret, Regis gratiæ se perfecturum; simul ad rem discutiendam Purpuratos aliquot, aliosque viros doctrinâ præstantes delegit, qui nec prætensa irriti matrimonij argumenta comprobarunt, neque causam in Angliâ cognoscendam censuerunt.

Hoc posterioribus Oratoribus Anglis durius videbatur, adducuntur omnium causarum exempla, quas per ordinarios cuiusque regionis Iudices decidi licet. Nec obstare in præsentia suspensionem, quâ posset commoueri Regina, ne quid iniuste pateretur; quippe, ut aiebant, adeo ab humanis affectionibus animi libera, adeoque per precum assiduitatem, sui que afflictationem diuinis rebus addicta erat, ut libenter sacrarum Virginum Claustra subitura videretur, ut ibi soli Deo viueret.

Cum autem intelligerent Oratores, ob rationes à Cætu Pontificis adductas nimis arduum esse, Catharinæ nuptias tamquam iure Diuino interdictas iudicatum iri, propterea quod in eo iudicio falsum

falsum dogma inuolueretur Diuinis Literis repugnans, Iuliique II. iudicium redargueretur, aliò confugere; & per fucatas rationes conati sunt, solutionem Legis Ecclesiasticæ à Pontifice impetratam prætereundam tamquam subreptitiam. Et quamuis singulæ leuiore viderentur, cum tamen nulla inde confurgeret nouitas vniuersalis doctrinæ, Clemens ex noui cœtus Cardinalium ac Theologorum sententia satius existimauit, rem Legatorum conscientiam permittere, sed accedente Catharinæ consensu. Considerabat quippe, si ea consentiret, licere illis fortasse ad publicam Regni adeo benemeriti utilitatem reipsa agere, ad normam opinionis quamuis minus probabilis, ex theoricis rationibus.

15 Legatum itaque in Angliam nominauit Campeggium, Regi acceptissimum, qui præter veterem cum eo consuetudinem, ex eo Regno reditus percipiebat Sarisberienfis Ecclesiæ sibi collatæ: causam illi vnâ cum Eboracensi Cardinali demandauit. Quare ad Regem Galliarum scripsit, se pro summis beneficiis, quibus Henrico se agnoscebat obnoxium, quæcumque tandem obstacula rei peragenda remouisse, præsertim quòd intelligeret eam uti propriam ab ipso pariter haberi: neque quidquam posse duobus huiusmodi Regibus à se negari: postremò vtrumque rogare, ut ipsi vicissim vrbes Pontificias, inter calamitates suas à Venetis occupatas, sibi restituendas curarent.

16 Tria Clemens Campeggio mandauit. Primum, ut omni conatu studeret coniugibus ad pristinam beneuolentiam reuocandis. Quod satis ostendit, neutiquam optasse Pontificem vlcisci Cæsarem, uti literis tradiderunt quidam ex iis scriptoribus, qui veri arcana ignorant, quod credibilis est venditant populo, sibi persuadendi, cunctis in hominibus ea inesse sentia, quæ in seipso experitur. Secundum, vbi nulla reconciliatio esset sperabilis, suadere niteretur Reginæ, ut inter Sanctimonialium Claustra se reciperet, ad vitam in tuto collocandam. Quòd si neutrum processisset, tertio imponebat, ut rem protraheret, ea beneficia præstolaturus quæ tempus parere confuevit, nec Iudicis vmquam personam assumeret pro Tribunali.

17 Noui equidem, Guicciardinum, quem postea complures, ac præsertim Suauis, secuti, referre: Traditum fuisse Campeggio diploma, quo Regium connubium irritum declarabatur, eâ gratiâ, ut Regi latenter ostensum, beneuolentiam erga Pontificem eius in animo foueret: sed iniunctum Legato, ne illo prius vteretur, quam à Pontifice discretè imperatum fuisset, quod diploma postea an. 1529. nullum

Viterbio
29. Iunij
ann. 1528.
in 2 tom.
Liber. ad
Princip.

Sanderus
lib. 1. & Epist.
Sanderus
à Senatu
Pontific. infra
citanda.
Iouius.
lib. 27.

Guicciardinus
lib. 29.

1528.

iussu Clementis per hominem certum ad Campeggium delatum, combustum Henrico indignante. Verum hæc narratio nec ex auctoritate, nec ex similitudine veri fidem meretur. Non quidem ex auctoritate; quoniam Guicciardinus, qui primus illius auctor extitit, & in quo minus abesset à probabili huiusmodi arcani notitia, se prodit parcissimè conscium huius rei; ut qui non modò labitur, asserendo nouas Henrici nuptias agitari cum Renata Ludouici XII. filia, quod iam obseruauimus, sed tamquam indubitatum ponit, maritalem Catharinæ cum Arcturo copulam, quæ semper tamen constanter est pernegata; & in literis Pontificiis, facultatem ad nuptias cum Henrico indulgentibus, expressa cum particula *forfitan*, quò magis cautum foret, & omnis dubitatio rata facultatis amoueretur. Affirmat pariter, ex Catharina & Henrico vnicam virilem prolem exortam; cum tamen ea multiplex fuerit. Ex altera parte, Sanderus & Risthonus, Anglicarum rerum scriptores non minus copiosi, quàm edocti de transacto negotio, ne minimum quidem vestigium rei tam memorandæ suis in paginis reliquerunt. At veri dissimilitudo liquet ex pluribus: Primò; cum Legatorum nomine sententia fuisset pronuntianda, quònam Pontificem decuisset causam per suum diploma decidere? Secundò; quo pacto potuisset hoc diploma pro iniusto & irrito non haberi, ante discussam legitime causæ quæstionem, ante auditas partis alterius rationes confectum? Tertio; nonne idem meliùs obtinuisset Pontifex, traditis priuatim mandatis Campeggio, Regi clam patefaciendis, per quæ eiusmodi sententiam ferret? Quarto; Clementis ingenium in primis cautum, quis vniquam non temerè credat citra vllam necessitatem fuisse adductum, ut diploma tanti momenti signaret, mitteret, regi què inspectandum mandaret, qui tum arte tum vi potuisset eo potiri, & confestim quod ardentè optauerat adipisci, cum immenso Pontificis pudore atque infamia? Postremum; comperio, post abitum Campeggij ab ea legatione, mutua in rebus aliis literarum ac fiduciæ officia inter eum & Henricum intercessisse, quod minimè contigisset, si per eam occasionem offensum illi tantum Henricus gessisset.

Suavi tamen sua debetur excusatio, quòd intento semper animo ad Pontificem onerandum, scriptorum haud vulgari testimonio adhaerit. Sed maior illi debetur laus singularis modestiæ ab Henrico Rege, cuius libido in eius repudio, propter nuptias tam abiectas, à reliquis omnibus vituperatur, ab eo tantummodò illibata præteritur. Hic auctor maledictorum prodigus, in Pontificem
& Ca.

& Catholicos ad eò inuchitur, vt ne obolus quidem illi superfit, quem hæreticis atque schismaticis impertiat. Alioquin admirationi foret, ab eo inter verisimiles causas, Regem impellentes ad exoptandam primi coniugij solutionem, ne leuiter quidem indicari perditos in Bolenam amores. Enimuerò quòd Suauis reticeat opinionem, per quam Anna Bolena eiusdem Regis filia habita est, non admodum reprehendam. Nec mihi lubet hęc hominem arguere, quòd nihil pariter loquatur de credita inter ipsam ac Regem affinitate in primo gradu, ex præcedente illius commercio cum Annæ sorore; tamen non modò eam enarret Sanderus, sed productis testimonij Cardinalium Poli & Caietani comprobet, Regem occultè impetrasse à Pontifice, vt eo nuptiarum impedimento abrogaretur. Verùm quòd huiusmodi scriptor, qui ex muscarum ingenio semper ad saniam ac putredinem, quamuis pictam, recurrat, silentio obuoluerit insolentiam tam enormis libidinis, quæ vel ipsis hæreticis stomachum mouerit, heroica profectò scribentis moderatio censenda est; cum certè in Vaticana Bibliotheca perlegantur amatorix Henrici literæ ad amicam, in quibus miserabilis peruersio Regis in mancipium apparet. Nec huiusmodi Suauis silentium adscribi potest reuerentiæ in Iacobum Angliæ Regem, cui librum inscribendum curauit. Iacobo enim filio Mariæ Stuardæ Reginæ, cui crudeliter caput abscissum fuerat ab Elisabetha, illius thori progenie, eiusdem connubij memoria execrabiliserat. Quocircà illud conficiatur oportet, perduellionem in Pontificiam auctoritatem id consequi apud Suauem, quod martyrium obtinet apud Deum, cuiusuis noxæ labe detersâ, & pœnâ condonatâ.

CAPVT XVI.

Noua Pontificis cum Cæsare coniunctio.

IAm verò narrationis seriem repetamus. Nullo pacto Clementis ingenio aptari poterat, videri se tamquam auctorem illius sententiæ, quæ Caroli V. materteram dedecorasset, quippe qui callebat optimè commune documentum, numquam ita similitates exercendas, vt nullus reconciliationi locus relinquatur. Et sanè eâ tempestate desiderium Cæsar præ se gerebat contrahendæ rursus amicitix cum Pontifice, quâ eam notam aboleret adhuc inhaerentem sibi ante Christiani generis conspectum. Nec auersum ab illa animum nactus est apud Clementem, prudentiæ magis fræno coercitum, quàm iræ stimulis incitatum. Sed ea est humani iudicij li-

Pars I.

D d

centia,

1528.

a Literæ ar-
canis notis
datæ ad Ar-
cellum Nea-
poli Nuntiũ,
16. Maij
1529. in
2. tom. Li-
ter. ad Princ.
B. 9. Februa-
rij 1528. in
eodem libro.
c In citatis
Literis ad
Arcellum.

d Literæ
Sangæ ad
Gambaram
Nuntium in
Anglia Vr-
be Vetere,
9. Februar.
1528. in
lib. 2. Liter.
ad Princip.
e Burgis
27. Nouem-
bris 1527.
eodem li-
bro.

f In Epist.
cuius inci-
piunt est, Li-
teras non
habeo, in
2. lib. Liter.
ad Princ.

centia, vt vtrumlibet in ea deliberatione consilium capesseret, vel iræ commotioni, vel commodi cupiditati tribuendum fuisset. Maluisset ille quidem a neutro propendere; quod optimè congruere arbitrabatur idonei pacificatoris muneri, quodque visum est iniuncto à Cæsare pariter comprobati. Atque in hanc sententiam respondit hinc Longeuallio Vrbe Vetere, b ipsum ad Gallorum Anglorumque partes acriter stimulanti; hinc Nuntio Neapolitano, c Protegens amicitiam eius nomine suadenti. Duo tamen apud se statuerat Clemens: Alterum, erepta per eos motus Sedi Apostolicæ oppida recuperare: alterum, iustam in Italia pacem firmare; adeoque certum habebat in animo cum aliqua ex factionibus se coniungere, vti ad hæc duo consequenda id opus foret, quod ille satis utriq; testatus est. Verùm Cæsar ex altera parte 3. Augusti anno 1527. cum ab arce Pontificem dimitti iussit, eum vnâ secum Barcinonem inuitauerat, d amplissimè pollicitus, ipsum rerum omnium supremum arbitrum à se constituendum; atque ad primos eius libertatis nuntios ipsi gratulatus est literis obsequentissimis suâ manu conscriptis, e quibus profitebatur, quantum doluisset ereptam illi citra suam noxam prius libertatem, tantum postea lætatum eadem suo iussu ipsi restituta; offerebatque suas omnes vires ad reparandam & ipsius & Apostolicæ Sedis dignitatem, multò impensius quàm ad sua ipsius commoda promouenda; quæ fusiùs erat expositurus vir illi acceptus, quamprimùm à se delegandus: interim verò ipsum orare, ne se abduci pateretur oblocutionibus hominum suis cupiditatibus seruientium. Atque ad hæc confirmanda, eadem postea à Ministro Generali Minorum efficacius oblata sunt. At non idem in æmulis Caroli emicabat ardor. Vnde Sanga, Clementi à Secretis, f ad Campeggium in Anglia Legatum scripsit, Pontificem, cum animaduerteteret fœderatos nullâ ope curare, vt oppida in Prouincia Flaminia à Venetis intercepta, Mutina etiam ac Rhegium à Ferrariæ Duce retenta, Ecclesiæ redderentur, violenter adigi, ne amplius medius & neutrius partis esset, quemadmodum aliquamdiu persisterat, & se persisturum optasset. Proinde inculcabat, vt per officia Henrici Regis Gallus sollicitaretur, quò eius ope Ecclesiæ oppida recuperaret, ne cogeretur in patrocinium Cæsaris sese tradere.

Verùm Gallia Rex, cuius armis improspera cesserat Neapolitana expeditio, nolebat illos Principes irritare, nec nisi filiorum restitutionis satagebat. Pontifex verò suo doctus detrimento, quod ex præoccupato à Gallis fœdere cum Cæsare passus fuerat, illud componere maturauit: eoque potissimum, quòd spectato Religionis ne-
gotio,

gotio, satis intelligebat, quantæ offensionis, quantæ confidentiæ Germanis hæreticis essent diffensionis inter se atque Cæsarem, vnicum in illis Prouincijs Fidei Ecclesiasticæ præsidium. Summo perè quoque Clementem deuinxerant mandata ex Hispania delata à memorato Minorum Præfide Generali, a quippe libera, nullisq; obnoxia pactionibus. Ea erant, vt redderentur Pontifici arces atque obsides, b Cæsarianis traditi in illius ab Ælia arce dimissione, appositis etiam Cæsaris nomine alijs beneuolentiæ argumentis.

a Sont qui volunt eum tunc fuisse Cardinalem: sed oppositum probat VVaddingus anno 1528 nu. 1. & sequentibus.
b Epist. Iacobi Salutati ad Nuntium in Hispania, ... Februarij 1529. in 2. tom. Lit. ad Princ.

3 Adiecit itaque animum Pontifex coniunctioni cum Cæsare. Neque id Italiæ quieti vel statui officiebat, propterea quòd honestioris dignitatis specie Cæsar adducebatur ad aliquid indulgendum Sfortiæ in Pontificis gratiam, tamquam communis Parentis, quàm aliorum Principum æmulorum.

4 Hinc falsitatis arguuntur duæ Suauis criminationes aduersus Clementem: Prior; dum blaterat, anno præterito deceptos ab eo mortales simulato pacis, neutroq; inclinandi desiderio: etenim Pontifex vsque ab initio vtrique partium respondit per eiusdem sententiæ tenorem, cui postea res ipsæ concordarunt, vti liquet ex memoratis Commentarijs, alijsq; eius temporis monumentis. Posterior; dum ait, fuisse antehabitam à Clemente Cæsaris amicitiam, quòd animaduerneret hunc, & non Gallum, opem sibi allaturum fuisse ad Florentiam subigendam. Et tamen constat in conditionibus à Longueallio propositis ad feriendum cum Gallia ac Britannia fœdus, si fortè Cæsar æquam communemq; pacem recusaret, actum quidem de recuperanda Ecclesiæ dititione, sed de subigenda Florentia nihil. Vnde quicumque malignè cauillari non studet, deducere potest, ad priora, non ad posteriora potissimè spectasse Pontificem.

5 Quapropter sub initium Maij Barcinonem misit c Franciscum Schiedum Vicentinum, Episcopum Vasonensem, Pontificiæ Domus Præfectum, sibi fidum & intimum, cum Cæsare acturum: nec multò post 20. Iunij fœdus confectum his pactionibus, vt Cæsariani restituerent quidquid Ecclesiasticæ dititionis occupauerant, darentq; operam, d vt Pontifex vrbes in Flaminia, & insuper Mutinam, Rhegium & Ruberiam recuperaret: sed ex iis pactionibus duæ priores perfectæ, non item tertia.

c Epist. Pontificis manuscripta ad Cæsarem, 7. Maij 1529. tom. 2. Liter. ad Princip. d Gutteciardinus lib. 19.

De Mediolano sancitum, vt si causâ cognitâ à Iudice minimè suspecto Sfortia innocens pronuntiaretur, ad Principatum rediret, sin reus, illi dominio ex consilio consensuq; Pontificis, & Italiæ comprobatione, consuleretur.

D d 2

Ob-

1529.

a Vide Sleidanum lib. 6. anno 1528.
b 25 Iulij
vt in lib. cui
titulus, Ca-
pitula Nico-
lai V. Leo-
nis X. Cle-
mentis VII.
in Archiuo
Vaticano.

c Guicciar-
dinus lib. 19.
& fufius Io-
uius.

d Ionius in
Vita Leo-
nis X.

Obtrinxerunt se^a Cæsar & eius frater (iam Rex dictus, sed^b non per pacificam possessionem, Hungariæ ac Bohemiæ, ex obitu abſque liberis Ludouici Regis, cuius sororem sibi vxorem duxerat) ad omnem industriam viresque impendendas, vt hæreticos ad Ecclesiæ obedientiam subigerent; ac vicissim Pontifex ad remedia adhibenda Ecclesiasticæ auctoritati, curandumque, vt ceteri quoque Christiani Principes ad id opem conferrent. Pollicitus est etiam plurima, quæ reliquis Principibus nihil officerent: cuiusmodi erant Decimarum & Crucesignatorum subsidia.

Hic me iuuat haud præterire, à Florentinis, cum inter Pontificis infortunia Clementis consanguineos expulissent, eius ac Leonis imaginibus hostiliter concisis, e continuatâque hostili ostentatione Nicolaum Capponium sapientissimum vexilliferum Magistrum deposuissent, eique Franciscum Carduccium eo munere indignum subrogassent, propterea solum quod Capponius patriæ consulens mollius cum Pontifice eiusque amicis egisset, adeo Clementis animum fuisse commotum, vt æquum sibi duxerit, familiam suam dignitati pristina restitueret. Ad id verò sua quoque arma Cæsar contulit: & quod arctius sibi hominem deuinceret, Margaritam filiam suam notham sponndit vxorem, cum pingui prouentu, Alexandro Mediceo notho Laurentij, orti ex Petro Clementis Patruelle. Qua in re duo certè obseruare licet: Alterum, Florentinos, quod bis à Pontifice descuerint, libertate bis excedisse; primò, cum hostibus Iulij II. concordēs nefarium^d Conciliabulum Pitis aduerserunt: quâ offensâ permotus Iulius, suum Legatum constituit Ioannem Cardinalem Mediceum, Florentiâ tunc pulsam in exilium cum vniuersâ familia, atque ita gradus ad solum extraxit, quæ res sub pristinam Mediceorum auctoritatem Florentinos redegit. Secundò, ob causam modò narratam: quæ postmodum eodem præcipientes egit, per apertam in Cæsarem contumaciam, ad faciendum cum Rege Galliæ fœdus, à quo Rege in Cameracensi pace, ob cupiditatem recuperandi liberos, destituti, Pontificis ac Cæsaris armis facillè prædæ fuere. Hi autem ambo Principes, intelligentes, quamcumque illis partem libertatis indulgissent inturbafore, integram ademere. Quod si abstinuissent Florentini Pontificem inter ærumnas conculcare, maluissentque nonnisi post illius obitum in Mediceos insurgere, facillè quidem Alexandrum & Hippolytum, haud magni consilij capita, in ordinem redegissent.

Alterum est, cum ea peregisset Clemens haud sine nota exempli non imitabilis, ac per eum rependendæ vicis ardorem, qui excutatus fuit.

forſitan poſſit, laudari non poſſit, eius familiam ſuper patriæ clades euectam, non alios inde fructus excerptiſſe, niſi ſuos inter conſanguineos ſimilitates, Alexandri cædem, ac ſui generis excidium; traductâ poſt eius funus per libera Florentinorum ſuffragia dominatione in aliud Mediceæ ſtirpis germen, quod in fortuna priuata inter patriæ calamitates innocens perſiterat.

1529

C A P V T X V I I .

Clemens cauſam Regis Angliæ ad ſe reuocat.

DVm concordia cum Cæſare agitabatur, decreuit Pontifex cauſam diuortij ab Anglo intentati ad ſe reuocare. Pro reſ notitia ſcire præſtat; cum Româ Campeggius profectus eſt, habuiſſe in mandatis, ſicuti narrauimus, vt omnino abſtineret, in tam confragoſa lite iudicis perſonam aſſumere, ſed partes amici conciliatoris ſuſciperet. Idemque confirmauerat Pontifex quatuor literis, antequam iſ in Angliam appuliſſet.

Epistoſa arcanis notis ſcripta nomine Pontificis à Sanga Legato, 29. Maij 1529. tom. Litter. ad Princip.

At Campeggius, vbi certò comperit, quæ duo ſibi priùs tentanda erant, nullo pacto perfici poſſe, nimirum vel vt Regem coniugi reconciliaret, vel vt Catharinæ diuortium ſeſſionemque ad Cœnobium perſuaderet, quod Regis Oratores tamquam facile colorauerant, difficultatem etiam nactus eſt ad rem tergiuerſatione protrahendam. Henricus enim, amoris aculeis acriter ſtimulatus, ac pudore perſuſus, quodd ab intento totius Orbis theatro in ea ſcena diutius ſpectaretur, Legatum vehementer vrgebat; quamuis nihil hęc vrgeretur à collega, quippe quem iam pœnitebat præcipitij, in quod imprudenter à ſe deductum Regem ac patriam ſentiebat. Itaque pluribus literis Campeggius Clementem obſecrarat, vt cauſam ad ſe reuocaret, & ipſum Legatum his anguſtiis liberaret; idemque Romæ eſſagitabant, per legitimas iuris denuntiationes, Cæſaris ac Ferdinandi Regis Oratores: & Catharina, vtriuſque matertera, quodcumque in Anglia tribunal tamquam ſuſpectum repudiabat. Sed Pontifex huiusmodi prouocationibus haud ſubſcripſerat, veritus offenſionem Regis, quem de ſe optimè meritum fatebatur, non ſolum ob rei profanæ commoda ſibi collata, ſed etiam ob Religionis tutelam; cuius gratiâ Rex, præter commemorata eius opera, nunquam deſtiterat Saxonie Duces ardentiffimè cohortari, & tam priùs quam recenter edicta ſeueriſſima in hæreticos intorſerat. Spes igitur inerat Pontifici, fore vt hic Regis æſtus, pro eo ac fieri ſolet, morâ deferueſceret, adeoque ſe minimè coactum iri, vel ſimul Iuſtitiæ

D d 3 & Au-

1529.

a Sanderus
lib. 1.b In Literis
citatis San-
gæ.
c Sanderus
lib. 1.

& Austriacos ledere, vel amicum Principem à se disiungere.
At Campeggius, qui iam 7. Octobris^a Londinum peruenerat, ex-
posuit Pontifici, sibi, consumptâ cunctarum excusationum morâ,
^b necesse fore post Feras Pentecostes ad causæ quæstionem accede-
re; quod postea peractum est^c 28. Maij. Eâ re grauitè commou-
tus Pontifex, seuerè tunc interdixit Legato, ne quidquam de vilo ar-
culo diiudicaret, pollicitus se illi breuî obsecundaturum in eâ causâ
Romam reuocanda. Hæc mandata, secretis characteribus Campeg-
gio scripta, sine vlla diplomatis illi traditi mentione, & in quibus
firmabatur, ea mandatis eidem proficiscenti traditis consonare, satis
poterant Suauiter ante oculos ponere (cùm hæc arcanè scripta manda-
ta in edito typis libro perlegantur) errorem historicorum, quos
ad perstringendum Pontificem libenter sectatur.

Postremò Regina ad iudicium accersita, Iudices & iudicij locum
repudiavit, obtentâ suspicione, eâque validissimis rationibus com-
probatâ: quocirca Legati, tamen appellacionem non admiserunt,
adeò lentè progressi sunt, vt interim de re Pontifex edoceret. Cam-
peggius insuper cautus est consuetudinem Romani fori, cuius ipse
administrum agebat, quâ à mense Iulio vsque ad Octobrem feruere

Tunc Pontifex, intelligens alia quæcumque remedia haud pro-
futura, causam à Legatis amotam Paulo Capifucchio, Romanæ Re-
p. Decano cognoscendam dedit, ad se tamen auocatâ potestate re-
tendæ sententiæ. Eam rem peracerbè Rex tulit, cœpitque de Volse
fide subdubitare, satis gnarus illius apud Pontificem potentia, ipse
vni referentem acceptum quidquid Rex in Clementis & Ecclesiæ
rem peregisset. Quare suspicatus est, ex destinatæ sponsæ mutatio-
ne, mutatam pariter Volsei propensionem ad prioris diuortium,
eiusque suasu Pontificem à concessione retractum; quem reperit
ante aliquot annos reuerà studuisse cum Volseo, tamquam cum il-
lius Regni arbitro, arcanum commercium contrahere. Ea de causâ
Rex discedentis Campeggij sarcinas euolui iussit, si quam fortasse
occultam Collegæ Epistolam ad Pontificem deprehenderet. Cete-
rùm suspicionem tunc dissimulauit, nec excidit è spe se voti com-
potem Romæ futurum. Et Clemens significabat, velle se, quantum
fas esset, Regis causæ favere, quem etiam ferebat opinio singulari
adhuc beneuolentiâ in Henricum affici; quod Gaspar Contarenius
(postea Purpuratus, nobis sæpius commemorandus) testatur in
Commentario * Legationis suæ apud Pontificem ac Cæsarem, cùm
hic Bononiæ anno 1530. fuit solenniter inauguratus.

At paulò post apertius in Volseum Anglus infensum animum
pate-

Vile Literas
Gilberti ad
Langum
Nuntium
Angliæ, in
1. tom. Liter.
ad Princip.

* Habetur
in cit. lib.
Aechuij
Vaticani.

patefecit, inuitauitque, vt vsuuenit, Aulicorum linguas, ad Regis iram, propriamque ipsorum inuidiam, innumeris in Volseum accusationibus exsaturandam. Gliscentē igitur indignatione, à magni Cancellarij munere, Vindouienti Episcopatu, sancti Albani Abbatia Volseus amotus, atque ad vitam solitariam priuatamque duendam relegatus. Postea verò iussu Regis Londinum more captiui reuocatus, vt grauissima crimina sibi obiecta dilueret, ex corporis animique molestiis in itinere extinctus est.

CAPVT XVIII.

Conuentus Spirensis, & Protestantium origo.

Non defuere Pontifici nouæ ex Germania sollicitudines. Cùm per superiora Spiræ Comitia fuissent habita (quod à nobis relatum est) generalia quædam atque incerta decreta; alius Conuentus iussu Cæsaris ibidem coactus mensē Februario anno 1529. præside Ferdinando Rege, cùm ad comparandas contra Solimannum copias, qui captâ Budâ, ac præcipuâ Pannoniæ parte, proximis Regis ditionibus minabatur, tum ad componenda Religionis dissidia, in dies grauius nequiusque grassantia. Misit eò Pontifex Ioannem Thomam, Comitem Mirandulanum, simul pollicitus ad bellum quidquid ipsius ditio tot percussâ calamitatibus conari posset, simul cohortatus Germanos ad sinceram antiquæ Fidei vnitatem. Variæ Anabaptistarum sectæ, utpote odiosæ, & à Principibus Magistratibusque damnatæ, ab eo Conuentu procul amotæ: magnâ tamen confidentiâ hinc Lutherani, hinc Zuingliani aduenere, non minus alteri alteris inter se, quàm vtrique Catholicis infensi infestique. Ex quo opportunè singulis factionibus fuit comperitum, quænam intestina certamina pareret effrænata petulantia, abiectis ritibus communibusque dogmatibus. Id à Suaui narratur, ceu quoddam calliditatis artificium, à Philippo Hassiæ Lantgrauio detectum ac delusum; qui vt hæreticos aduersus Catholicos coniunctos præstaret, illis ostendit leuem esse inter duas nouas sectas discrepantiam, eamque componendam in se recepit. At pro se quisque reputet, vtri inuidiosum calliditatis nomen mereantur, an Catholici, dum ob oculos collocant seductis hæreticorum fautoribus rem planè veram, magnique ad publicam quietem ponderis, hoc est defectionem à veteri Fide, ciuium dissensiones implacabiles parituram; an Lantgrauius, dum alterum affirmat prorsus falsum, leuitatem scilicet discrepantiæ, & alterum, quod fieri non poterat, polli-

Vide post
alios Bzo-
uium, an-
no 1529.
num. 47.

1529.

pollicetur, videlicet inter illos concordiam, sicut exitus palam fecit. Patuit tamen, in eo Conuentu malum in præceptis tuere. Et quando vires deerant, quibus ritè curaretur, aliqua certè eius compromendi quæsitã ratio. Hæc itaque in Comitiorum recessu 13. Aprilis anno 1529. sancita; Vt quibus locis Edictum WORMATIENSE fuerat acceptum, in iis vsque ad futurum Concilium in posterum seruetur; vbi verò mutata fuerat vetus Religio, nec posset eius exercitum reuocari absque publica rerum perturbatione, res ita persisteret, vique ad Concilium: Vt *Sacramentariorum* secta, quæ nimirum in Eucharistia veram Christi præsentiam negabat, vndique pelleretur; magis quoque Anabaptistarum factio, in quos Edictum seuerissimum contortum est: Vt Missæ sacrificium vbique esset in vsu, neque Catholicis prohiberetur in iis etiam regionibus, vbi Lutherianorum inualuisset: Vt Euangelium exponeretur ex Patrum interpretatione, quos Ecclesia comprobauerat: Vt Ordines Imperij pacem nuicem exercerent, nec alius alij Religionis causã molestiam inferret, nec alienis subditis patrocinaretur.

Literæ Langæ ad Ioannem Thomam Mirandul. 3. Maij 1529. in lib. 2. Liter. ad Principes.

Pontifex, qui spem suam metiebatur non ex omni eo quod fieri debuisset, sed quod potuisset, rem æqui boni fecit, commendatã suã ad ministri operã, & actis gratis Catholicæ Fidei studiosis, sperantique Cæsaris præsentiam efficax antidotum futurum.

Obiit Fredericus anno 1525. vt narrat Sleidenus lib. 8.

Haud ita contraria factio sese gessit; quæ ob numerum ac potentiam sibi fauentium animosior, cœpit laruam obsequij erga Cæsarem ac Imperij auctoritatem, ad id vsque temporis obtentam, abiicere. Vnã coaluere sex Principes, Ioannes Saxonie Septemuir, Fredericus successor, cuius erat frater ætate minor, sed aperta hæresis professione maior, Georgius Septemuir Brandenburgensis, Ernestus & Franciscus Lunenburgi Duces, Philippus Hassiæ Lantgrauus, & Wolfgangus Princeps Anhaltinus, & cum his quatuordecim ciuitates, Argentoratum, Norimberga, Ulma, Constantia, Rutelina, Wissemburgum, Meringa, Lindauia, Compodonum, Hailbrunnium, Nurnum, Wissemburgum, Norlinga, & Sangallum; palamque contestati sunt, haud sibi licere illi decreto acquiescere, quippe Evangelicam veritatem violanti; proinde ad futurum Concilium, ad Cæsarem, ad quemcumque Iudicem haud suspectum se prouocare. Reuersarunt sic omnes militaria subsidia suppeditare aduersus Turcas, nisi plenã Religionis suæ licentiã potirentur; Legatosque ad Concilium misere, qui Placentiã illum naeti sunt, dum Bononiam adiret ad Pontificem inuisendum, Imperijque Coronam ab eo capeffendam.

Libet hinc mihi animaduertere, Martini hæresim sub vno Principe

cipe ortum duxisse; & quò ipsum pelliceret, per opinamenta vnius dominatui maximè conducentia fuisse disseminatam: Zuinglianam contrà, è populari regimine procreatam, suorum concionibus ac scriptis fuisse diffusam per alia sensa, libertatem populi promouentia, ac præcipuè, ne cum Principibus exteris per stipendia vincerentur. Ex quo factum cernimus, vt in eo Conuentu Principes omnes Luthero adhæserint, plurimæ verò ex liberis ciuitatibus Zuinglium sint secutæ.

1529.

6 Ex iam dicta protestatione in Spirensi Conuentu habita, defluxit per Germaniam celebre *Protestantium* nomen, quod per apertio- rem vocem sibi vult, *Péruelles in Pontificem, ac in Cæsarem*. Illi ergo, accepto responso quod referemus, coeuntes sequenti Nouembri, ac postea denuò mense Ianuario Smalkaldæ, quod oppidum Hassiæ Langtrauii paret, iuncto fœdere conspirarunt aduersus quemcum- que in rebus religionis molestiam sibi exhibentem. Atque hoc pacto famosum illud *Fœdus Smalkaldicum* originem habuit.

Id totum à Sleidano narratur initio libri 7. ann. 1529.

7 Cæsar in hanc sententiam Placentiæ responderat Protestantium Legatis 13. Octobris: Sibi permolestam accidisse eorum à De- creto Spirensi discrepantiam, quod ad præcludendum nouitatibus aditum, ad arcendas sectarum turbas, ad Imperij concordiam confectum fuerat; adeoque debuisse Saxonix Septemuirum, eiusque socios illi acquiescere: Cæsarem ac reliquos Principes non minùs quàm ipsos percupere Concilium ad Reipublicæ firmamentum, quod tamen Concilium haud necessarium futurum, si Decreta communi consensione sancita, ac in primis Wormatiensè, seruarentur: Cum igitur & consuetudine & lege receptum sit, vt minor pars obtemperet iis, quibus maior ac potior Imperij pars consenserit, iam se per peculiare literas Saxoni sociisque mandasse, vt pro ea fide quæ sibi atque Imperio erant obstricti, Decretum exequerentur; quod nisi præstitissent, se auctoritatis exemplique studio seuerè in eos animaduersurum: Spem tamen habere, ipsos per obseruantiam Decreti obsecuturos; quæ sanè id temporis ob Turcarum aggressi- onem erat maximè necessaria, cum hosti tam formidabili obsisti non posset absque mutua consensione animorum, & tamen ab illius depulsione pendere salutem vniuersæ Germaniæ, Fideique Christia- næ in extremis calamitatibus deprehensæ: Acturum se propediem cum Pontifice, quò atrox ille hostis propulsaretur, & vniuersa Re- ligionis opera in Dei gloriam populorumque tranquillitatem conuerterentur: Breuè etiam Italiæ se pacem compositurum, vt seipsum suamque vires omnes conuerteret ad Germaniam defendendam.

* Habetur fœdè apud Bzouium ano. 1529. num. 48.

Pars I.

E c

Hære-

1529. Hæreticorum Legati ab ea responsione prouocarunt. Quamobrem Cæsar, tametsi indignatus, fatius habuit eos impunitos dimittere, præter unum nomine Michaëlem Codenum, iussum capitalis pœnæ denuntiatione ibi subsistere, quod fuisset impudenter ausus Lutheri Catechismum Cæsari offerre; hic tamen inde fugam cepit.

Huiusmodi argumenta propensæ in Ecclesiam Catholicam voluntatis à Carolo edita, Suauis displicent, quamuis à suo Sleidano relata, adeoque silentio obuoluuntur: cum præsertim ex memorata responsione liquidò constet, Cæsarem sponte, suaque ex sententia, priusquam ageret cum Pontifice, declarasse, Concilium à se minime necessarium putari. Quod probat, huiusmodi sensum non fuisse Clementis artem suis commodis inhiantem, sed persuasionem rationi consentaneam, non ipsius magis quam Cæsaris. Intelligebat hic fortassis, esse proprium hominum molientium perduellionem, publicos cœtus exproscere; siquidem eloquentiæ technæ valent potissimum ad multitudinem commouendam; ut egregius ille scriptor * animaduertit, qui causas corruptæ Eloquentiæ indagauit, et tamquam præcipuam huiusce corruptelæ causam in eo locat, quod Romanum regimen è Republica deuenit ad unicum Principatum.

* Auctor in Dialogo de causis corruptæ Eloquentiæ.

